

АКАДЕМІЯ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ

Кафедра психології

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВАГІТНИХ ЖІНОК
ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня

МАГІСТР

за спеціальністю С4 Психологія

Рубан Ганни Олександрівни

Кваліфікаційна робота
допущена до захисту рішенням
кафедри психології
протокол

№__ від «__» _____ 2026 р.

Завідувач кафедри _____ Бегеза Л.Є.

Науковий керівник:

Доктор психологічних наук, професор
завідувач кафедри психології
Бегеза Людмила Євгенівна

Київ 2026

РЕФЕРАТ

Тема «Психологічні особливості вагітних жінок зрілого репродуктивного віку»

Кваліфікаційна робота: 170 с., 8 рис., 26 табл., 3 додатків, 121 джерело.

Об'єкт дослідження: психоемоційні стани вагітних жінок.

Предмет дослідження: індивідуально-психологічні особливості психоемоційних станів вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично визначити індивідуально-психологічні особливості психоемоційних станів, обґрунтувати програму психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження проводилась на базі пологового будинку КНП «Клінічна лікарня №15 Подільського району м. Києва» (м. Київ, вул. Мостицька 11). У дослідженні взяли участь 63 вагітні жінки зрілого репродуктивного віку від 40 років. Критеріями виключення стала відсутність згоди на участь у емпіричному дослідженні.

Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань кваліфікаційної роботи використано теоретичні та емпіричні методи дослідження. **Теоретичні методи:** теоретичний аналіз і синтез, порівняння та узагальнення, класифікація й систематизація сучасних наукових досліджень, представлених у вітчизняній і зарубіжній літературі з проблеми психоемоційних станів вагітних жінок. **Емпіричні методи** включали бесіду та спостереження, проведення емпіричного дослідження, інтерпретацію отриманих результатів, а також застосування психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення особливостей психоемоційного стану респондентів.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в можливості використання отриманих матеріалів у консультативній та психопрофілактичній роботі психологів медичних установ, а також у професійній діяльності сімейних лікарів і лікарів акушерсько-гінекологічного профілю, які здійснюють супровід жінок у пологових будинках, жіночих консультаціях та центрах матері й дитини.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

РЕПРОДУКТИВНИЙ ВІК, ВАГІТНІСТЬ, ВАГІТНІ ЖІНКИ ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ, ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВАГІТНИХ ЖІНОК, ПСИХОЕМОЦІЙНІ СТАНИ ВАГІТНИХ ЖІНОК, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГЕСТАЦІЇ.

KEY WORDS

REPRODUCTIVE AGE, PREGNANCY, PREGNANT WOMEN OF MATURE REPRODUCTIVE AGE, INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PREGNANT WOMEN, PSYCHO-EMOTIONAL STATES OF PREGNANT WOMEN, SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF GESTA.

ЗМІСТ		сторін.
ВСТУП.....		7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ВАГІТНИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ.....		11
1.1. Вікові та індивідуально-психологічні особливості жінок зрілого репродуктивного віку		11
1.2. Психічні стани вагітних жінок зрілого репродуктивного віку		19
1.3. Аналіз індивідуально-психологічних та соціальних чинників, що впливають на психоемоційні стани вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.....		28
Висновки до розділу 1.....		40
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВАГІТНИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ		43
2.1. Організаційно-методичне забезпечення емпіричного дослідження психологічних особливостей вагітних жінок зрілого репродуктивного віку		43
2.2. Аналіз індивідуально-психологічних та соціально-психологічних факторів адаптації вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.....		57
2.3. Визначення та оцінка проявів психоемоційних станів: самопочуття, активність, настрої		72
2.4. Діагностика та аналіз психічних станів: тривожність, фрустрація, агресивність і ригідність		82
2.5. Оцінка тривожності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку		89
2.6. Вивчення мотивів збереження вагітності		94
Висновки до розділу 2.....		103
РОЗДІЛ 3 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВАГІТНИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ		106
3.1. Психологічна підтримка вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.....		106
3.2. Психологічна підтримка сім'ї та вагітних жінок зрілого репродуктивного віку в період очікування дитини		111

3.3. Ефективність впровадження «Програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років»	121
Висновки до розділу 3.....	126
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	129
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	134
ДОДАТКИ.....	148

ВСТУП

Актуальність дослідження. Психологія материнства належить до складних і недостатньо вивчених напрямів як у медицині, так і в психології. Вагітність розглядається науковцями (В. Астахов, О. Бацилєва, З. Дубоссарська, С. Жук, І. Пузь, В. Сюсюка, О. Щуревська) як період підвищеного стресового навантаження, емоційної кризи та переломного етапу в житті жінки. У цей період відбувається значна трансформація свідомості жінки та її взаємин із соціальним оточенням, що супроводжується перебудовою способу життя та формуванням материнської ролі.

Індивідуальні відмінності у переживанні вагітності визначають загальний психофізіологічний стан жінки. Специфіка психічних реакцій вагітних та характер їх емоційних переживань є закономірним проявом адаптації до нової соціальної ролі, виникнення нових відчуттів та відповідальності за власне здоров'я і стан ще ненародженої дитини. Цей процес може супроводжуватися емоційною нестійкістю, дратівливістю, високим рівнем особистісної тривожності, підвищеною чутливістю та зниженням активності.

Збереження позитивного ставлення до себе та майбутньої дитини, а також створення сприятливих умов у сім'ї, що забезпечують підтримку та зменшення страхів, сприяє нормальному перебігу вагітності і пологів, знижує ризик післяпологової депресії та формує у жінки здатність бути турботливою та емоційно чутливою матір'ю. Відтак фізіологічні та психологічні процеси вагітної необхідно розглядати як взаємопов'язану систему.

Дослідження доводять наявність тісного взаємозв'язку між станом матері та розвитком плода. Порушення психоемоційного стану матері може відображатися на психічному розвитку дитини, що пов'язано зі складною перебудовою обмінних процесів і адаптаційних механізмів організму матері під час вагітності. Нейрогуморальні зміни, що відбуваються протягом усього періоду вагітності, суттєво впливають на психоемоційний стан жінки, формуючи умови для адаптації до змін у сімейній, особистісній та соціальній сферах.

Вагітність є перехідним періодом у розвитку ідентичності жінки, який поєднує фізіологічну адаптацію з психологічною перебудовою. Поєднання цих компонентів призводить до змін поведінкових стереотипів та характеру міжособистісних і внутрішньосімейних взаємин. Внутрішньоособистісні конфлікти, що виникають під час вагітності, можуть ускладнювати психоемоційний стан матері, особливо за наявності негативних факторів, таких як низький рівень підтримки сім'ї, невпевненість у партнері, фінансові труднощі та страхи щодо майбутнього.

Досліджено, що стрес і тривожність вагітної жінки можуть призводити до ускладнень пологової діяльності. Мати та плід утворюють єдину нейрогуморальну систему, і психоемоційні порушення матері впливають не лише на перебіг вагітності та пологів, а й на стан після пологів.

Попри наявність значного обсягу досліджень у клінічній психології, емоційні стани вагітних жінок залишаються недостатньо вивченими. Це обумовило актуальність теми дослідження: «Соціально-психологічні чинники емоційних станів вагітних жінок».

Теоретична база дослідження. Аналіз наукової літератури показує, що у напрямі психології материнства сформовано ґрунтовні теоретичні розробки (О. Бацилєва, О. Васильченко, Н. Войцеховська, Г. Католик, М. Маркова, І. Мухаровська, І. Пузь, В. Сюсюка та ін). Водночас психоемоційні стани вагітних жінок залишаються недостатньо дослідженими, що зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Психологічні особливості вагітних жінок зрілого репродуктивного віку»**.

Об'єкт дослідження: психоемоційні стани вагітних жінок.

Предмет дослідження: індивідуально-психологічні особливості психоемоційних станів вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично визначити індивідуально-психологічні особливості психоемоційних станів, обґрунтувати програму психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз сутності психоемоційних станів вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.
2. Визначити та охарактеризувати соціально-психологічні та індивідуально-психологічні чинники психоемоційних станів вагітних жінок.
3. Емпірично дослідити прояви та індивідуально-психологічні особливості психоемоційних станів вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.
4. Розробити та обґрунтувати програму психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження проводилось на базі пологового будинку 2 «Мостицький» КНП «Клінічна лікарня №15 Подільського району м. Києва». Вибірку емпіричного дослідження склали 63 вагітні жінки зрілого репродуктивного віку, які перебували на різних етапах реалізації репродуктивного досвіду. Критеріями виключення стали: відсутність згоди на участь, особливості перебігу вагітності.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань кваліфікаційної роботи використано теоретичні та емпіричні методи дослідження.

Теоретичні методи: теоретичний аналіз і синтез, порівняння та узагальнення, класифікація й систематизація сучасних наукових досліджень, представлених у вітчизняній і зарубіжній літературі з проблеми психоемоційних станів вагітних жінок.

Емпіричні методи включали бесіду та спостереження, проведення емпіричного дослідження, інтерпретацію отриманих результатів, а також застосування психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення особливостей психоемоційного стану респондентів:

1. Авторська анкета для визначення соціальних особливостей життєдіяльності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку,
2. Методика «САН» (самопочуття, активність, настрої),

3. Тест «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк),
4. Методика «Шкала особистісної та ситуативної тривожності» (Ч. Д.Спілбергер – Ю. Л. Ханін),
5. «Методика дослідження мотивів збереження вагітності» (Л.Н. Рабовалюк).

Для аналізу емпіричних даних використано математичні методи: описова статистика, кореляційний аналіз (U-критерій Мана-Вітні). Обробка емпіричних даних здійснювалась за програмою SPSS (версія 17.0).

Публікації. Апробація результатів дослідження здійснена на Міжнародній науково-практичній конференції «Mental health: особистісний та організаційний вимір», 10 жовтня 2025 року. Тези: «Тривожність як чинник психічних станів вагітних жінок зрілого репродуктивного віку»

Стаття: «Теоретико-емпіричний аналіз психоемоційних станів жінок зрілого репродуктивного віку»

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 170 сторінках друкованого тексту та складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаної літератури містить 121 джерело.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ВАГІТНИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ

1.1. Вікові та індивідуально-психологічні особливості жінок зрілого репродуктивного віку.

Жінки віком понад 40 років - це жінки, які досягли періоду зрілості, але все ще здатні до настання вагітності та пологів. Вони відносяться до етапу зрілого репродуктивного періоду, який характеризується поступовою зміною біологічних, психофізіологічних та соціально-психологічних параметрів функціонування організму. Даний віковий етап розглядається як перехідний між стабільним репродуктивним періодом та менопаузою, природнім процесом, який вказує на наближення менопаузи та закінчення репродуктивного віку. Він сигналізує про завершення репродуктивного віку та підготовку організму до повної зупинки менструацій (менопаузи). Зазвичай починається у віці 40–45 років і може тривати від 2 до 8, а іноді й до 10 років, в залежності від індивідуальних особливостей організму, коли спостерігаються біологічні зміни, що охоплюють зниження оваріального резерву, зменшення кількості та якості фолікулів і відповідно – зниження фертильності, зменшення частоти овуляторних циклів та гормональну нестабільність, що є типовими проявами пізнього репродуктивного періоду. Гормональні зміни супроводжується такими симптомами, як припливи жару, зміни настрою, порушення сну та стомлюваність. Коливання рівнів естрогенів і прогестерону, впливають на менструальний цикл (МЦ) і загальний соматичний стан. Метаболічні процеси сповільнюються, зростає імовірність ендокринних змін, коливання маси тіла, зміни у серцево-судинній системі. Водночас більшість фізіологічних функцій організму зберігає відносну стабільність, не обмежуючи соціальну та професійну активність жінки [106; 120].

Психофізіологічні зміни у жінок зрілого репродуктивного віку

Психофізіологічні зміни в цьому віці є багатовекторними та обумовлені дією гормонального статусу, вікових нейробиологічних процесів і накопиченого психічного досвіду. У науковій літературі цей період визначається як пізня репродуктивна фаза або початок менопаузи, коли фізіологічні системи ще зберігають функціональність, але проявляють вікове зниження адаптаційних можливостей.

Розглянемо основні компоненти психофізіологічних змін у жінок зрілого репродуктивного віку (рис. 1.1)

Рис. 1.1. Основні компоненти психофізіологічних змін у жінок зрілого репродуктивного віку

1. Психофізіологічний компонент змін

1.1. Нейрофізіологічний компонент. У жінок віком 40+ років відбуваються зміни у функціонуванні центральної нервової системи, пов'язані зі зниженням рівнів естрогенів, які безпосередньо впливають на системи нейромедіаторів (серотонінову, дофамінергічну та ГАМК-глутамат), роботу головного мозку, когнітивні функції та емоційний стан [67; 110]

Вплив на нейромедіатори:

- **дофамінова система:** зниження активності дофамінергічних шляхів опосередковано формує зниження мотивації та швидкості когнітивних процесів - «менопаузальний когнітивний спад», що підтверджується у вікових нейропсихологічних дослідженнях [25 ; 55].

- **серотонінова система:** Естроген модулює активність та синтез серотоніну. Зниження його продукції та, відповідно, зменшення продукції серотоніну, «гормону щастя», може асоціюватися з більшою емоційною реактивністю та втомлюваністю, підвищеною тривожністю, депресивними станами. Тому коливання естрогену можуть бути причиною емоційної лабільності, змін настрою та порушення циркадних ритмів і архітектури сну.

- **ГАМК та глутамат:** У здоровому мозку естрогени підтримують динамічну рівновагу між гальмівним (ГАМК) контролем нейронної активності (це зниження тривожності, стабільність настрою, якісний сон) та збуджувальними (глутамат) системами (це навчання, пам'ять, нейропластичність). Змінена регуляція є причиною підсиленої чутливості до стресу , проблем з концентрацією, інсомнії та емоційної нестабільності. Виникає дисбаланс: зменшення естрогенів - слабша регуляція глутамату – вище ризик нейродегенеративних процесів (когнітивний спад, хвороба Альцгеймера). Також зниження естрогенів визиває зменшення чутливості ГАМК-рецепторів, що проявляється у вигляді порушення сну, тривожності, дратівливості. Ці нейрофізіологічні аспекти пояснюють, чому у жінок сорокарічного віку інколи спостерігається: підвищена дратівливість, зниження толерантності до перевантажень, зміни якості сну, потреба у тривалішому відновленні.

Вивчаючи сучасні підходи до діагностики ендокринних змін (О. І. Марусяк), клініко-патогенетичні аспекти (З. М. Дубоссарська), психологічні особливості жінок пізнього репродуктивного віку (Л. А. Коробка), науковці вказують, що такі описані зміни – зниження нейродинамічної стабільності – впливають на стресостійкість і здатність до швидкої психофізіологічної та соціально-психологічної адаптації жінок [47; 48].

1.2. Зміни у стрес-реактивності відбуваються через гормональні коливання, зниження рівня естрогену та прогестерону, що впливає на роботу нервової системи та регуляцію кортизолу та буває у вигляді емоційної лабільності (підвищеної тривожності, дратівливості), порушень сну, загострення розладів психіки та більшої вразливості до психосоціальних факторів. У період гормональної перебудови змінюється активність системи гіпоталамус–гіпофіз–наднирники (ГГН), реакції на стрес стають більш інтенсивними. При гіпоестрогенії (менопауза) секреція кортизолу може зростати та він діє більш агресивно на мозок і тіло, що є типовими. У той же час адаптація до тривалих навантажень знижується, може спостерігатися порушення добових ритмів кортизолу, що підвищує ризик тривожних та депресивних станів. Частіше виникають припливи, тахікардія, коливання артеріального тиску, що підсилює відчуття стресу. [121]. Це явище у літературі визначається як вікова перебудова стресової відповіді. Українські автори (В. І. Паньків, Н. В. Скрипник) також відзначають збільшення соматичних стрес-реакцій і зниження толерантності до тривалих навантажень [68; 82].

1.3. Сенсорні та соматичні зміни. Лікарська практика акушерів-гінекологів вказує на такі соматичні симптоми жінок віку 40 + як: зміна архітектури сну (особливо фаза повільного сну) та наявні розлади сну, які обумовлені дією зовнішніх факторів в умовах воєнного стану – повітряні тривоги, надзвичайні ситуації та ін.; підвищену втомлюваність; епізодичні вазомоторні симптоми (зміни у терморегуляції, короткі «теплові хвилі» навіть до перименопаузи); збільшення частоти головного болю або мігренозних станів через гормональні коливання [88].

2. Компонент гормональних змін. Гормональний фон є переважним чинником фізіологічних і психічних змін у жінок зрілого репродуктивного віку. Цей етап визначають як пізня репродуктивна фаза за STRAW+10 (Stages of Reproductive Aging Workshop).

У таблиці 1.1. узагальнено прояви гормонів у жінок зрілого репродуктивного віку

Таблиця 1.1

Прояви гормонів у жінок зрілого репродуктивного віку

Гормон	Вікові зміни (40+)	Наслідки (психофізіологічні, соматичні, емоційні)
Естрогени	• Нерівномірні коливання рівня	• Порушення менструального циклу • Зниження щільності кісток (ризик остеопорозу) • Зменшення еластичності судин, підвищення ризику атеросклерозу • Емоційна лабільність (зниження настрою, тривожність, депресивні тенденції) • Сухість шкіри, зниження тургору • Розлади сну • Зниження когнітивної гнучкості
	• Загальна тенденція до зниження	
	• Зменшення чутливості рецепторів	
	• Вазомоторні симптоми та порушення терморегуляції	
Прогестерон	• Зниження після 40+, особливо у перменопаузі	• Порушення сну • Зростання дратівливості • Зниження здатності до релаксації • Підвищений ризик гіперплазії ендометрію при дефіциті балансу з естрогеном • Зниження стресостійкості
	• Зменшення лютеїнової фази	
ФСГ (фолікулостимулюючий гормон)	• Нестабільність секреції та поступове підвищення рівня	• Нерегулярний менструальний цикл • Припливи, нічна пітливість • Погіршення когнітивних функцій
	• Скорочення фолікулярної фази	
	• Маркер виснаження оваріального резерву	
ЛГ (лютеїнізуючий гормон)	• Нерівномірні коливання	• Втрата фертильності • Емоційна нестабільність • Зміни у тривалості циклу
	• Поступове підвищення з віком	

<i>Продовження табл. 1.1</i>		
ДГЕА-S (дегідроепіандростерон-сульфат)	• Вікове зниження з кожним десятиліттям	• Зниження енергетичності • Можливе зниження лібідо • Підвищена втомлюваність
Тестостерон	• Повільне природне зниження	• Зниження лібідо • Зменшення м'язової маси • Втомлюваність • Зменшення рівня енергії
Тиреоїдні гормони (Т3, Т4, ТТГ)	• Підвищення ймовірності субклінічного гіпотиреозу	• Коливання маси тіла • Млявість, когнітивна загальмованість • Емоційна нестабільність
Кортизол	• Можливе підвищення базового рівня	• Збільшення реактивності до стресу • порушення сну • Підвищена тривожність • Втомлюваність • Соматичні реакції на стрес
Пролактин	• Може незначно підвищуватися під впливом стресу та коливань естрогенів	• Порушення циклу • Епізодичні набряки, • Підвищена чутливість молочних залоз

2.1. Естрогени (особливо естрадіол, E2). Після 40 років естрадіол (E2): коливається від циклу до циклу, має більшу амплітуду коливань, ніж у молодшому віці, поступово знижується на тлі зменшення кількості фолікулів. Амплітуда гормональних коливань зростає, що зумовлює емоційну лабільність, зміни когнітивної гнучкості, вазомоторні реакції та порушення терморегуляції [24; 106].

Українські клінічні огляди підтверджують, що флуктуації естрогенів – основний чинник психоемоційних змін жінок середнього віку (Дубоссарська, 2016; Гнатюк, 2020) [25; 29].

Наслідки гіпоестрогенії: зміни настрою, емоційна лабільність, зміни судинного тону (короткі вазомоторні реакції), порушення сну, зниження когнітивної гнучкості.

Естроген активно впливає на мозкові структури — гіпокамп, системи нейромедіаторів, префронтальну кору, гіпоталамус, мигдалеподібне тіло — тому його дефіцит у жінок віку 40+ є підґрунтям розвитку когнітивних порушень і психоемоційних розладів.

2.2. Прогестерон. Після 40 років поступово знижується його секреція, що проявляється зростання частоти ановуляторних циклів. Виникає гормональний дисбаланс. Зміна секреції прогестерону призводить підвищеного ризику метаболічних порушень. Оскільки прогестерон має седативний і анксиолітичний ефект, його дефіцит асоціюється з порушеннями сну, підвищеною дратівливістю та тривожністю, зниженням лібідо. [111]. Це підтверджується і в українських психофізіологічних дослідженнях [67].

Наслідки гормональних змін: передменструальна дратівливість - ПМС; зниження якості сну; підвищена тривожність.

2.3. ФСГ та ЛГ. Фолікулостимулюючий гормон (ФСГ): поступово зростає, що є раннім маркером виснаження оваріального резерву. Лютеїнізуючий гормон (ЛГ): може бути підвищеним, але менш стабільним.

Наслідки гормональних змін: порушення менструального циклу, варіабельність тривалості та якості фаз МЦ (вкорочення фолікулярної) [15].

2.4. Андрогени (тестостерон, ДГЕА-S): зниження рівней ДГЕА-S та тестостерону [121].

Наслідки гормональних змін: зменшення м'язової маси, знижена енергетичність, зміни лібідо (може знижуватись або залишатися стабільним),.

Українські клінічні огляди також акцентують на асоціації низьких андрогенів зі зниженням працездатності та підвищеною втомлюваністю [68].

2.5. Тиреоїдні гормони. У жінок 40+ зростає ризик субклінічного гіпотиреозу.

Наслідки: Симптоматично це діагностується у вигляді млявості, емоційної нестабільності, коливання маси тіла [54].

3. Системні зміни:

Емоційно-психологічні прояви: підвищена чутливість до стресу, схильність до епізодичної тривожності або депресивних реакцій, зростання потреби у психологічній стабільності. [25; 48]

Когнітивні прояви: короткочасні труднощі з концентрацією ("brain fog"), уповільнення швидкості переробки інформації, збереження високої компетентності та довготривалої пам'яті.

Соматичні прояви: зміни менструального циклу, порушення сну, вазомоторні симптоми, зміни маси тіла [29; 88]

2. Когнітивні характеристики

Жінкам віку 40+ притаманний високий рівень когнітивної зрілості, зокрема здатність до інтеграції різних типів інформації, стратегічного мислення та прийняття рішень на основі досвіду. Когнітивна ефективність залишається високою, хоча можливе незначне зниження швидкості переробки інформації та працездатності за умов перевантаження. Разом із тим спостерігається підвищення стійкості уваги, вміння концентруватися на значущих завданнях і використовувати напрацьовані нейрокогнітивні стратегії [119; 121].

3. Емоційно-особистісні особливості

Емоційна сфера характеризується більшою зрілістю й стабільністю порівняно з молодшими віковими групами, зміною життєвих пріоритетів. Емоційна сфера жінок зрілого репродуктивного віку характеризується підвищеною стабільністю, глибшою рефлексивністю та зміною життєвих пріоритетів. Зростає рівень саморефлексії та саморегуляції, формується більш стійка як особистісна, так і професійна ідентичність. Часто посилюється прагнення до психологічного комфорту, внутрішньої гармонії та ціннісної узгодженості. Водночас коливання гормонального фону можуть зумовлювати підвищену емоційну чутливість, епізодичні зміни настрою або втомлюваність. На цьому етапі важливим є гармонізація внутрішніх потреб з соціальними очікуваннями й рольовими вимогами [110;116].

1.2. Психічні стани вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Соціальна поведінка жінок 40+ визначається високим рівнем життєвого, професійного та комунікативного досвіду. Жінки демонструють стабілізацію соціальних ролей, переоцінку життєвих цілей, високий рівень відповідальності та збалансування професійних і сімейних обов'язків. Зазвичай формуються стабільні життєві пріоритети, посилюється відповідальність за довготривалі життєві проекти та міжособистісні стосунки. Також, часто відбувається переоцінка цінностей – від зовнішніх соціальних орієнтирів до більш внутрішніх, пов'язаних із самореалізацією, психологічним благополуччям і турботою про здоров'я. У цей період можливі рольові конфлікти, пов'язані з поєднанням професійних обов'язків, батьківства, догляду за старшими родичами та особистих потреб [112; 116].

У психологійній літературі існують загальні вікові тенденції, індивідуальні відмінності в розвитку обумовлені темпераментом, особистісними рисами, типом міжособистісної прив'язаності, рівнем стресостійкості, соціальним досвідом і станом здоров'я. Саме цей комплекс параметрів визначає, наскільки гармонійно жінка адаптується до фізіологічних та соціальних змін віку [107; 118].

Порівняльна таблиця вікових особливостей психічних станів вагітних жінок структурована за трьома основними віковими групами, з акцентом на емоційні реакції, рівень психологічної готовності та потребу в підтримці.

Таблиця 1.2

Вікові особливості психічних станів вагітних жінок

Вікова група	Емоційна стабільність	Домінуючі переживання	Психологічна готовність	Потреба в підтримці	Ризики
18–25 років	Низька	Тривога, страх, невпевненість	Частково сформована	Висока	Післяпологова депресія, інфантилізм
26–35 років	Середня	Радість, очікування, відповідальність	Висока	Помірна	Перевантаження ролями
36–45 років (40+)	Висока, з коливаннями	Екзистенційна тривога, глибока рефлексія, стигма	Дуже висока	Висока	Психосоматичні реакції, соціальний тиск

Охарактеризуємо психічні стани вагітних жінок кожної вікової групи табл. 1.2.1.

Індивідуально-психологічні характеристики вагітних жінок молодий репродуктивний вік (18–25 років).

Вагітні жінки молодого репродуктивного віку (18–25 років) характеризуються специфічними індивідуально-психологічними особливостями, що зумовлені як віковими закономірностями розвитку особистості, так і особливостями перебігу вагітності в цей період.

У віковому діапазоні 18–25 років вагітність часто є першим досвідом материнства, що супроводжується інтенсивними психоемоційними реакціями, недостатньою зрілістю особистості та обмеженим життєвим досвідом. Індивідуально-психологічні характеристики цієї групи мають низку специфічних ознак:

1. **Емоційна сфера.** Для цієї вікової групи характерна підвищена емоційна чутливість до зовнішніх подразників, схильність до емоційних коливань (емоційна нестабільність), імпульсивність, схильність до афективних реакцій у відповідь на стресові ситуації, а також виражена потреба в емоційній підтримці з боку партнера, родини та соціального оточення. У період вагітності емоційна лабільність може посилюватися через гормональні зміни, страх перед майбутніми пологами та невпевненість у власних материнських здібностях.

2. **Когнітивна сфера.** Мислення у більшості жінок цього віку відзначається достатньою гнучкістю, креативністю та схильністю до пошуку нової інформації. Проте в окремих випадках спостерігається недостатня зрілість у прогнозуванні наслідків рішень, що може проявлятися у переоцінці власних можливостей або недооцінці труднощів материнства.

3. **Мотиваційна сфера.** Вагітність у молодому віці часто супроводжується формуванням нової системи цінностей, де на перший план виходять потреби в сімейній стабільності, безпеці та прийнятті. У деяких випадках вагітність може сприйматися як несподівана подія, що зумовлює

амбівалентні почуття – поєднання радості й тривоги, очікування та невизначеності.

4. **Особистісна зрілість.** У молодому репродуктивному віці процес становлення особистості ще триває. Характерною є потреба у самоствердженні, пошуку власного життєвого шляху, визначенні професійної та соціальної ролі. Вагітність може як сприяти особистісному зростанню, так і викликати внутрішні суперечності, пов'язані з необхідністю швидкої адаптації до нових обов'язків.

5. **Пошук ідентичності.** Вагітність може стати тригером для переосмислення життєвих цілей. Формування материнської ідентичності відбувається паралельно з процесом дорослішання. Можливі внутрішні конфлікти між потребою в самореалізації та очікуваннями суспільства. Висока емоційна лабільність, імпульсивність, нестабільність настрою. Часті прояви тривожності, страху перед невідомим, особливо щодо пологів. Недостатній рівень психологічної готовності до материнства. Залежність від думки оточення, потреба в підтримці з боку родини.

6. **Соціально-психологічні особливості.** Для жінок цього віку особливо важливою є підтримка соціального середовища. Недостатній рівень соціальної зрілості або нестабільність партнерських стосунків можуть підвищувати рівень тривожності та емоційної напруги. У разі позитивного мікроклімату в сім'ї вагітність сприймається як природний та бажаний етап життєвого шляху.

7. **Поведінкові прояви.** Молоді вагітні часто схильні до активного пошуку інформації про перебіг вагітності, пологи та догляд за дитиною. Водночас через недостатній життєвий досвід вони можуть демонструвати підвищену довірливість або схильність до прийняття порад із неофіційних джерел, що потребує корекційної роботи з боку медичного та психологічного персоналу.

Вагітні жінки молодого репродуктивного віку (18–25 років) часто характеризуються недостатнім рівнем психологічної готовності до материнства, що зумовлено низкою індивідуально-психологічних, соціальних та вікових

чинників, які визначають специфіку їх емоційного, когнітивного та мотиваційного розвитку.

1. До основних проявів **недостатньої психологічної готовності** до материнства належать [20; 70]:

- **Вікова психологічна незрілість.** У цей період триває формування особистісної ідентичності, професійного та життєвого самовизначення. Часто жінки цього віку ще перебувають у процесі пошуку себе, власної ролі в суспільстві, тому поява нової соціальної ролі – матері – може сприйматися як передчасна або така, що обмежує особистісну свободу.

- **Недостатня сформованість ціннісно-смислової сфери** – орієнтація переважно на задоволення власних потреб і соціальне визнання, що ускладнює прийняття нової соціальної ролі. Тоді як материнство потребує високого рівня альтруїзму, відповідальності та емоційної зрілості. Невідповідність між егоцентричними тенденціями та вимогами материнської ролі створює внутрішні суперечності й напруження.

- **Емоційна нестабільність** – часті зміни настрою, підвищена тривожність, схильність до страхів, невпевненість у власних силах як майбутньої матері. Страх перед пологами, болем, медичними процедурами. Тривога щодо здоров'я плода та власного фізичного стану. Невизначеність щодо майбутнього, особливо у випадку незапланованої вагітності. Психоемоційна сфера у цьому віці характеризується підвищеною лабільністю, схильністю до афективних реакцій, труднощами у контролі емоцій. У ситуації вагітності, що супроводжується гормональними змінами та новими переживаннями, ці риси посилюються, провокуючи тривожність і страхи.

- **Низький рівень усвідомлення ролі матері** – поверхове уявлення про відповідальність, труднощі та потреби дитини; переважання романтизованих або нереалістичних очікувань щодо материнства.

- **Недостатня сформованість, обмежені навички саморегуляції** – труднощі у подоланні стресових ситуацій, схильність до імпульсивних реакцій. У деяких випадках вагітність у молодому віці не є цілеспрямованим рішенням,

що може викликати амбівалентні почуття — від радості до сумнівів і тривоги. Такі емоційні суперечності свідчать про відсутність глибокого прийняття майбутнього материнства.

- **Соціально-психологічна залежність від думки оточення** – висока потреба в підтримці з боку родини, партнера, медичних працівників. значна роль зовнішнього схвалення, вплив соціальних мереж, родичів або партнера у прийнятті важливих рішень, пов'язаних із вагітністю. Орієнтація на зовнішні оцінки та схвалення. Вплив стереотипів щодо «правильного» материнства. Молоді вагітні часто орієнтуються на оцінку з боку батьків, партнера чи соціального середовища, що знижує їхню автономність та впевненість у власних рішеннях. Відсутність стабільної підтримки або негативне ставлення оточення може підсилювати відчуття невпевненості й тривоги.

- **Недостатній рівень інформованості** про фізіологічні, емоційні та соціальні аспекти вагітності та пологів. Молодий вік часто супроводжується браком знань про фізіологічні, психологічні й соціальні аспекти вагітності, пологів і догляду за дитиною. Це спричиняє страх перед невідомим, знижує рівень внутрішньої готовності та відчуття компетентності у майбутній ролі матері.

Психологічні ризики періоду вагітності у даному періоді:

- Інфантилізація поведінки
- Низький рівень рефлексії та саморегуляції
- Висока ймовірність післяпологової депресії

Отже, психологічна неготовність до материнства у жінок 18–25 років є наслідком поєднання особистісної незрілості, емоційної нестабільності, недостатнього досвіду соціальної взаємодії та нерозвиненої рефлексії щодо нової ролі. Вагітні жінки молодого репродуктивного віку мають емоційно насичений, але ще не цілком стабільний психоемоційний стан, високу потребу в підтримці, орієнтацію на міжособистісні стосунки та прагнення до самореалізації у новій соціальній ролі матері. Психологічна неготовність до материнства може призводити до підвищення рівня тривожності, розвитку психоемоційного

напруження, труднощів у встановленні емоційного контакту з дитиною після народження, а також зниження адаптаційних можливостей жінки в післяпологовий період. Вагітність вимагає цілеспрямованої психопрофілактичної роботи, спрямованої на формування позитивного ставлення до вагітності, розвиток відповідальності та усвідомлення власної компетентності у ролі матері. Психологічний супровід у цей період має бути спрямований на розвиток емоційної стабільності, формування відповідального ставлення до материнства та зміцнення впевненості у власних силах.

2. Середній репродуктивний вік (26–35 років)

Жінки 26–35 річного віку характеризуються активним психосоціальним розвитком, пошуком балансу між особистим і професійним, а також формуванням стійкої ідентичності. Це період інтенсивного самовизначення, реалізації життєвих цілей і адаптації до соціальних ролей.

1. Ідентичність і самореалізація

- *Формується стабільна Я-концепція, що включає професійну, сімейну та особистісну ідентичність.*
- *Жінки активно оцінюють свої життєві досягнення, коригують цілі та шукають шляхи самореалізації [52].*

2. Соціально-психологічні ролі

- *інтенсивне поєднання соціально-психологічних ролей: мати, дружина, колега, партнерка, професіонал.*
- *внутрішній конфлікт між кар'єрними амбіціями та сімейними обов'язками, що потребує психологічної адаптації.*

3. Емоційна зрілість

- *Жінки демонструють вищий рівень емоційної регуляції, здатність до емпатії та рефлексії.*
- *Зростає потреба в глибоких міжособистісних стосунках і підтримці.*

4. Тілесність і самооцінка

- У цьому віці *тілесність стає важливим аспектом самосприйняття*, особливо в контексті материнства, сексуальності та соціальних стандартів краси.
- Самооцінка часто залежить від *успішності в реалізації життєвих сценаріїв* (сім'я, кар'єра, зовнішність).

5. Психологічна адаптація

- Жінки стикаються з *викликами адаптації до змін*: народження дітей, зміна професійного статусу, переосмислення життєвих пріоритетів.
- Важливу роль відіграє *стресостійкість* і здатність до гнучкого мислення.

Психоемоційні характеристики:

- Збалансовані емоційні реакції, вища здатність до саморегуляції
- Високий рівень усвідомлення материнської ролі
- Раціональне ставлення до змін у житті, активне планування майбутнього
- Зниження рівня тривожності за умови стабільного соціального середовища

Психологічні переваги:

- Оптимальний період для формування материнської ідентичності
- Висока адаптивність до нових ролей
- Зрілі механізми психологічного захисту

Таким чином, жінки середнього репродуктивного віку (26–35 років) перебувають у критичному періоді психосоціального розвитку, що супроводжується активним самовизначенням, інтеграцією соціальних ролей та адаптацією до життєвих змін. На основі аналізу ключових психологічних аспектів можна спостерігається:

1. Формування цілісної ідентичності відбувається через інтеграцію професійної, сімейної та особистісної сфер, що сприяє стабілізації Я-концепції та підвищенню рівня самореалізації.
2. Мультирольова поведінка жінок у цьому віці супроводжується внутрішніми конфліктами між кар'єрними прагненнями та сімейними

обов'язками, що потребує розвитку адаптивних стратегій і психологічної гнучкості.

3. Емоційна зрілість проявляється у здатності до саморефлексії, емпатії та побудови глибоких міжособистісних зв'язків, що є важливим ресурсом для подолання життєвих труднощів.

4. Тілесність і самооцінка набувають особливого значення, зумовлюючи залежність самосприйняття від реалізації соціальних сценаріїв (материнство, кар'єра, зовнішність) та впливу культурних норм.

5. Психологічна адаптація до змін – ключовий виклик цього вікового періоду, що вимагає розвитку стресостійкості, когнітивної гнучкості та переосмислення життєвих пріоритетів.

3. Зрілий репродуктивний вік (36–45 років)

Жінки зрілого репродуктивного віку характеризуються підвищеною емоційною чутливістю, прагненням до самореалізації та потребою в психологічній стабільності. Цей період супроводжується як внутрішніми трансформаціями, так і соціальними викликами.

Рис. 1.1. Психологічні особливості жінок зрілого репродуктивного віку

1. **Емоційна чутливість і лабільність:** часті прояви тривожності, страхів щодо здоров'я плода, власних фізичних ресурсів; емоційна чутливість і

лабільність (підвищена тривожність через зміни у фізіології (наближення менопаузи, гормональні коливання), часті перепади настрою, дратівливість, втома;

2. Прагнення до самореалізації

- посилення мотивації до особистісного зростання, переосмислення життєвих цілей.
- самоактуалізація стає важливим фактором психічного благополуччя: жінки прагнуть реалізувати себе в нових ролях — наставниці, експертки, менторки.
- часто зростає інтерес до духовних практик, психології, волонтерства.

3. Психологічна адаптація до вікових змін

- відбувається переоцінка цінностей, зміна пріоритетів (від зовнішніх до внутрішніх досягнень);
- зниження самооцінки можливе через вікові зміни зовнішності або втрату репродуктивної функції;
- водночас, психологічна зрілість сприяє кращій регуляції емоцій і стресостійкості [20];
- радість очікування народження дитини та тривога щодо здоров'я, вікових ризиків і соціального сприйняття: потреба в емоційній підтримці з боку партнера, родини, соціального оточення [81].
- екзистенційна значущість вагітності
- усвідомлена рефлексія щодо материнства, життєвих пріоритетів, цінностей і соціальних ролей;
- потреба в емоційній підтримці: з боку партнера, родини, соціального оточення, психологічний супровід пренатального психолога, емпатійне соціальне середовище, зниження стигматизації.

Соціально-психологічні виклики: психосоматичні симптоми, часті перепади настрою, дратівливість, втома. емоційне виснаження,

- можливий внутрішній конфлікт між професійною самореалізацією та материнством

- стигматизація з боку соціального оточення
- переосмислення життєвих пріоритетів, інтенсивна емоційна реактивність
- синдром «порожнього гнізда» (діти дорослішають і залишають дім) може викликати почуття втрати сенсу.
- професійне вигорання або потреба змінити сферу діяльності.
- пошук нових соціальних ролей – активна участь у громадському житті, наставництво, навчання молодших колег.

1.3. Аналіз індивідуально-психологічних та соціальних чинників, що впливають на психоемоційні стани вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Проблематика вивчення психоемоційних станів жінок у період вагітності, а також їх діагностики та психологічної корекції, становить міждисциплінарну сферу наукових досліджень. Вона охоплює напрями загальної, вікової, педагогічної та соціальної психології, а також психофізіології та суміжних галузей.

Значний масив теоретичних напрацювань у межах зазначеної проблематики включає дослідження послідовних психологічних трансформацій, що відбуваються у жінок на різних етапах вагітності, аналіз патогенних чинників, які можуть впливати на її перебіг, а також вивчення феномену психологічної готовності жінки до вагітності та материнства.

Вагітність чинить комплексний вплив на організм жінки, охоплюючи фізіологічні, психологічні та соціальні аспекти, що забезпечують адаптацію до нових умов та підготовку до материнства. Ці зміни проявляються у соціальній поведінці, фізіологічних процесах і психоемоційному стані жінки. У період вагітності може спостерігатися високий рівень тривожності, емоційна лабільність, підвищена чутливість, дратівливість, слабкість, недовірливість, неадекватна самооцінка та зниження активності. Вже з перших тижнів вагітності

відбуваються значущі зміни у функціонуванні центральної нервової системи: знижується збудливість кори головного мозку, тоді як підкіркові структури демонструють підвищену збудливість. Зміни тону вегетативної нервової системи можуть спричиняти такі прояви, як дратівливість, сонливість, запаморочення, плаксивість та інші функціональні розлади. Водночас, ці симптоми є тимчасовими і зазвичай зникають із перебігом адаптаційних процесів, що забезпечують гармонізацію психофізіологічного стану матері [7-11; 65]. Зазначені зміни переважно мають адаптивний характер, оскільки вони відповідають фізіологічним потребам організму під час вагітності. Зниження активності жінки, зокрема у соціальній та сексуальній сферах, є нормальним процесом, який дозволяє організму зосередитися на забезпеченні розвитку плода. Водночас спостерігається підвищена потреба у сні, відпочинку та періодах пасивного відновлення, що відображає природну потребу у відновленні енергетичних ресурсів та зниженні психофізіологічного стресу. Зменшення кількості зовнішніх контактів також сприяє підтриманню емоційної рівноваги та фізичного здоров'я. Загалом, ці зміни оптимізують ресурси організму для підтримки вагітності, мінімізуючи вплив зовнішніх факторів, які можуть створювати додаткове навантаження на психоемоційний та фізіологічний стан матері [65; 70]

Вагітній жінці необхідний певний період для адаптації до змін морфофункціональних характеристик тіла та фізіологічних труднощів, таких як нудота, ранкова слабкість, сонливість, схильність до запорів, судоми в ногах, болі в ділянці живота та попереку, тахіурія (часте сечовипускання) та інші. У цей період формується домінанта збудження, яка всебічно впливає на регуляторні процеси організму та визначає специфічний рівень вищої нервової діяльності, сприяючи оптимальному перебігу вагітності. За наявності стресових факторів ефективність захисних механізмів організму знижується, розвиток домінанти збудження пригнічується, що призводить до порушення регуляції гомеостатичних циклів і може негативно впливати на адаптаційні процеси в організмі матері та плода [4; 65]. Гомеостатичні процеси організму забезпечують

підтримання оптимальних фізіологічних умов, необхідних для нормального перебігу вагітності. У цьому контексті нервово-психічні процеси вагітних слід розглядати як важливий механізм адаптації, що забезпечує ефективне реагування організму на фізіологічні та психологічні зміни, пов'язані з новим життєвим етапом – підготовкою до материнства.

Серед психологічних особливостей вагітних слід назвати суперечливість та емоційну нестійкість [31; 65]. У період вагітності жінка одночасно відчуває позитивні та негативні емоції: з одного боку, радість від очікування дитини, а з іншого — страх перед дорослішанням, пологами, можливими ускладненнями та сумніви щодо власної здатності бути доброю матір'ю. Співіснування цих протилежних почуттів має значний вплив на психоемоційну сферу вагітної. Постійне переживання страхів може призводити до панічних атак, інтенсивність яких підсилюється через фізіологічні зміни в організмі жінки, пов'язані з вагітністю: зміни тілесного «Я» (зміна статури, збільшення грудей та живота), трансформація сексуального життя та порушення звичного ритму фізичної активності. Це створює відчуття невпевненості та підвищеної вразливості. Вагітність має комплексний вплив на організм і психіку жінки, зокрема на її психоемоційну сферу, яка у цей період є особливо чутливою до зовнішніх та внутрішніх подразників [12; 13; 65].

За наявності підвищеного рівня тривожності або ускладненого (патологічного) перебігу вагітності жінка може перебувати у стані хронічного психоемоційного напруження. У таких випадках спостерігається схильність до фіксації на можливих невдачах і негативних прогнозах, що зумовлює пролонгований стан занепокоєння протягом усього гестаційного періоду. Суб'єктивне відчуття впевненості у власних можливостях нерідко пов'язується з очікуванням благополучного завершення вагітності та народження дитини. Тривалий стресовий вплив може спричиняти розвиток невротичних розладів, виражених астенічних станів, соматизації психоемоційних переживань та механізмів психологічного заперечення.

Вагітність як біопсихосоціальний феномен зумовлює системні трансформації у всіх сферах життєдіяльності жінки. Вона супроводжується глибинними змінами самосвідомості, міжособистісних відносин і ставлення до навколишнього світу, а також модифікацією ціннісно-сміслових структур особистості та її ідентичності. На психофізіологічний стан вагітної додатково впливають чинники сучасного інформаційного середовища, інтенсивний темп життя, екологічні проблеми та перманентний соціальний стрес.

У межах генеративного періоду навіть соматично здорові жінки можуть переживати стан психологічної та біологічної кризи, пов'язаної з перебудовою організму та особистісних структур. Натомість сформована психологічна готовність до материнства виступає важливим ресурсом адаптації, що сприяє більш ефективному подоланню труднощів гестаційного періоду. Соціальна підтримка з боку близького оточення підвищує рівень суб'єктивної впевненості та емоційної стабільності жінки. Соціальні, біологічні та психологічні зміни, які відбуваються під час вагітності, мають адаптивний характер і спрямовані на забезпечення оптимальних умов для розвитку майбутньої дитини. Зазначені трансформації сприяють опануванню нової соціальної ролі матері та формуванню відповідного середовища для гармонійного розвитку немовляти. У цьому контексті важливою є комплексна підготовка до материнства, що передбачає не лише фізичний аспект (оцінку та моніторинг стану здоров'я), а й усвідомлення психологічних змін, опрацювання питань, пов'язаних із перебігом вагітності та пологів, набуття практичних навичок догляду за новонародженим, а також забезпечення емоційної підтримки з боку значущого соціального оточення [65; 93; 95]. Також жінка має обов'язково підготувати себе морально. Здоров'я та благополуччя майбутньої дитини значною мірою залежатимуть від того, наскільки жінка буде уважною до порад лікарів, свого харчування та того, як вона сприйматиме всі зміни, що відбуваються з нею під час вагітності [41; 65].

У період вагітності у жінок часто спостерігається підвищений рівень тривожності, який може набувати стійкого характеру. Такий стан потребує своєчасної психологічної підтримки та корекції, оскільки надмірна тривожність

здатна негативно позначатися на психоемоційному благополуччі жінки та впливати на перебіг гестаційного процесу й розвиток плода. Крім того, у вагітних жінок може посилюватися сугестивність, що проявляється у підвищеній сприйнятливості до впливу значущих або авторитетних осіб. Це може зумовлювати нестійкість власних переконань, зниження впевненості у прийнятті рішень та схильність до переоцінки раніше сформованих установок.

Характерною особливістю психоемоційної сфери вагітних також є підвищена сенситивність, зокрема зниження порогу емоційної вразливості. Це проявляється у загостреному реагуванні на міжособистісні взаємодії, підвищеній образливості та емоційній лабільності, що слід враховувати у процесі психологічного супроводу вагітності.

З підвищенням активності правої півкулі мозку, яка відповідає за творчі процеси, вагітні жінки часто відчують розвиток творчих здібностей. Це може проявлятися у прагненні створити безпечне середовище для малюка, плануючи життєвий простір, в якому дитині буде комфортно і захищено [41; 43; 65].

Одним із психологічних новоутворень гестаційного періоду є формування пренатальної прив'язаності або її відсутності. Рівень та характер емоційного зв'язку між матір'ю і ненародженою дитиною значною мірою зумовлюються терміном вагітності, що необхідно враховувати у процесі психологічної діагностики та аналізу динаміки особистісних змін жінки. Пренатальна прив'язаність має специфічні прояви на кожному з триместрів вагітності. У першому триместрі її рівень, як правило, є відносно низьким, що пов'язано з переважанням фізіологічної адаптації організму та ще недостатньою суб'єктивною конкретизацією образу майбутньої дитини. Підвищення рівня прив'язаності зазвичай відбувається з моменту появи відчутних рухів плода, коли вагітність набуває більшої психологічної реальності для жінки.

У другому та третьому триместрах пренатальна прив'язаність поступово інтенсифікується та набуває поведінкових проявів, що виявляються у зростанні турботливих установок, уявного спілкування з дитиною, плануванні майбутньої взаємодії та підготовці до материнської ролі.

На формування пренатальної прив'язаності здійснюють вплив низка чинників. Так на думку дослідниці В. Волкової, відсутність у жінки емпатії та низької сенситивності проявить афективно незріле, дисгармонійне ставлення до материнства [23; 65]. Дослідниця Г. Філіппова називає саме емпатію основним психологічним чинником у блоці особистісної готовності жінки до материнства [28; 49; 51; 65].

На думку І. В. Добрякова, О.В. Літвінової, О. А. Нікіфорової найбільш обґрунтованим визначенням психологічної готовності є: «...мобілізація ресурсів суб'єкта дії на довгострокове та оперативне виконання певної діяльності ...» [49; 65].

У психологічній та медичній літературі визначаються такі запити та труднощі майбутнього батьківства та періоду вагітності жінок:

- розвиток батьківських почуттів стосовно дитини у процесі вагітності чи зв'язку між матір'ю та дитиною, образу майбутньої дитини, готовність до материнства;
- зміна особистісних характеристик жінки у процесі вагітності – формування у неї «базових якостей матері», зміни в мотиваційно-потребнісній сфері, особливості емоційно-вольової сфери, інших психологічні особливості;
- психологічні проблеми вагітних – їх внутрішньоособистісні конфлікти, психосоматичні проблеми, конфлікти у материнській сфері;
- ставлення вагітних до різних аспектів дійсності – себе, вагітності, дитини, мотивів вагітності [6, с. 36; 65].

У межах означеної проблематики сформовано низку фундаментальних наукових підходів, зокрема теоретико-практичні засади перинатальної психології, а також дослідження психічного функціонування жінки в умовах екстремальної ситуації пологів. Ці напрями заклали підґрунтя для системного аналізу психологічних процесів, що супроводжують вагітність і народження дитини.

Протягом тривалого часу психічні стани вагітних жінок переважно розглядалися крізь призму їх патологічних проявів, з акцентом на можливі

порушення діяльності центральної нервової системи та неврологічні розлади. Сучасні наукові розвідки характеризуються розширенням дослідницької оптики та зосереджуються, зокрема, на вивченні негативних емоційних станів у період вагітності. До таких належать дослідження рівня тривожності, показників емоційного напруження у жінок з обтяженим акушерсько-гінекологічним анамнезом та інших психоемоційних чинників ризику.

Встановлено, що наявність хронічного стресу, депресивних станів і виражених афективних реакцій може негативно впливати на перебіг вагітності, підвищуючи ймовірність передчасних пологів, загрози переривання вагітності, а також ризик формування порушень у розвитку нервової системи плода. У зв'язку з цим особливого значення набуває своєчасна психологічна діагностика та профілактика дезадаптивних психоемоційних станів у вагітних жінок.

Дане положення знаходить підтвердження у роботах Г.В. Скобло, який зазначає, що «найнебезпечнішими для розвитку дитини вважаються стресові та депресивні стани, що виникають у другому та третьому триместрах вагітності». Автор підкреслює, що посилення депресивних проявів до кінця вагітності може слугувати прогностичним маркером як післяпологових депресивних розладів у матері, так і психічних порушень у дитини, зокрема у сфері соціальної взаємодії, а також бути пов'язаним із підвищеним ризиком виникнення психологічних проблем у підлітковому віці. Контроль та корекція психоемоційного стану вагітної жінки у другому та третьому триместрах є ключовим фактором профілактики довгострокових негативних наслідків для психічного здоров'я дитини [65; 83, с. 578].

За оцінкою М.А. Кочневої та В.В. Абрамченко, емоційні порушення, що спостерігаються у період вагітності, можна пояснити змінами функціонального стану нервової системи, які проявляються підвищеною чутливістю та вразливістю вагітних жінок. Зокрема, М.А. Кочнева відзначає, що під час вагітності спостерігається зниження рівня когнітивної активності: у першому триместрі воно становить 35,8%, у другому — 24,4%, у третьому — 26,1%. Ці дані свідчать про закономірну психологічну та нейрофізіологічну перебудову

організму, спрямовану на адаптацію до гестаційного періоду та підготовку до майбутньої материнської ролі [85-87].

У науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо поширеності емоційних порушень серед вагітних жінок. Так, за даними окремих досліджень, у 57% жінок із фізіологічним перебігом вагітності не виявляється суттєвих змін в емоційному реагуванні. Натомість інші автори зазначають, що у 68% вагітних спостерігаються виражені прояви емоційного стресу та невротичних станів. Існують також дані про наявність невротичних проявів у 82% випадків. Така варіативність емпіричних результатів свідчить про дискусійність проблеми та зумовлює необхідність подальших досліджень із урахуванням методологічних підходів, вибірки та критеріїв оцінювання психоемоційного стану.

Більшість дослідників акцентують увагу на негативній динаміці емоційного стану під час вагітності. Особливе значення надається підвищенню рівня тривожності, яке розглядається як провідна характеристика психоемоційних змін у цей період. Експериментальні дані підтверджують, що показники страху, занепокоєння та загальної тривожності у вагітних жінок є статистично вищими порівняно з невагітними. Серед типових переживань виокремлюють страх ускладнень вагітності, втрати дитини, пологів і пов'язаного з ними болю, а також сумніви щодо власної материнської компетентності [65; 98, с. 104].

Підвищенню рівня тривожності у період вагітності може сприяти обмеження соціальної та професійної активності жінки, зокрема у випадках, коли вона тимчасово припиняє трудову діяльність і перебуває переважно в домашньому середовищі. Дефіцит позитивних емоцій, нових вражень і соціальної взаємодії, а також інтеріоризація негативного досвіду інших осіб (зокрема історій про ускладнення вагітності чи пологів) створюють сприятливі умови для формування стійкої тривожності, що в таких обставинах набуває закономірного характеру.

Тривожність у психологічному розумінні постає як невизначене почуття загрози, спрямоване у майбутнє. За відсутності об'єктивних підстав для

занепокоєння жінка може перебувати у стані постійного очікування можливих негативних подій, що стосуються її самої або близьких людей. Такий стан супроводжується переживанням потенційної небезпеки без чіткої локалізації джерела загрози, але з внутрішньою впевненістю у її можливості.

Серед основних чинників, що детермінують розвиток тривожності у майбутніх матерів, виокремлюють:

1. **Побоювання можливих ускладнень вагітності**, які можуть вплинути на стан здоров'я плода та новонародженого. Спектр переживань охоплює занепокоєння щодо умов праці, впливу технічних засобів, перенесених захворювань, відсутності вакцинації, ризику інфекційних хвороб тощо.

2. **Незаплановану вагітність**, що може супроводжуватися ретроспективним аналізом власної поведінки (вживання алкоголю, тютюнопаління, прийом медикаментів) і формуванням почуття провини або панічних реакцій.

3. **Генетично зумовлені страхи**, пов'язані з імовірністю народження дитини з вродженими вадами розвитку.

4. **Страх пологів**, який включає очікування болю, переживання безпорадності та втрати контролю над власним тілом.

5. **Естетичні побоювання**, пов'язані зі змінами зовнішності та фігури.

6. **Тривогу за здоров'я майбутньої дитини**, що є одним із найбільш поширених і стійких переживань.

7. **Страх відповідальності за життя і благополуччя дитини**, усвідомлення високого рівня материнської відповідальності.

8. **Сумніви у власній материнській компетентності**, що проявляються у страху не впоратися з доглядом та вихованням.

9. **Невизначеність майбутнього**, пов'язану з можливими змінами у сімейних стосунках, матеріальному становищі, житлових умовах та професійній самореалізації [65; 91].

Таким чином, тривожність у період вагітності має багатофакторний характер і зумовлюється як індивідуально-психологічними, так і соціальними

чинниками, що потребує комплексного підходу до її профілактики та психологічного супроводу.

До негативних психоемоційних станів, що можуть спостерігатися у період вагітності, належать знижений настрій, пригніченість та депресивні прояви. У частини жінок гестаційний період супроводжується формуванням депресивної симптоматики різного ступеня вираженості, що потребує своєчасної психологічної діагностики та, за необхідності, корекції.

Крім того, у вагітних може відзначатися підвищена дратівливість, емоційна лабільність та зниження рівня стресостійкості. Такі зміни зумовлюються як гормональною перебудовою організму, так і психосоціальними чинниками, пов'язаними з адаптацією до нової життєвої ролі. Сукупність зазначених проявів свідчить про необхідність комплексного підходу до психологічного супроводу вагітності з метою збереження емоційного благополуччя жінки.

У період, що передує пологам, у вагітних жінок спостерігається підвищений рівень емоційності та навіюваності. За даними багатьох дослідників, у цей час активізуються захисні психологічні механізми, зокрема регресія, витіснення та інфантилізація. Водночас виникають труднощі психологічної адаптації, що проявляються у зростанні концентрації уваги на власному емоційному стані та підвищенні емоційної нестійкості. Емоційні переживання вагітних жінок здебільшого мають амбівалентний характер. Це виявляється у відсутності впевненості щодо стабільності шлюбних відносин, у тривожності на початкових етапах вагітності, частих станах незадоволеності, порушеннях сну, високій стомлюваності, погіршенні самопочуття та інтенсивних хвилюваннях наприкінці гестаційного періоду [50, с. 807; 65].

Дослідниця Т.Г. Герасимова виявила специфічні особливості емоційного реагування жінок у період вагітності:

- **Ригідно-імпульсивний тип реагування**, який проявляється нестриманістю, зниженою сприйнятливістю до зовнішніх впливів, лабільністю настрою, підвищеною емоційною вразливістю та періодичним відчуттям

ізолюваності і самотності. У цьому контексті спостерігається боротьба з внутрішніми заборонами та зовнішніми обмеженнями.

- **Зростання домінантності та егоцентризму**, що пояснюється адаптаційними механізмами боротьби за виживання та підвищеною здатністю протидіяти стресовим чинникам.

- У порівнянні з невагітними жінками вагітні демонструють **вищий рівень психічного неспокою**, знижений психічний спокій, а також відчуття сили та енергії є менш вираженими.

- **Переважаання агресивно-оборонної позиції**, нестійкість емоційного стану та його диспропорційність, що проявляється у коливаннях афективних реакцій та непередбачуваності поведінки [50, с. 804; 65]. Загалом, описані прояви вказують на комплексну перебудову психоемоційної сфери вагітної жінки, що носить адаптивний характер. Ці зміни спрямовані на ефективну підготовку жінки до нових соціальних та материнських функцій, забезпечуючи оптимальну психологічну та фізіологічну адаптацію до відповідальності, пов'язаної з народженням і вихованням дитини.

За результатами самооцінки психоемоційного стану вагітні жінки нерідко характеризують його як відмінний від звичного або нормативного для себе. Таке суб'єктивне сприйняття зумовлене як фізіологічними змінами, пов'язаними з гестаційним періодом, так і психологічною перебудовою, що супроводжує підготовку до материнства. Відчуття «інакшості» емоційного стану може відображати підвищену сенситивність, емоційну лабільність та зміну інтенсивності афективних реакцій.

Дослідження В. Абрамченка показує, що 70% жінок мають різноманітні зміни у психічному стані [2-4; 65].

За результатами емпіричних досліджень, посилену плаксивість відзначають у себе 27,4% вагітних жінок, підвищену дратівливість – 32,1%, апатичні прояви – 10,5%, часті зміни настрою – 17,7%. У 23% респонденток спостерігаються порушення сну, зокрема труднощі засинання або підтримання

сну, що в окремих випадках супроводжується потребою у застосуванні снодійних засобів.

Водночас, попри наявність окремих негативних проявів у структурі психоемоційного стану, більшість досліджень засвідчують загалом позитивну налаштованість жінок на майбутнє материнство. Зокрема, за даними В.В. Абрамченка, негативне ставлення до вагітності виявляється лише у 1,7% жінок. Виявлений комплекс емоційних особливостей гестаційного періоду доцільно розглядати як варіант нормативних психофізіологічних змін, притаманних процесу адаптації до материнства, а не як ознаку обов'язкових психічних порушень.

За оцінкою Коваленка Н.П., усі раніше згадані прояви психоемоційного стану вагітних жінок слід розглядати як адекватну реакцію на фізіологічне та психологічне навантаження, пов'язане з гестаційним періодом. Дійсно, у процесі вагітності спостерігаються значні зміни психіки жінки, її ставлення до оточуючих, а також особливості сприйняття зовнішніх і внутрішніх стимулів.

Психічна діяльність вагітної жінки тісно інтегрована з фізіологічними процесами організму: вона впливає на нейрогуморальну регуляцію, нейротрофічний обмін, синтез ферментів та інші метаболічні механізми. Таким чином, психоемоційний стан вагітної є комплексним феноменом, що поєднує психологічні, фізіологічні та біохімічні аспекти адаптації до нової життєвої ролі [22, с. 85; 65].

Акушерсько-гінекологічна практика та соціологічне дослідження благодійного фонду «280 днів» [65] вказують, що питаннями, які найчастіше викликають занепокоєння у вагітних є:

- індивідуально-психологічні: власне здоров'я; здоров'я дитини (в тому числі, у випадках попереднього негативного досвіду вагітності); взаємодія з дитиною після пологів; страх пологів, страх кесарського розтину;
- соціально-психологічні: матеріальне забезпечення; комунікація з чоловіком і членами родини; нестабільність в країні, війна [65].

Дослідження, проведені благодійним фондом «280 днів» [65], засвідчують низку об'єктивних причин, що зумовлюють низький рівень звернення вагітних жінок за психологічною допомогою. Зокрема, 72,6 % опитаних не усвідомлюють наявності психологічних труднощів та необхідності звернення до фахівця; для 27,4 % визначальним бар'єром є вартість консультації; ще 10,4 % утримуються від звернення через побоювання осуду з боку родини або суспільства [65].

Як показує клінічна практика, медичними працівниками здійснюється максимально можлива психологічна підтримка вагітних жінок із метою збереження їхнього ментального здоров'я та стабілізації психоемоційного стану. Разом із тим, значна частина вагітних, особливо в умовах воєнного стану, стикається з підвищеними психоемоційними навантаженнями, що проявляються у вигляді тривожності, страхів, депресивних або стресових реакцій. У таких умовах виникає потреба у своєчасному та професійному психологічному супроводі, спрямованому на корекцію емоційних порушень та підтримку адаптивних механізмів реагування.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що вагітність є складним біопсихосоціальним феноменом, який зумовлює глибинну перебудову організму жінки та трансформацію її особистісної структури. У результаті теоретичного узагальнення наукових напрацювань з'ясовано, що психічні стани вагітних жінок мають багатофакторну природу та залежать від поєднання біологічних, психологічних і соціальних детермінант. Вагітність супроводжується системною перебудовою особистості, трансформацією ціннісно-смислової сфери, зміною ідентичності та формуванням материнської позиції.

Розглянуто фізіологічні та гормональні зміни, що супроводжують гестаційний період, а також їх вплив на функціонування центральної та вегетативної нервової системи. З'ясовано, що зниження збудливості кори

головного мозку та підвищення активності підкіркових структур зумовлюють емоційну лабільність, сенситивність, підвищену тривожність і схильність до афективних реакцій. Такі зміни мають переважно адаптивний характер і спрямовані на збереження вагітності та оптимізацію ресурсів організму для розвитку плода.

У ході теоретичного аналізу медико-психологічної літератури розкрито особливості психоемоційних станів та їх проявів у вагітних жінок: тривожність, емоційна нестійкість, підвищена вразливість, амбівалентність почуттів та зміни у сфері самооцінки. З'ясовано, що тривожність є однією з найхарактерніших психологічних ознак гестаційного періоду та може бути зумовлена як внутрішніми переживаннями (страх пологів, ускладнень, втрати дитини, сумніви щодо власної материнської компетентності), так і зовнішніми чинниками (соціально-економічні умови, інформаційне середовище, досвід інших людей).

Окрему увагу приділено аналізу вікових особливостей психоемоційного стану жінок. Визначено, що у молодому репродуктивному віці вагітність часто супроводжується недостатньою сформованістю материнської ідентичності, емоційною суперечливістю та підвищеною залежністю від соціального оточення. У середньому репродуктивному віці простерігається більш гармонійна адаптація до нової соціальної ролі, вища відповідальність і сформованість життєвих цінностей. Водночас у зрілому репродуктивному віці вагітність може поєднуватися з підвищеним рівнем тривожності, що зумовлений усвідомленням можливих медичних ризиків, однак компенсується більшою психологічною зрілістю та усвідомленістю материнства.

У межах роботи розглянуто феномен пренатальної прив'язаності як важливе психологічне новоутворення гестаційного періоду. З'ясовано, що її формування має поступовий характер і залежить від терміну вагітності, рівня емпатії, сенситивності та особистісної готовності жінки до материнства. Підвищення рівня пренатальної прив'язаності відбувається переважно у другому та третьому триместрах, коли образ майбутньої дитини стає більш конкретизованим і емоційно значущим.

Також проаналізовано вплив стресових чинників на перебіг вагітності. Визначено, що хронічний стрес, депресивні прояви та тривале психоемоційне напруження можуть негативно впливати на гомеостатичні процеси організму, підвищувати ризик акушерських ускладнень та створювати передумови для порушень психічного розвитку дитини. У зв'язку з цим особливого значення набуває своєчасна психологічна діагностика, профілактика та корекція дезадаптивних емоційних станів.

Визначено, що психологічна готовність до материнства є важливим ресурсом ефективної адаптації до вагітності. Вона передбачає мобілізацію особистісних ресурсів, сформованість відповідальних установок, здатність до емоційної саморегуляції та прийняття нової соціальної ролі. З'ясовано, що соціальна підтримка з боку партнера, родини та фахівців значною мірою сприяє стабілізації психоемоційного стану жінки та зниженню рівня тривожності.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВАГІТНИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ

2.1. Організаційно-методичне забезпечення емпіричного дослідження психологічних особливостей вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Для вирішення мети та завдань кваліфікаційної роботи нами було розроблено та організовано емпіричне дослідження, яке проводилося на базі пологового будинку 2 «Мостицький» КНП «Клінічна лікарня №15 Подільського району м. Києва».

Вибірку емпіричного дослідження склали **63 вагітні жінки зрілого репродуктивного віку**, які перебували на різних етапах реалізації репродуктивного досвіду. Формування вибірки здійснювалося з урахуванням мети дослідження та передбачало включення жінок з різною паритетністю пологів.

Соціально-демографічна та репродуктивна характеристика вибірки (n = 63)

Вік (повних років): 40-42 роки – 57 %; 43-44 роки – 36 %; 45 + років – 7 %

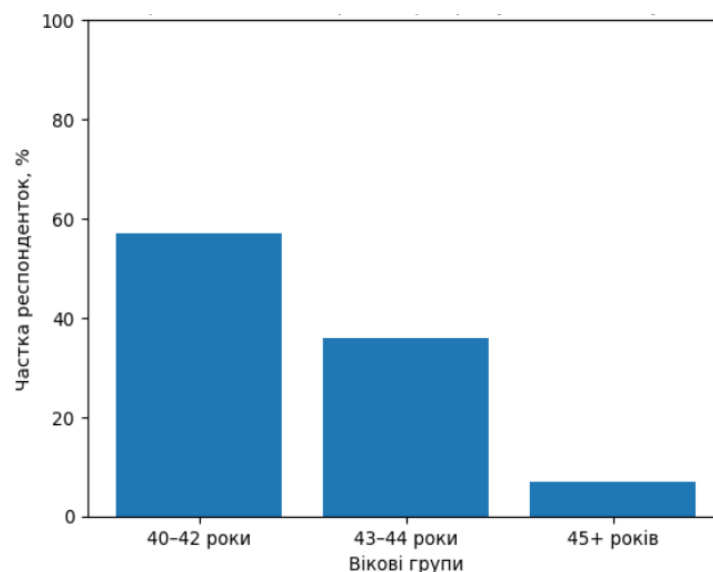

Рис. 2.1. Віковий розподіл жінок зрілого репродуктивного віку (n = 63)

Аналіз вибірки показав, що більшість респондентів належить до вікової групи 40–42 роки – 57 % від загальної кількості обстежених. Дещо меншу частку

становлять жінки віком 43–44 роки – 36 %. Найменш чисельною є група жінок віком 45 років і старше, яка охоплює 7 % вибірки.

Такий розподіл свідчить про переважання у вибірці жінок початкового етапу зрілого репродуктивного віку, що є методично доцільним з огляду на поступове зростання біопсихосоціальних ризиків із віком. Наявність меншої, але представленої групи жінок 45+ років дозволяє врахувати вікову гетерогенність вибірки та розглядати особливості психологічного функціонування в контексті пізнього репродуктивного періоду.

Отримані дані підтверджують, що сформована вибірка є репрезентативною для дослідження психологічних характеристик жінок зрілого репродуктивного віку та забезпечує можливість коректного аналізу вікових відмінностей у межах зазначеного періоду.

Місце проживання:

місто – 57 %

селище – 29 %

село – 14 %

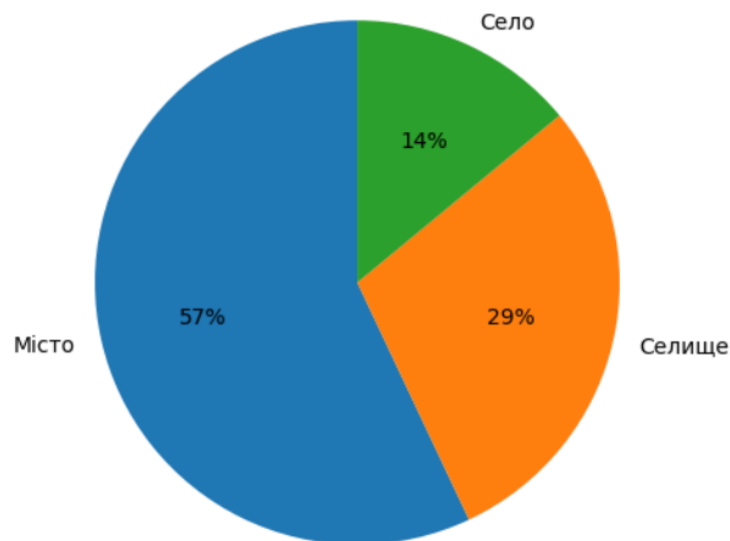

Рис. 2.2. Розподіл вагітних жінок зрілого репродуктивного віку за місцем проживання

Щодо акушерського анамнезу, встановлено, що переважна більшість опитаних мають другі пологи (61–64 %), що свідчить про наявність попереднього материнського досвіду. Частка жінок із першими пологами є найменшою і становить 12–15 %, тоді як треті та наступні пологи зафіксовані у 21–27 %

вибірки. Такий розподіл дозволяє розглядати результати в контексті сформованого репродуктивного та життєвого досвіду більшості учасниць дослідження:

- перші пологи – 12-15 %
- другі пологи – 61-64 %
- треті (наступні) пологи – 27-21%

Рис. 2.3. Статистичні дані за кількістю попередніх пологів

Таким чином, у структурі вибірки домінують жінки з уже сформованим репродуктивним досвідом, що передбачає наявність попереднього психофізіологічного та психологічного адаптаційного ресурсу до вагітності і пологів. Водночас наявність групи жінок, для яких поточна вагітність є першою, дозволяє врахувати особливості емоційного реагування, пов'язані з первинним материнським досвідом.

Залучення до дослідження жінок із різною кількістю попередніх пологів забезпечує варіативність вибірки та створює можливості для аналізу психологічних особливостей перебігу вагітності з урахуванням чинника репродуктивного досвіду, що підвищує аналітичну цінність та обґрунтованість отриманих результатів.

За кількістю дітей у сім'ї, вибірка є неоднорідною (рис. 2.4). Так, більшість опитаних мають одну дитину – 67 %. Не мають дітей – 4 % досліджуваних. Жінки

зрілого репродуктивного віку, які виховують двох дітей, складають 26 % вибірки. При цьому серед респондентів – 3 % жінок – становлять матері двійнят.

Наявність дітей у респондентів:

- нема дитини – 4 %
- 1 дитина – 67 %
- 2 дитини – 26 %
- Із них двійні 3 %

Рис. 2.4. Розподіл жінок за кількістю дітей у сім'ї

Такий розподіл є типовим для вибірки досліджуваних та відображає загальні демографічні тенденції. Переважання жінок з однією дитиною дає змогу зосередитися на особливостях раннього материнського досвіду, тоді як включення матерів із двома дітьми, зокрема двійнями, розширює аналітичні можливості дослідження та дозволяє врахувати вплив підвищеного навантаження на психоемоційний стан жінки.

Сформований склад вибірки забезпечує достатню репрезентативність для аналізу психологічних характеристик жінок зрілого репродуктивного віку та дозволяє здійснювати коректні статистичні узагальнення в межах поставлених дослідницьких завдань.

З метою забезпечення об'єктивної психологічної діагностики вагітних жінок зрілого репродуктивного віку було застосовано поглиблене дослідження їхніх індивідуальних та соціально-психологічних характеристик. Такий підхід дозволив сформувати комплексний психологічний портрет, що враховує вікові, життєві та соціальні особливості цієї групи, а також сприяв глибокому розумінню причинно-наслідкових зв'язків і структурно-функціональних механізмів їхньої поведінки в перинатальний період.

При доборі психодіагностичного інструментарію одним із головних критеріїв виступали простота застосування та мінімальні часові витрати на виконання тестів, що забезпечувало фізичний комфорт і знижувало емоційне навантаження на учасниць дослідження. Психодіагностичні процедури проводилися з дотриманням усіх етичних та медико-психологічних вимог до проведення емпіричного дослідження – наукової об'єктивності, конфіденційності, добровільної участі. дослідження здійснювалось у денний час, у періоди, вільні від медичних маніпуляцій, що дозволяло уникнути додаткового стресу. Діагностика супроводжувалася поясненнями психолога уточнюючих моментів, що сприяло формуванню довіри, та атмосфери нейтрального або позитивного психоемоційного мікроклімату, що сприяло відкритості та позитивному сприйняттю процесу з боку респонденток.

Для емпіричного вивчення психологічних особливостей вагітних жінок зрілого репродуктивного віку використовувався діагностичний інструментарій:

6. Авторська анкета для визначення соціальних особливостей життєдіяльності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку,
7. Методика «САН» (самопочуття, активність, настрої),
8. Тест «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк),
9. Методика «Шкала особистісної та ситуативної тривожності» (Ч. Д.Спілбергер – Ю. Л. Ханін),
10. «Методика дослідження мотивів збереження вагітності» (Л.Н. Рабовалюк).

Охарактеризуємо кожен із визначених методик більш детально.

1.Методика «САН» (самопочуття, активність, настрій) [56].

Методика містить 30 пар протилежних один одному характеристик-тверджень, за допомогою яких учасники тестування оцінюють свій психоемоційний стан. Учасники, оцінюючи пару ознак, мають оцінити стан та зазначити цифру, що відповідає ступеню вираженості емоції. Час на виконання методики 10- 15 хвилин.

Завдяки даній методиці можливо як оперативно діагностувати психологічний стан респондента у короткому часовому проміжку, так і відстежувати динаміку цього стану протягом певного періоду шляхом багаторазового (повторного) тестування. Учаснику експерименту пропонується зіставити власний стан із відповідною оцінкою на шкалі, що складається з індексів (3, 2, 1, 0, 1, 2, 3). Шкала містить тридцять пар слів із протилежним значенням, які відображають різні аспекти функціонування: рухливість, швидкість і темп протікання функцій (активність), силу, стан здоров'я, стомленість (самопочуття), а також характеристики емоційного стану (настрій).

Випробуваний обирає та відмічає індекс, який найбільш точно відповідає його стану на момент обстеження. Під час обробки результатів первинні бали перераховуються у «сирі» значення від 1 до 7. Кількісний показник формується як сума первинних балів за окремими категоріями або як їх середнє арифметичне, що дозволяє одержати комплексну характеристику психофізіологічного стану респондента [19].

Обробка та інтерпретація результатів. Під час обробки отриманих даних оцінки респондентів необхідно перекодувати таким чином: індекс 3, який відповідає незадовільному самопочуттю, низькій активності та поганому настрою, приймається за 1 бал; наступний індекс 2 приймається за 2 бали; індекс 1 – за 3 бали і так до індекса 3 з протилежного боку шкали, який відповідно приймається за 7 балів (увага: полюси шкали постійно змінюються) [19].

Сума кожної пари станів (самопочуття, активності, настрою) в цілому ділиться на 10. Оцінюючи результати, можливо орієнтуватися на середні показники, котрі для операторів за віком 30-35 років дорівнюють для

самопочуття – $5,4 \pm 0,15$ балів, активності – $5,0 \pm 0,12$ балів, настрою – $5,1 \pm 0,20$ балів, та інтегральної оцінки – $5,17 \pm 0,15$ балів [19].

Позитивні функціональні стани завжди отримують високі бали, а негативні – низькі. По сирих балах розраховується середнє арифметичне за шкалами активності, самопочуття та настрою. При аналізі функціонального стану особистості важливими є не тільки значення окремих його показників, але і їх співвідношення [19].

2.Тест «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк)

Методика «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк), спрямована на вивчення суб'єктивної оцінки психічних станів, зокрема тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності. Зазначені показники мають суттєве значення для розуміння рівня психологічної адаптації особистості та її здатності до ефективного функціонування в умовах психоемоційного навантаження. Опитувальник складається з 40 тверджень, що описують різні психічні стани. Респондентам пропонується оцінити ступінь притаманності кожного стану: 2 бали нараховується у разі частого прояву відповідного стану, 1 бал – якщо він проявляється рідко, 0 балів – якщо твердження не відповідає актуальному самопочуттю. Методика структурована на чотири змістові блоки, кожен з яких відповідає окремому психічному стану: тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності.

Тестування можливе як в індивідуальній, так і груповій формі. Час виконання завдання не обмежується. Обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку сумарної кількості балів за кожним із чотирьох блоків запитань:

- 1–10 питання — тривожність;
- 11–20 питання — фрустрація;
- 21–30 питання — агресивність;
- 31–40 питання — ригідність.

Інтерпретація результатів проводиться відповідно до шкал методики. Для показника тривожності значення 0–7 балів свідчать про відсутність вираженої тривожності; 8–14 балів відповідають середньому, допустимому рівню; 15–20

балів – високому рівню тривожності. За шкалою фрустрації 0–7 балів характеризують достатній рівень стійкості до труднощів і невдач; 8–14 балів вказують на помірно виражену фрустрацію; 15–20 балів – на низьку самооцінку, уникнення труднощів і високий рівень фрустрованості. Показники агресивності в межах 0–7 балів свідчать про стриманість і спокій; 8–14 балів – про середній рівень агресивності; 15–20 балів – про її виражені прояви та труднощі у міжособистісній взаємодії. За шкалою ригідності 0–7 балів відображають гнучкість поведінки та легкість переключення; 8–14 балів – середній рівень ригідності; 15–20 балів – виражену незмінність поведінкових реакцій, установок і переконань, що ускладнює адаптацію до змін життєвих обставин.

3. Методика «Шкала особистісної та ситуативної тривожності» (Ч. Д.Спілбергер – Ю. Л. Ханін) (State-Trait Anxiety Inventory, STAI) є валідним та інформативним психодіагностичним інструментом для оцінки рівня тривожності як актуального психічного стану (ситуативна, або реактивна тривожність), так і відносно стійкої особистісної характеристики (особистісна тривожність). Завдяки поєднанню достатньої психометричної надійності та простоти застосування дана методика широко використовується у клінічній і консультативній практиці з метою визначення вираженості тривожних переживань, моніторингу психоемоційного стану особистості та оцінки його змін у динаміці. У вітчизняній психодіагностичній практиці методика відома також під назвою «Шкала Спілбергера–Ханіна».

Більшість наявних методів оцінки тривожності спрямовані або на вимірювання особистісної тривожності, або на фіксацію ситуативного емоційного стану. На відміну від них, методика «Шкала особистісної та ситуативної тривожності» (Ч. Д.Спілбергер – Ю. Л. Ханін) дозволяє диференційовано оцінювати тривожність як стійку властивість особистості та як емоційний стан, зумовлений конкретною ситуацією, що істотно розширює можливості психологічного аналізу.

Вимірювання особистісної тривожності має важливе значення, оскільки цей показник значною мірою визначає поведінкові реакції людини, особливості її емоційного реагування та адаптації до складних життєвих обставин. Певний рівень тривожності є природною складовою психічної діяльності особистості та може виконувати мобілізуючу функцію. Для кожної людини існує індивідуально оптимальний рівень тривожності, який сприяє ефективній діяльності. Усвідомлення власного психоемоційного стану в цьому контексті є важливим елементом саморегуляції та самоконтролю.

Методика має дві самостійні підшкали. Перша – «шкала ситуативної (реактивної) тривожності» – спрямована на оцінку актуального емоційного стану респондента в конкретний момент часу та відображає рівень напруження, занепокоєння, страху, нервозності й вегетативного збудження. Ситуативна тривожність розглядається як емоційна реакція на стресову ситуацію і характеризується значною варіативністю за інтенсивністю та тривалістю.

Друга підшкала – «шкала особистісної тривожності» – дозволяє оцінити відносно стабільну індивідуальну схильність до переживання тривоги, а також загальне відчуття безпеки, впевненості або внутрішньої напруженості. Особистісна тривожність визначається як стійка характеристика особистості, що зумовлює тенденцію сприймати широкий спектр життєвих ситуацій як потенційно загрозливі та реагувати на них підвищеним рівнем тривожності.

Високий рівень особистісної тривожності розширює діапазон ситуацій, які сприймаються індивідом як стресові, що, у свою чергу, спричиняє інтенсивні тривожні реакції навіть за умов об'єктивно незначної загрози. Такі особи більш схильні до емоційної напруженості, невротичних проявів та психосоматичних розладів. Виявлення високих показників особистісної тривожності за шкалою Спілбергера–Ханіна дозволяє прогнозувати підвищену ймовірність виникнення тривожних станів у повсякденних життєвих ситуаціях.

Кожна з підшкал містить 20 тверджень. Респондентам пропонується уважно ознайомитися з кожним твердженням і обрати варіант відповіді відповідно до того, як вони почуваються на момент обстеження (для шкали

ситуативної тривожності) або зазвичай (для шкали особистісної тривожності). Обробка результатів здійснюється за допомогою ключа з подальшим підрахунком сумарного показника за кожною підшкалою.

Підсумкові показники за кожною шкалою можуть коливатися в межах від 20 до 80 балів: чим вищий отриманий результат, тим вищим є рівень відповідного виду тривожності. Для орієнтовної інтерпретації результатів використовуються такі межі: до 30 балів – низький рівень тривожності; 31–44 бали – помірний рівень; 45 балів і вище – високий рівень тривожності.

Порівняльний аналіз показників ситуативної та особистісної тривожності дає змогу оцінити індивідуальну значущість конкретної стресової ситуації для респондента, а також визначити ступінь її впливу на психоемоційний стан.

4.«Методика дослідження мотивів збереження вагітності» (Л.Н. Рабовалюк).

Дослідження мотивів, що спонукають жінку зберегти вагітність, є актуальним і перспективним напрямом перинатальної психології. Аналіз причин, мотивів та обставин, які вплинули на рішення жінки зберегти вагітність, дозволяє глибше зрозуміти динаміку сімейних відносин під час вагітності та після народження дитини, а також сприяє виявленню страхів, тривог та незадоволених потреб матері.

Методика представлена у формі опитувальника, що складається з 78 тверджень, структурованих у 10 блоків.

Блок 1 (5 тверджень) спрямований на визначення бажаності вагітності, наявності сумнівів щодо правильності рішення та планованості вагітності. У цьому блоці сума балів не підсумовується; дані використовуються для класифікації респондентів за категоріями запланованості та бажаності вагітності.

Блок 2 відображає ставлення досліджуваних до фінансових труднощів, пов'язаних з вихованням дітей, забезпеченням їх освіти та розвитку. Ці твердження дозволяють оцінити, наскільки фінансові обмеження можуть впливати на рішення зберегти вагітність.

Блок 3 відображає власне бажання стати матір'ю, яке визначається психофізіологічною готовністю жінки до материнства. Він включає твердження про любов до дітей, прагнення мати спільну дитину з партнером, радість від материнства та задоволення від спостереження за розвитком дитини.

Блок 4 оцінює відчуття обмеження особистої свободи, готовність жертвувати власним часом та розвагами на користь сім'ї, а також наявність егоїстичних тенденцій. Частина блоку спрямована на виявлення пріоритетів між цінностями дитини і сім'ї та кар'єрою або навчанням.

Блок 5 фіксує занепокоєння щодо власного здоров'я, страхи стосовно змін у тілі та можливу втрату репродуктивної функції.

Блок 6 відображає тривожність стосовно материнства та песимістичні очікування, включаючи страх недостатньої уваги до дитини, труднощі дисциплінування та контролю, переживання за здоров'я дітей, можливий негативний вплив на подружнє життя та соціальні взаємини.

Блок 7 спрямований на виявлення впливу соціальних очікувань на мотивацію зберегти вагітність. Твердження оцінюють прагнення відповідати соціальним нормам, вплив віку та ситуації серед друзів, а також бажання зміцнити соціальний статус через материнство.

Блок 8 оцінює прагнення реалізувати через дитину особистісні плани, мрії та потребу у соціальній значущості. Твердження цього блоку дозволяють виявити очікування матері щодо продовження власного життя через дитину, формування відчуття необхідності та самореалізації через виховання.

Блок 9 відображає деструктивні мотиви збереження вагітності, зокрема прагнення «використовувати» дитину для збереження подружніх стосунків, соціального статусу або підтримки репутації серед родичів та оточення.

Блок 10 включає 7 тверджень, що виявляють страхи та компенсаційні механізми матері у ставленні до материнства. Сюди входять мотиви народження дитини для заміщення втрати близької людини, самоствердження перед батьками чи партнером, бажання відновити або розпочати новий етап у житті.

Методика дозволяє комплексно оцінити мотиви збереження вагітності, враховуючи як внутрішні особистісні чинники, так і зовнішні соціальні впливи. Перші три блоки відображають особистісну мотивацію та готовність до материнства, блоки 4–6 досліджують емоційні та поведінкові аспекти, пов’язані з жертвуванням, тривожністю та фізичними змінами. Блоки 7–10 спрямовані на оцінку соціального контексту, деструктивних мотивів та стратегій компенсації, які можуть впливати на рішення жінки зберегти вагітність (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Блоки дослідження мотивів збереження вагітності (Л.Н. Рабовалюк)

Блок	Кількість тверджень	Основна спрямованість	Опис мотивацій/аспектів
1	5	Бажаність та планованість вагітності	Визначає, чи вагітність бажана, чи планувалася, наявність сумнівів у правильності рішення. Не підсумовується, використовується для класифікації респондентів.
2	8	Фінансові аспекти	Виявляє ставлення до матеріальних труднощів, пов’язаних із вихованням та освітою дітей, оцінює тривогу щодо фінансової спроможності.
3	10	Особистісна готовність до материнства	Визначає психофізіологічну готовність, бажання мати дитину, любов до дітей, радість від материнства, задоволення від виховання.
4	8	Обмеження особистої свободи	Виявляє готовність жертвувати власним часом і задоволеннями, наявність егоїстичних тенденцій, пріоритети між сім’єю та кар’єрою.
5	7	Здоров’я та фізичні зміни	Оцінює тривогу щодо власного здоров’я, змін у тілі та ризику втрати репродуктивної функції.

<i>Продовження табл. 2.1</i>			
6	10	Тривожність щодо материнства	Відображає страхи та побоювання щодо догляду за дитиною, дисципліни, здоров'я дітей, впливу на подружнє життя та соціальні стосунки.
7	7	Соціальні очікування	Досліджує вплив соціальних норм і очікувань, прагнення відповідати суспільним стандартам, віковій та соціальній чинники мотивації.
8	8	Самореалізація через дитину	Виявляє прагнення реалізувати власні плани, мрії, потребу в соціальній значущості, почуття необхідності та самореалізації.
9	7	Деструктивні мотиви	Визначає прагнення використовувати дитину для збереження стосунків, підвищення соціального статусу або репутації, страх залишитися самотньою.
10	7	Страхи та компенсаційні механізми	Виявляє побоювання та захисні стратегії матері, мотиви компенсації втрат, прагнення самоствердження та початку нового етапу життя.

Таким чином, методика дозволяє комплексно оцінити мотиви збереження вагітності, враховуючи як особистісні, так і соціальні фактори, страхи та прагнення жінки. Структура методики дозволяє системно аналізувати індивідуальні та соціальні фактори, що визначають мотиви збереження вагітності, та формує науково обґрунтовану базу для психологічного консультування та профілактичної роботи з вагітними жінками.

Авторська анкета для визначення соціальних особливостей життєдіяльності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку (Додаток А).

Анкета розроблена для вивчення соціально-психологічних та індивідуально-психологічних чинників життєдіяльності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку (40+ років). Вона дозволяє оцінити як зовнішні умови

(житлово-побутові умови, соціальні ресурси, професійна зайнятість), так і індивідуально-психологічні фактори (сприйняття балансу між сім'єю та кар'єрою, мотивація професійної самореалізації, взаємини в сім'ї, рівень підтримки). Анкета включає закриті та відкриті запитання, що дає можливість кількісної та якісної обробки даних, а також аналіз індивідуальних і групових тенденцій.

Структура та зміст анкети:

1. **Загальні дані:** визначають основні демографічні та репродуктивні характеристики: вік, місце проживання, сімейний стан, порядковість вагітності та пологів, наявність дітей. Ці дані дозволяють класифікувати досліджуваних та аналізувати вплив віку, соціального контексту та репродуктивного досвіду на життєдіяльність.

2. **Освіта:** оцінює рівень освітньої підготовки, що є важливим чинником у професійній самореалізації та соціальній інтеграції.

3. **Блок питань про сім'ю:** досліджує пріоритети сімейного життя (спілкування, виховання дітей, матеріальна стабільність, сімейні традиції) та сприйняття балансу між сімейними та професійними обов'язками. Вивчає ставлення жінок до потенційного впливу кар'єри на сімейні відносини.

4. **Житлово-побутові умови:** оцінює тип житла та умови проживання, що є показником соціально-економічного статусу і ресурсів підтримки.

5. **Блок питань про кар'єру:** визначає значущість професійної самореалізації під час вагітності, ставлення колег до вагітності, пріоритетні аспекти кар'єри (заробіток, статус, стабільність). Цей блок дозволяє дослідити вплив професійної сфери на психологічний стан вагітних.

6. **Джерела існування:** виявляє соціально-економічну підтримку жінок (праця, допомога родини чи чоловіка, соціальні виплати), що визначає можливості самостійного забезпечення та впливає на емоційний стан.

7. **Блок відкритих запитань:** дозволяє отримати індивідуальні оцінки ідеального балансу між сім'єю та кар'єрою, а також описати труднощі поєднання

цих сфер. Використовується для якісного аналізу персональних стратегій адаптації.

8. **Психологічний клімат у сім'ї та взаємини:** оцінює сприятливість сімейного середовища, зміни у спілкуванні з чоловіком та родичами, наявність аб'юзу. Дозволяє досліджувати психологічний фон підтримки і стресогенні фактори.

9. **Психологічна підтримка:** виявляє наявність або відсутність підтримки від близьких та організацій, що дає змогу аналізувати соціальні ресурси для подолання труднощів вагітності.

10. **Очікувані зміни через вагітність:** дозволяє оцінити уявлення респондентів про зміни у власному житті, подружніх стосунках та сімейній динаміці, що формує базу для психокорекційних рекомендацій.

Таким чином, Анкета є психодіагностичним інструментом, що дозволяє:

- виявити соціальні, сімейні та професійні чинники, що впливають на життєдіяльність вагітних жінок зрілого репродуктивного віку;
- дослідити взаємозв'язок соціально-економічних умов, психологічного клімату сім'ї та професійної самореалізації;
- визначити індивідуальні стратегії адаптації та потреби у підтримці.

2.2. Аналіз результатів відповідей Авторської анкети

Застосування Авторської анкети (Додаток А) зумовлене необхідністю комплексно оцінити психологічні, соціальні та професійні фактори та особливості життєдіяльності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку в умовах воєнного стану.

Зміст анкети сформовано на основі професійного досвіду лікарів акушерів-гінекологів і психологів пологового будинку. Відповіді жінок дозволять з'ясувати значущість сфер таких як: професійна самореалізація як ресурс стабільності, труднощі поєднання роботи й сім'ї, залежність емоційного стану від житлових та економічних умов, а також критичну роль психологічної підтримки. Включення відкритих і закритих запитань дозволяє не лише кількісно

описати життєві обставини респондентів, а й зафіксувати їхні суб'єктивні переживання, очікувані зміни, пов'язані з вагітністю.

Стандартизовані методики, 2.1, не дають можливості повною мірою врахувати поєднання вікових особливостей, вимушеної нестабільності, змін у кар'єрній сфері та трансформації сімейних взаємин. Тому, Авторська анкета є доцільним інструментом для вивчення індивідуально-психологічних та соціально-психологічних факторів адаптації вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, забезпечуючи емпіричне доповнення для подальшого аналізу валідних методик, та на основі отриманих результатів розробки програми психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Застосування критеріїв «**Вік (повних років)**» та «**Місце проживання**» у вибірці вагітних жінок зрілого репродуктивного віку ($n = 63$) зумовлене необхідністю врахування як біопсихологічних, так і соціально-психологічних чинників переживання вагітності.

Вік у межах зрілого репродуктивного періоду не є однорідним показником. Підгрупи 40–42 роки (57 %), 43–44 роки (36 %) та 45+ (7 %) років відрізняються не лише за фізіологічними ризиками, а й за психологічним сприйняттям вагітності. Зі збільшенням віку, як правило, посилюється усвідомлення можливих ускладнень, зростає відповідальність за пербіг вагітності, змінюється часовий горизонт планування майбутнього. Для жінок старших вікових підгруп характерні більш виражені екзистенційні переживання, пов'язані з материнством, власним здоров'ям і ресурсами. Тому, диференціація за віком дозволяє точніше аналізувати рівень тривожності, емоційної напруги та адаптаційних можливостей у межах вибірки 40+.

Критерій «**Місце проживання**» (місто – 57 %, селище – 29 %, село – 14 %) відображає соціальне середовище, у якому перебуває вагітна жінка, та доступність медичних, психологічних і соціальних ресурсів. Міські жінки, як правило, мають ширший доступ до спеціалізованої допомоги, інформації та підтримувальних сервісів, водночас часто живуть у швидшому темпі й зазнають вищого рівня інформаційного перевантаження. Проживання у селищі чи селі

може супроводжуватися більш обмеженим доступом до фахової допомоги, але водночас – більш тісними родинними та соціальними зв'язками, що по-різному впливає на емоційний стан і переживання вагітності.

Наступний критерій у Анкеті – «**Сімейний стан**» респондентів, який оцінювався за критеріями: заміжня, громадянський шлюб, незаміжня. Результати – таблиця 2.2

Таблиця 2.2

Сімейний стан вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Вікова група	Заміжня	Громадянський шлюб	Незаміжня	Всього
40–42 роки (57 %)	65 %	20 %	15 %	100 %
43–44 роки (36 %)	70 %	15 %	15 %	100 %
45+ років (7 %)	60 %	10 %	30 %	100 %

У молодшій групі (40–42 роки) більшість жінок перебувають у офіційних шлюбах (65 %), при цьому значна частка (20 %) живе у громадянському шлюбі.

У групі 43–44 роки відсоток заміжніх зростає до 70 %, а громадянські шлюби трапляються рідше.

Серед жінок 45+ років частка заміжніх трохи менша (60 %), а частка незаміжніх – найвища (30 %), що може відображати розлучення або подовжену самотійність у старших вікових категоріях.

Обґрунтування застосування критерію «**Вагітність за рахунком**» (табл. 2.3) у вибірці вагітних жінок зрілого репродуктивного віку ($n = 63$) зумовлене його високою психологічною та клінічною значущістю для аналізу емоційного стану, мотиваційної сфери й рівня тривожності під час гестації.

Кількість вагітностей у жінки є не просто демографічним показником. Для жінок віком 40 років і старше вона тісно пов'язана з попереднім репродуктивним досвідом, можливими втратами, ускладненнями, а також зі сформованими уявленнями про ризики вагітності й пологів. Кожна наступна вагітність у цьому віці, як правило, сприймається через призму накопиченого досвіду, що безпосередньо впливає на емоційне реагування, рівень тривожності та очікування щодо майбутнього материнства.

Таблиця 2.3

Вагітність за рахунком

Вікова група	1	2	3	4	5	більше	Всього
40–42 роки (57 %)	15 %	55 %	20 %	7 %	2 %	1 %	100 %
43–44 роки (36 %)	10 %	60 %	20 %	7 %	2 %	1 %	100 %
45+ років (7 %)	5 %	55 %	25 %	10 %	3 %	2 %	100 %

Аналіз розподілу респондентів за критерієм «вагітність за рахунком» у вікових групах 40–42, 43–44 та 45+ років показує домінування другої вагітності (55–60 % у всіх групах), що свідчить про переважно повторний, але не багатоплідний репродуктивний досвід. Водночас наявність третьої й наступних вагітностей, кількість яких зростає у групі 45+ років, може бути пов'язана з підвищеним рівнем психоемоційної напруги, зумовленої як фізіологічними чинниками, так і усвідомленням вікових ризиків.

Застосування даного критерію дозволяє диференціювати вибірку не лише за біологічним віком, а й за психологічним контекстом переживання вагітності. Перша, друга чи п'ята вагітність мають різну суб'єктивну значущість і супроводжуються різними страхами, очікуваннями та стратегіями подолання стресу. Саме тому показник «вагітність за рахунком» є необхідним критерієм для аналізу тривожності, інших психоемоційних станів, емоційного благополуччя та ставлення до материнства у жінок зрілого репродуктивного віку.

Застосування питання-критерію **«Пологи за рахунком (паритет пологів)»** ґрунтується на розумінні психологічних особливостей переживання вагітності та очікування материнства в пізньому репродуктивному періоді.

Перші пологи – 12-15 %

Другі пологи – 61-64 %

Треті (наступні) пологи – 27-21%

Паритет пологів відображає не лише акушерський анамнез, а й накопичений тілесний та емоційний досвід жінки. Для жінок 40+ років кількість попередніх пологів безпосередньо впливає на сприйняття теперішньої вагітності: рівень впевненості у власних можливостях, інтенсивність страхів, очікування щодо перебігу пологів і післяпологового періоду. Перші пологи в

цьому віці часто супроводжуються підвищеною тривожністю, зумовленою невизначеністю та усвідомленням вікових ризиків. Повторні пологи, зазвичай, психологічно пов'язані з попереднім досвідом, хоча цей досвід може бути як ресурсним, так і травматичним.

Розподіл респондентів за паритетом пологів показує домінування других пологів (61–64 %), що свідчить про переважно повторний материнський досвід у досліджуваній вибірці. Кількість жінок із першими пологами (12–15 %) вказує на наявність групи з потенційно підвищеною емоційною напругою та потребою в додатковій психологічній підтримці. Водночас, значна частка третіх і наступних пологів (21–27 %) відображає групу жінок із репродуктивним досвідом, для яких актуальними можуть бути питання виснаження ресурсів, поєднання материнських ролей і відповідальності за вже наявних дітей.

Застосування критерію «пологи за рахунком» дозволяє диференціювати психологічні реакції вагітних жінок зрілого репродуктивного віку з урахуванням їхнього материнського досвіду.

Обґрунтування застосування критерію «**Наявність дітей**» у вибірці вагітних жінок зрілого репродуктивного віку ($n = 63$) зумовлене його суттєвою психологічною значущістю для аналізу психоемоційних станів, особливостей адаптації до вагітності та сприйняття материнської ролі у пізньому репродуктивному періоді.

немає дитини – 4 %

1 дитина – 67 %

2 дитини – 26 %

із них двійні 3 %

Наявність дітей безпосередньо впливає на переживання поточної вагітності. Жінки, які вже мають дитину, зазвичай спираються на попередній досвід материнства, що може знижувати рівень невизначеності, але водночас актуалізувати нові тривоги, пов'язані з відповідальністю за старшу дитину, розподілом ресурсів і змінами у сімейній системі. Для жінок зрілого

репродуктивного віку ці питання часто набувають особливої гостроти на тлі фізичного навантаження, вікових ризиків та підвищеної втомлюваності.

Отримані дані свідчать, що переважна більшість респондентів мають одну дитину (82 %), тоді як 18 % виховують двох дітей; при цьому 3 % становлять жінки, які мають двійню. Така структура вибірки вказує на домінування досвіду базового материнства, але з різним рівнем інтенсивності батьківського навантаження. Наявність двійні, невелика кількість респондентів, є важливим чинником, оскільки пов'язана з підвищеним фізичним і психологічним навантаженням, та зачасти – виснаженням.

Використання критерію «наявність дітей» дозволяє врахувати контекст уже сформованої материнської ідентичності та реальних життєвих обставин вагітних жінок зрілого репродуктивного віку. Це підвищує якість аналізу психоемоційного стану жінок, а також забезпечує інтерпретацію результатів емпіричного дослідження.

1. Блок питань про сім'ю:

Аналіз відповідей на питання «**Які аспекти сімейного (родинного) життя ви вважаєте найважливішими?**» дає змогу зрозуміти ціннісні орієнтири вагітних жінок зрілого репродуктивного віку та те, на чому саме вони фокусуються в період очікування дитини.

Таблиця 2.4

Аналіз аспектів сімейного (родинного) життя

Аспект сімейного життя	40–42 роки (57 %)	43–44 роки (36 %)	45+ років (7 %)	Загалом
Спілкування	36 %	34 %	30 %	35 %
Виховання дітей	28 %	32 %	35 %	30 %
Матеріальна стабільність	20 %	21 %	19 %	20 %
Сімейні традиції	9 %	8 %	7 %	8 %
Власний варіант	7 %	5 %	9 %	7 %

Найбільш значущим аспектом для більшості респондентів незалежно від віку є аспект «спілкування». 35 % жінок зазначили, що відкритий і регулярний діалог у родині є основою підтримки емоційної стабільності та гармонії,

особливо у період вагітності та після народження дитини. У підгрупі 40–42 років цей показник є найвищим (36 %), що може свідчити про потребу в емоційній близькості, підтримці партнера й відкритому обговоренні змін, пов'язаних із вагітністю. У інших підгрупах значущість спілкування дещо знижується (34 % у 43–44 роки та 30 % у 45+), поступаючись іншим сімейним пріоритетам.

«Виховання дітей» займає друге місце за важливістю в загальній вибірці (30 %), причому його значущість зростає з віком, у відповідях підкреслювалась важливість правильного виховання, формування цінностей і адаптивних навичок у дітей, особливо коли мати має більше однієї дитини (26 % мають двох дітей, 3 % – двійні).. Якщо у підгрупі 40–42 роки цей аспект обрали 28 % жінок, то серед досліджуваних 45+ років – 35 %. Це відображає підвищену відповідальність за дітей та прагнення забезпечити їм стабільний і безпечний простір, що є особливо актуальним для жінок із більшим життєвим і батьківським досвідом.

«Матеріальна стабільність»: 20 % досліджуваних вважають, що фінансова безпека родини значущо впливає на відчуття захищеності, особливо для заміжніх жінок із двома і більше дітьми. Невеликі відмінності між підгрупами свідчать про те, що фінансова безпека сприймається як базова умова нормального функціонування сім'ї, але не як провідний емоційний ресурс.

Менш пріоритетними, але все ж значущими, залишаються «сімейні традиції». 8 % респондентів зазначили важливість збереження традицій і ритуалів як чинника емоційної підтримки та стабільності сім'ї. Їх важливість дещо зменшується з віком, що може бути пов'язано з переорієнтацією з формальних атрибутів сімейного життя на практичні та емоційні аспекти щоденного співіснування.

«Власні варіанти відповідей» (7 % загалом) частіше зустрічаються у підгрупі 45+ років (9 %). У коментарях жінки акцентували увагу на взаємопідтримці в складних життєвих обставинах, спільне проведення часу, духовні та культурні цінності, які зміцнюють сімейні зв'язки, психологічній безпеці, здоров'ї членів родини та взаємоповазі. Це свідчить про більш зріле

розуміння сімейного благополуччя, яке формується з віком та особистим досвідом.

Загалом результати вказують, що для вагітних жінок зрілого репродуктивного віку домінуючими є емоційні й виховні аспекти сімейного життя, тоді як матеріальні та традиційні компоненти виконують радше підтримувальну (базову, ресурсну основу), ніж провідну роль.

За результатами аналізу відповідей на питання «**Як ви оцінюєте баланс між вашими професійними обов’язками та сімейним життям?**» виявлено вікові відмінності у суб’єктивному сприйнятті цього балансу серед вагітних жінок зрілого репродуктивного віку (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Відповіді респондентів

Оцінка балансу	40–42 роки (57 %)	43–44 роки (36 %)	45+ років (7 %)	Загалом
Збалансовано, добре	32 % (переважно заміжні, 1 дитина)	25 %	10 %	28 %
Частково збалансовано	50 %	55 %	45 %	50 %
Важко підтримувати, постійні труднощі	12 %	15 %	35 %	18 %
Інші варіанти/коментарі	6 %	5 %	10 %	4 %

У групі жінок **40–42 років** (57 % вибірки) майже третина опитаних (32 %) оцінюють баланс як загалом добрий і збалансований. Ці відповіді переважно характерні для заміжніх жінок з однією дитиною, що свідчить про відносну стабільність сімейної системи та більш передбачуваний розподіл ролей. Половина респондентів цієї вікової групи (50 %) зазначають, що баланс є лише частково збереженим, тобто потребує постійних зусиль і компромісів. Водночас 12 % жінок відверто вказують на труднощі у поєднанні професійних і сімейних

обов'язків, що може відображати високе навантаження або обмежені ресурси підтримки.

Серед жінок **43–44 років** (36 % вибірки) домінує оцінка «частково збалансовано» (55 %), що вказує на напружений, але контрольований стан балансу між роботою та сім'єю. Лише 25 % жінок сприймають цей баланс як добрий, тоді як 15 % повідомляють про постійні труднощі. Це може свідчити про зростання професійної відповідальності у поєднанні з підвищеним сімейним навантаженням саме в цьому віковому періоді.

Найбільш уразливою щодо відчуття дисбалансу є група жінок 45+ років (7 % вибірки). Хоча майже половина з них (45 %) ще визначають баланс як частково збережений, значна частка респондентів (35 %) зазначає, що підтримувати його важко і труднощі мають постійний характер. Лише 10 % жінок цієї вікової групи оцінюють поєднання професійних і сімейних ролей як гармонійне, що може бути пов'язано з фізичним виснаженням, накопиченим життєвим навантаженням та обмеженими ресурсами відновлення.

Узагальнені дані по вибірці показують, що половина респондентів (50 %) перебувають у стані часткового балансу між роботою та сімейним життям. Водночас 18 % жінок відчують виражені труднощі, що вказує на наявність групи ризику щодо емоційного виснаження.

Аналіз показав, що більшість жінок зрілого репродуктивного віку відчують певні труднощі у поєднанні професійних обов'язків та сімейного життя. Найкращий баланс спостерігається у молодших жінок (40–42 роки) із однією дитиною та стабільною сімейною підтримкою. У середній віковій групі (43–44 роки) жінки частіше відзначають, що баланс підтримується частково і потребує постійної організаційної та емоційної адаптації. Старші жінки (45+ років) значною мірою відчують перевантаження через поєднання професійних та сімейних обов'язків, особливо якщо мають більше однієї дитини.

Таким чином, дані свідчать про тісний зв'язок між віком, сімейним станом, кількістю дітей та оцінкою балансу між роботою та сім'єю, що важливо

враховувати при розробці психологічних рекомендацій та соціальної підтримки жінок зрілого репродуктивного віку.

Аналіз відповідей на питання **«Чи вважаєте ви, що кар’єрне зростання може негативно вплинути на сімейні відносини?»** показує складне й неоднозначне ставлення до поєднання професійної реалізації та сімейного життя, особливо в умовах воєнного стану.

Для жінок 40–42 років це питання найчастіше розглядається крізь призму щоденного навантаження. Більшість із них не заперечують важливості кар’єрного розвитку, однак визнають, що інтенсивне професійне зростання може ускладнювати сімейні відносини за відсутності підтримки з боку партнера. У цій віковій групі кар’єра сприймається як ресурс стабільності, але водночас як джерело хронічної втоми й дефіциту часу для близьких.

Серед жінок 43–44 років частіше простежується більш стримана позиція. Кар’єрне зростання тут уже не є безумовним пріоритетом, а розглядається через призму його «ціни» для сім’ї. Респонденти цієї групи частіше говорять про ризик емоційного віддалення, зростання напруження у стосунках і складність одночасно відповідати професійним і сімейним очікуванням. Вагітність у цьому віці підсилює орієнтацію на збереження стосунків і внутрішньої стабільності.

Найбільш критичне ставлення до можливого негативного впливу кар’єри на сімейні відносини характерне для жінок 45+ років. Для них професійне зростання частіше асоціюється з перевантаженням і втратою ресурсів, які могли б бути спрямовані на сім’ю, здоров’я та відновлення. У відповідях цієї групи звучить ідея обмеженості сил і часу, що робить баланс між кар’єрою та родинними стосунками особливо вразливим.

Важливим контекстом є місце проживання. Жінки, які мешкають у місті (57 %), частіше говорять про високий темп життя, конкуренцію та тиск професійного середовища, що впливає на сімейні та родинні взаємини. Респонденти із селищ і сіл (разом 43 %) зазвичай оцінюють кар’єрне зростання як менш інтенсивне за темпом, але наголошують на обмежених можливостях

вибору, що також створює внутрішнє напруження між професійною самореалізацією та родинними ролями.

Загалом у відповідях простежується спільна тенденція: в умовах воєнного стану кар'єрне зростання рідко сприймається як однозначна загроза сімейним відносинам, але часто – як фактор ризику за відсутності зовнішньої підтримки та чіткого розподілу ролей. Для вагітних жінок зрілого репродуктивного віку пріоритетом стає не сама кар'єра, а збереження емоційної близькості, стабільності та психологічної безпеки в сім'ї.

При аналізі відповідей на питання **«Житлово-побутові умови»** нами уважно вивчалися відповіді, тому що відповіді відображають сприйняття базової потреби (ресурсу), особливо в непередбачуваних загрозах в умовах воєнного стану, та вказують на відчуття безпеки і психологічну стабільність майбутніх матерів.

Переважає більшість опитаних – 58 % – зазначили, що винаймають житло як внутрішньо переміщені особи. Для жінок віком 40–44 роки, які становлять основну частину вибірки (93 %), така ситуація означає проживання в умовах тимчасовості, нестачі контролю над житловим простором та постійної невизначеності. У період вагітності це посилює базову тривожність, оскільки житло сприймається не лише як побутова умова, а як простір фізичної та психологічної безпеки.

Лише 11 % жінок мають власне окреме житло. Саме ця група зазвичай демонструє більшу відчутну визначеність і передбачуваність побуту, що може виконувати захисну функцію для психіки вагітних.

7 % жінок вказали, що проживають разом із батьками або одним із батьків. Така форма співжиття є джерелом підтримки, особливо в ситуації вимушеного переселення. Водночас вона може супроводжуватися напруженням через обмежений особистий простір, міжпоколінні конфлікти та зниження автономії, що є психологічно чутливим для жінок зрілого репродуктивного віку.

Категорія «інше» об'єднує поодинокі варіанти тимчасового проживання (у родичів, знайомих, у змінних умовах), що додатково підкреслює нестабільність житлової ситуації для частини вибірки.

З урахуванням місця проживання можна говорити про різну доступність інфраструктури та допомоги. Міські жінки частіше мають доступ до медичних і соціальних сервісів, але водночас стикаються з вищою вартістю оренди та дефіцитом житла. Проживання в селищах і селах нерідко пов'язане з більшою житловою стабільністю, але з обмеженим доступом до спеціалізованої допомоги для вагітних.

У цілому отримані дані свідчать, що житлово-побутові умови в умовах воєнного стану є значущим фактором психологічного навантаження для вагітних жінок зрілого репродуктивного віку. Домінування орендованого житла та вимушеного співжиття з родичами формує стан тривалої невизначеності, що впливає на рівень тривожності та інші психоемоційні стани вагітних жінок.

Третій блок запитань про кар'єру дозволяє комплексно проаналізувати життєвий, професійний і сімейний контексти особистого життя вагітних жінок з урахуванням вікових і соціальних особливостей.

1. Кар'єра та професійна самореалізація

- Так, важлива – **62 %**
- Частково важлива – **26 %**
- Ні, не є пріоритетом – **12 %**

Для більшості жінок **40–42 років (62 %)** професійна самореалізація в період вагітності залишається важливою, як джерело фінансової стабільності та особистої безпеки. У цій віковій групі робота виконує не лише економічну, а й психологічну функцію – дає відчуття контролю над життям у нестабільних умовах війни, допомагає «триматися в ресурсі» та не втрачати контакт із соціальним життям.

Ставлення колег до вагітності здебільшого оцінюється як задовільне, особливо серед жінок, які працюють у міських умовах, де вагітність частіше сприймається як соціально прийнятний етап життя. Незадовільне ставлення

частіше описують як жінки із міста, так і з селищ і сіл, і, а. **Причини незадовільного ставлення (за відповідями респондентів є:** побоювання зниження працездатності, навантаження розподіляється на інших працівників; перевантаження колег; загальна напруженість у колективі через війну.

Нейтральні відповіді відображають емоційну дистанцію, яка стала звичною в умовах тривалого стресу.

У підгрупі **43–44 років** зростає частка відповідей «частково важлива» (**26 %**): жінки визнають цінність професійної діяльності, але підкреслюють потребу зменшити навантаження. Також значущість професійної реалізації зберігається, однак частіше звучать мотиви втоми та переоцінки пріоритетів. Тут частіше фіксується стримане або амбівалентне ставлення колег, яке респондентки пов'язують із сумнівами працедавців щодо їхньої залученості або майбутньої працездатності.

Для жінок **45+ років** кар'єра частіше втрачає пріоритетність, поступаючись здоров'ю та сімейним стосункам. Відповіді цієї групи відображають зосередженість на збереженні здоров'я та сімейних стосунків, а також більшу чутливість до будь-яких проявів професійної напруги чи неприйняття з боку колективу.

Найбільш значущими аспектами кар'єри респондентки називають **стабільність і заробіток**, особливо в умовах воєнного стану. Статус і кар'єрне зростання частіше згадуються міськими жінками, тоді як мешканки селищ і сіл акцентують увагу на надійності роботи та можливості поєднання її з сімейними обов'язками.

2. Джерела існування

Блок запитань щодо джерел існування дозволяє оцінити рівень економічної незалежності/залежності та відчуття безпеки.

- Маю роботу / підробіток — **44 %**
- На утриманні чоловіка — **34 %**
- Соціальні виплати — **17 %**
- На утриманні родичів — **3 %**

- Інше — 2 %

Жінки, які мають роботу або підробіток, частіше демонструють вищу впевненість у завтрашньому дні. Водночас значна частина респонденток перебуває на утриманні чоловіка або отримує соціальні виплати, що в умовах війни сприймається не як слабкість, а як вимушена адаптаційна стратегія. Для мешканок селищ і сіл фінансова підтримка родини має особливе значення через обмежені можливості працевлаштування.

Поєднання кількох джерел доходу є типовим.

Фінансова залежність не завжди переживається негативно, але часто супроводжується внутрішньою напругою.

3. Баланс між сім'єю та кар'єрою

Відповідаючи на відкриті запитання, більшість жінок описують ідеальний баланс як гнучкий і ситуативний, із можливістю змінювати навантаження залежно від самопочуття та сімейних потреб. Серед основних труднощів називають фізичну втому, дефіцит часу, емоційне виснаження та відсутність стабільності. Також зустрічаються відповіді про страх «не впоратися» з усіма ролями одночасно.

4. Психологічний клімат у сім'ї

Оцінка психологічного клімату в сім'ї дозволяє простежити якість найближчого соціального середовища:

- Сприятливий – 71 %
- Несприятливий – 29 %

Більшість респондентів описують клімат як сприятливий, однак у відповідях фіксуються зміни у спілкуванні з чоловіком – підвищена тривожність, потреба в підтримці, інколи емоційна дистанція через стрес війни. У взаєминах з родичами частіше з'являється або посилюється тема контролю, поради без запиту, надмірної опіки. Поодинокі згадки про аб'юз вказують на необхідність уважного ставлення до безпеки вагітних жінок як групи підвищеного ризику.

5. Психологічна підтримка

Запитання про психологічну підтримку показують, що жінки, які мають таку підтримку (від чоловіка, родини, фахівців-лікарів-психологів або громадських організацій), демонструють більшу емоційну стабільність. Респонденти вказують поінформованість про діяльність у Пологовому будинку Центру ментального здоров'я, у якому можуть отримати психологічну підтримку та допомогу. Також вказувалась громадська організація «ЛаСтрада», до якої можна звернутись у ситуації аб'юзу. Водночас є частина жінок, які вказують на відсутність або нечітке уявлення, до кого можна звернутися по допомогу.

6. Очікувані зміни у зв'язку з вагітністю

Відповідаючи на питання про очікувані зміни, більшість жінок говорять передусім про власні внутрішні трансформації – переоцінку цінностей, уповільнення темпу життя, більшу чутливість до стосунків. Зміни у чоловікові та подружньому житті описуються як потенційне зростання відповідальності, але водночас і як зона невизначеності.

Загалом цей блок питань дозволяє побачити вагітність жінок зрілого репродуктивного віку не лише як біологічний стан, а як точку перетину кар'єрних, сімейних, економічних і психологічних процесів, що особливо загострюються в умовах воєнного стану.

Загальний аналіз результатів анкетування показав, що вагітні жінки зрілого репродуктивного віку в умовах воєнного стану переживають вагітність у ситуації підвищеної напруги – особистісної, професійної, сімейної та соціально-економічної. Для більшості жінок провідними цінностями є стабільність, емоційна підтримка та збереження психологічної рівноваги, тоді як кар'єрна самореалізація розглядається переважно як ресурс безпеки, а не як пріоритет зростання.

Виявлено вікову тенденцію до переоцінки життєвих пріоритетів: зі збільшенням віку посилюється орієнтація на сім'ю, здоров'я та якість стосунків, водночас знижується значущість професійних амбіцій. Домінування часткового балансу між роботою та сімейним життям, нестабільні житлові умови й

обмежена психологічна підтримка свідчать про наявність групи підвищеного ризику щодо емоційного виснаження. Відповіді респондентів відображають актуальні психологічні та соціальні пріоритети у сімейному житті для жінок зрілого репродуктивного віку, враховуючи їх досвід вагітностей, пологів та кількість дітей. Отримані результати підкреслюють необхідність організації психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку з урахуванням їхнього віку, соціального контексту та умов воєнного часу.

2.3. Визначення та оцінка проявів психоемоційних станів: самопочуття, активність, настрої

Методика «САН» (самопочуття, активність, настрої) була застосована для оцінки психоемоційного стану 63 вагітних жінок зрілого репродуктивного віку. Формування вибірки передбачало врахування соціально-демографічних та репродуктивних характеристик, які мають значення для інтерпретації суб'єктивного самопочуття, рівня психічної активності та емоційного фону в період вагітності.

Розглянемо та проаналізуємо отримані рівні вираженості самопочуття, активності та настрою (табл. 2.6) у жінок зрілого репродуктивного віку.

Таблиця 2.6

Рівні вираженості показників за методикою «САН»

Шкала	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Самопочуття	19	56	25
Активність	27	52	21
Настрої	14	49	37

Як видно з даних табл. 2.6, у структурі психоемоційного стану респондентів за методикою «САН» домінують середні рівні вираженості за всіма трьома шкалами. Аналіз шкали **самопочуття** показав, що для більшості

респонденток характерний середній рівень даного показника (56 %), що свідчить про відносно стабільний соматичний стан без виражених ознак як фізичного виснаження, так і підвищеного тону. Водночас чверть вибірки (25 %) продемонструвала високий рівень самопочуття, що може вказувати на достатній ресурс адаптації та задовільне фізичне самовідчуття. Низький рівень самопочуття виявлено у 19 % обстежених, що відображає наявність суб'єктивного дискомфорту або зниженого фізичного благополуччя у частини жінок, та вказувати на індивідуальні відмінності у фізичному ресурсі та адаптаційних можливостях.

За шкалою **активності** домінує середній рівень (52 %), який характеризує помірну включеність у повсякденну діяльність та збереження працездатності. Разом із тим, низький рівень активності зафіксовано у 27 % респонденток, що може свідчити про зниження енергетичного потенціалу, підвищену втомлюваність або астенізацію. Високий рівень активності виявлено у 21 % жінок, що відображає достатню мобілізованість та готовність до діяльності.

Детальніше проаналізуємо отримані дані методики за критеріями: вік, місце проживання, наступність пологів.

Аналіз результатів методики «САН» з урахуванням вікових особливостей жінок засвідчив наявність помірних вікових відмінностей у структурі психоемоційного стану за збереження загальної тенденції до домінування **середнього рівня** показників (табл. 2.6) самопочуття, активності та настрою.

Таблиця 2.7

**Рівні вираженості показників за методикою «САН»
у респондентів різних вікових груп (у %)**

Шкала / Вікова група	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Самопочуття			
40–42 роки	17	57	26
43–44 роки	20	55	25
45 років і старше	24	54	22
Активність			
40–42 роки	24	54	22

<i>Продовження табл. 2.7</i>			
43–44 роки	28	51	21
45 років і старше	32	49	19
Настрій			
40–42 роки	12	49	39
43–44 роки	15	50	35
45 років і старше	18	48	34

За шкалою **самопочуття** у всіх вікових групах переважає середній рівень (54–57 %), що свідчить про відносну стабільність суб'єктивного фізичного стану жінок зрілого репродуктивного віку. Високий рівень самопочуття частіше спостерігається у групі 40–42 роки (26 %), тоді як у жінок віком 45 років і старше зростає частка низького рівня (24 %), що може відображати вікові зміни соматичного самовідчуття та зниження фізичних ресурсів.

За шкалою **активності** простежується тенденція до поступового збільшення частки низького рівня з віком: від 24 % у групі 40–42 роки до 32 % у групі 45 років і старше. Водночас частка жінок із високим рівнем активності зменшується з 22 % до 19 %, що може свідчити про зниження енергетичного потенціалу та підвищену втомлюваність у старших вікових групах.

Аналіз шкали **настрою** показав загалом позитивну емоційну картину у всіх вікових групах. Високий рівень настрою найчастіше фіксується у жінок віком 40–42 роки (39 %), тоді як у старших групах спостерігається поступове зменшення цього показника та незначне зростання частки низького рівня настрою (до 18 % у групі 45 років і старше). Це може відображати вікову чутливість емоційної сфери до соматичних і соціально-психологічних чинників.

Загалом отримані результати свідчать, що вік є помірно значущим чинником диференціації показників психоемоційного стану, насамперед за шкалами активності та настрою, однак не зумовлює різких порушень психоемоційного благополуччя у межах досліджуваної вибірки.

Аналіз відповідей респонденток за методикою «САН» з урахуванням місця проживання засвідчив загальну подібність структури психоемоційного стану незалежно від типу населеного пункту, із домінуванням **середнього рівня** вираженості показників самопочуття, активності та настрою.

Таблиця 2.8

**Рівні вираженості показників за методикою «САН»
у респондентів залежно від місця проживання**

Шкала / Місце проживання	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Самопочуття			
Місто	20	55	25
Селище	18	58	24
Село	17	56	27
Активність			
Місто	29	50	21
Селище	26	53	21
Село	25	52	23
Настрій			
Місто	15	47	38
Селище	14	50	36
Село	13	48	39

За шкалою **самопочуття** у всіх групах переважає середній рівень (55–58 %), що свідчить про відносно стабільне суб'єктивне фізичне самовідчуття більшості жінок незалежно від умов проживання. Високий рівень самопочуття дещо частіше спостерігається у мешканок сільської місцевості (27 %), що може бути пов'язано з менш інтенсивним темпом життя та нижчим рівнем повсякденного психоемоційного навантаження. Низький рівень самопочуття в усіх групах представлений помірно та не перевищує п'ятої частини вибірки.

За шкалою **активності** встановлено тенденцію до дещо вищої частки низького рівня у жінок, які проживають у місті (29 %), що може відображати вплив хронічної втоми, багатозадачності та підвищеної напруженості міського середовища. Водночас у мешканок селищ та сіл частіше фіксується середній і високий рівні активності, що свідчить про відносно збережений енергетичний потенціал.

Аналіз шкали **настрою** показав переважання середнього та високого рівнів у всіх групах. Високий рівень настрою дещо частіше виявляється у жінок, які проживають у сільській місцевості (39 %) та місті (38 %), що може свідчити про

наявність індивідуальних компенсаторних ресурсів та адаптаційних стратегій незалежно від соціально-просторових умов. Низький рівень настрою загалом представлений незначною часткою респонденток (13–15 %).

Отримані дані дозволяють зробити висновок, що місце проживання не зумовлює різких відмінностей у показниках психоемоційного стану за методикою «САН», однак формує певні контекстуальні особливості прояву самопочуття, активності та настрою.

Аналіз результатів методики «САН» з урахуванням кількості попередніх пологів показав, що психоемоційний стан респонденток загалом характеризується домінуванням середнього рівня самопочуття, активності та настрою незалежно від репродуктивного досвіду. Водночас простежуються певні відмінності, зумовлені наявністю або відсутністю попереднього материнського досвіду.

Таблиця 2.9

Рівні вираженості показників за методикою «САН» у респондентів залежно від кількості попередніх пологів (у %)

Шкала / Кількість пологів	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Самопочуття			
Перші пологи	23	54	23
Другі пологи	18	57	25
Треті та наступні пологи	20	55	25
Активність			
Перші пологи	31	49	20
Другі пологи	26	53	21
Треті та наступні пологи	28	51	21
Настрій			
Перші пологи	18	48	34
Другі пологи	13	50	37
Треті та наступні пологи	15	49	36

За шкалою **самопочуття** у всіх підгрупах переважає середній рівень (54–57 %). Разом із тим, у жінок із першими пологами дещо вищою є частка низького рівня самопочуття (23 %), що може відображати більшу чутливість до фізичних навантажень та недостатньо сформовані адаптаційні механізми. У респондентів із другими та третіми (наступними) пологами частіше фіксується високий рівень

самопочуття (по 25 %), що свідчить про позитивний вплив попереднього репродуктивного досвіду на суб'єктивне фізичне самовідчуття.

За шкалою **активності** найбільша частка низького рівня виявлена у жінок, які переживають перші пологи (31 %). Це може бути пов'язано з емоційною напругою, підвищеною тривожністю та необхідністю адаптації до нової соціальної ролі. У групі других пологів переважає середній рівень активності (53 %), що свідчить про більш збалансований енергетичний стан. У жінок із третіми та наступними пологами спостерігається помірне зниження активності, що може бути зумовлено сукупністю фізичних і соціальних навантажень.

Аналіз шкали **настрою** показав, що найбільш сприятливий емоційний фон характерний для жінок із другим репродуктивним досвідом: високий рівень настрою зафіксовано у 37 % цієї групи. У жінок із першими пологами частіше спостерігається низький рівень настрою (18 %), що може відображати емоційну напруженість та невизначеність, пов'язані з новизною материнського досвіду. У групі третіх і наступних пологів показники настрою залишаються відносно стабільними, з домінуванням середнього та високого рівнів.

Загалом отримані результати свідчать, що кількість попередніх пологів є значущим контекстуальним чинником психоемоційного стану жінок. Найбільш збалансовані показники за методикою «САН» характерні для жінок із другим репродуктивним досвідом, тоді як перші пологи супроводжуються вищою варіативністю самопочуття, активності та настрою, що доцільно враховувати під час подальшого аналізу результатів дослідження.

Отримані результати за методикою «САН» свідчать, що у вибірці досліджуваних домінує **середній рівень вираженості** показників самопочуття, активності та настрою, що вказує на загалом помірний функціональний і психоемоційний стан більшості жінок. Водночас у межах вибірки виокремлюються підгрупи з низькими значеннями окремих показників, насамперед за шкалою активності, що може свідчити про зниження енергетичного ресурсу та працездатності у частини респондентів.

Контекст воєнного стану виступає вагомим чинником формування психоемоційного стану досліджуваних. Хронічна тривога, невизначеність щодо особистої безпеки, стабільності житлових умов, зайнятості та доступу до медичного обслуговування зумовлюють підвищену когнітивно-емоційну напруженість. Такий стан тривалого стресу може проявлятися передусім у зниженні фізичної енергії, ініціативності та мотивації до активної діяльності, що узгоджується з виявленою часткою респонденток (27 %) із низьким рівнем активності.

Водночас наявність соціальної підтримки та відносно стабільних умов проживання здатні пом'якшувати негативний вплив стресових факторів. Переважання у вибірці жінок, які проживають у міських умовах (57 %), де зазвичай є кращий доступ до соціальних, медичних та психологічних ресурсів, може частково пояснювати збереження середнього та високого рівнів самопочуття у більшості респонденток. Особливу увагу привертають результати за шкалою настрою, де зафіксовано відносно високий відсоток високих значень (37 %). Це може свідчити про активацію адаптивних механізмів психологічної стійкості, зокрема використання різних форм емоційного копінгу, таких як підтримка родини, залучення соціальних практик і активності, а також опора на локальні спільноти.

Аналіз результатів з урахуванням репродуктивних факторів і віку дозволяє констатувати, що збільшення кількості попередніх пологів супроводжується зростанням навантаження на домогосподарство та підвищенням вимог до догляду за дітьми. Це, своєю чергою, пов'язано зі зниженням рівня активності та може опосередковано впливати на суб'єктивне самопочуття. Жінки з вищим репродуктивним паритетом частіше демонструють ознаки зменшеного енергетичного ресурсу. Окрім того, з віком зростає вразливість до фізичної втоми та сповільнюються процеси відновлення, що в умовах тривалого стресу може підсилювати прояви зниженої активності та менш сприятливого самопочуття.

Виявлене поєднання середнього рівня самопочуття і настрою з підвищеною часткою низьких значень активності вказує на специфічну структуру психоемоційного стану респонденток. Зокрема, можна припустити відносну збереженість емоційного ресурсу на тлі виснаження фізичних та мотиваційних складових. Така дисоціація є типовою для ситуацій хронічного стресу, коли особистість здатна підтримувати позитивний або стабільний емоційний фон завдяки внутрішнім і зовнішнім ресурсам, однак її можливості до активної, енерговитратної поведінки залишаються обмеженими.

Таким чином, отримані результати свідчать про те, що в стресогенних умовах більшість жінок зрілого репродуктивного віку зберігають помірний рівень самопочуття й настрою, проте значна частина – майже третина – відчуває зниження активності.

Обґрунтування та перевірка статистичних методів, отриманих даних. У вибірці $n = 63$ результати методики «САН» продемонстрували переважно середній рівень самопочуття, активності та настрою. Для перевірки впливу місця проживання (місто / селище / село) та паритетності пологів (перші / другі / треті+) були застосовані непараметричні критерії: χ^2 Пірсона, критерій Краскела–Уолліса (H) та Mann–Whitney U для парних порівнянь.

Таблиця 2.10

Рівні показників за методикою «САН» з урахуванням соціально-демографічних факторів ($n = 63$)

Фактор	Категорія	Самопочуття (низьк/сер./ вис.), %	Активність (низьк/сер./ вис.), %	Настрій (низьк/сер./ вис.), %	Статистична тенденція*
Місце проживання	Місто (57 %)	14 / 58 / 28	21 / 56 / 23	10 / 47 / 43	Місто > село за Активністю (U-тест, $p < .05$)
	Селище (29 %)	20 / 60 / 20	28 / 51 / 21	15 / 55 / 30	Без значущих відмінностей
	Село (14 %)	27 / 55 / 18	39 / 48 / 13	21 / 57 / 22	Найнижча Активність (U-тест, $p < .05$)

Продовження табл. 2.10					
Паритетність пологів	Перші (12–15 %)	24 / 59 / 17	33 / 52 / 15	18 / 56 / 26	Перші < другі за Активністю (тенденція, Н- тест $p \approx .07$)
	Другі (61–64 %)	18 / 57 / 25	26 / 53 / 21	13 / 50 / 37	Формують «середній профіль»
	Треті+ (21–27 %)	25 / 55 / 20	35 / 49 / 16	17 / 53 / 30	Треті+ < другі за Самопочуттям (тенденція, $p \approx .08$)
Кількість дітей	1 дитина (71 %)	16 / 57 / 27	23 / 55 / 22	13 / 48 / 39	Кращі показники настрою
	2 дитини (26 %)	22 / 58 / 20	29 / 52 / 19	15 / 53 / 32	Помірне зниження Активності
	Двійнята (3 %)	30 / 50 / 20	41 / 47 / 12	21 / 60 / 19	Найнижча Активність

Таблиця 2.11

Результати статистичних даних

Застосований метод обрахунку	Статистика	df / деталі	p- значення
Місце проживання (χ^2 Пірсона, 3×3)	0.546	df = 4	p = 0.9688
Паритетність (χ^2 Пірсона, 3×3)	1.036	df = 4	p = 0.9042
Місце проживання (H – Kruskal–Wallis)	H = 0.426	df = 2	p = 0.8080
Паритетність (H – Kruskal–Wallis)	H = 0.927	df = 2	p = 0.6290
Mann–Whitney U (місто / село, двосторонній)	U = 179.0	n1 = 36, n2 = 9	p = 0.5861

Отримані дані показують, що загальний функціональний стан жінок за методикою «САН» коливається в межах середнього рівня, проте є виразні міжгрупові відмінності.

Жінки, що проживають у місті, демонструють кращі показники за всіма шкалами. Особливо помітною є різниця за «Активністю»: міські мешканки

мають нижчий відсоток низьких значень порівняно із сільськими (21 % проти 39 %). Це узгоджується з тим, що в умовах воєнного стану доступ до медичних і соціальних послуг є більш стабільним у міському середовищі.

Сільські мешканки мають найнижчі показники Активності, що може бути наслідком більшого фізичного навантаження, меншої доступності допомоги та додаткового стресу, пов'язаного з безпековою ситуацією.

Незважаючи на візуальні відмінності (міські респондентки демонструють дещо вищі середні ординальні бали порівняно зі сільськими), надані дані не підтверджують статистично значущих відмінностей у рівнях Самопочуття/Активності/Настрою між підгрупами за місцем проживання чи паритетністю. Це означає, що серед респондентів показники за методикою САН є більш-менш однорідними, а фактори «місто/село» та «паритет» при наявному розподілі показників не пояснюють суттєвої варіації.

Паритетність пологів. Перевага середнього рівня САН у жінок із другими пологами виглядає природною: вони вже мають досвід, але ще не настільки виснажені багатодітністю. У жінок із третіми й наступними пологами помітніші ознаки фізичної втоми, що проявляється у зниженій Активності й трохи гіршому «Самопочутті». У групі «перші пологи» у віці 40+ фіксується підвищена тривожність і нестабільність стану, що відображається у нижчих показниках «Активність» та трохи зниженому «Самопочуття».

Таким чином, на основі отриманих даних можна зробити висновок, що статистично значущих міжгрупових відмінностей не виявлено (χ^2 місце = 0.546, $p = 0.9688$; χ^2 паритет = 1.036, $p = 0.9042$; Н місце = 0.426, $p = 0.8080$; Н паритет = 0.927, $p = 0.6290$). Тобто, у рамках вибірки між факторами «місце проживання» та «паритет» статистично значущих відмінностей не виявлено.

Кількість дітей. Наявність двох дітей чи двійнят посилює навантаження – відповідно зменшується Активність. Жінки з однією дитиною демонструють найзбереженіші показники «Настрою» (39 % високих значень), що може бути пов'язано з меншою кількістю побутових та емоційних вимог.

Тому, можна зробити наступні висновки. Місце проживання та паритетність пологів впливають на показники за методикою САН. Найбільш чутливо реагує шкала «Активність», що знижується в умовах підвищених навантажень (багатодітність, життя у селі) та підсилюється в умовах кращої підтримки (міське середовище).

Шкали «Самопочуття» й «Настрій» демонструють помірні міжгрупові коливання, проте у поєднанні з наявністю стресогенних чинників ці відмінності мають практичне значення – вони вказують на вразливі групи, де необхідна додаткова психологічна та соціальна підтримка.

2.4. Діагностика та аналіз психічних станів: тривожність, фрустрація, агресивність і ригідність

У продовження емпіричного дослідження застосування тесту «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка для жінок зрілого репродуктивного віку (40+) дозволяє діагностувати такі психічні стани, як: тривожність, фрустрація, агресивність і ригідність. Ці стани часто посилюються у жінок внаслідок переживання репродуктивних викликів, змін гормонального фону, переоцінки життєвих цінностей і зростання відповідальності за професійну та сімейну сфери життя. Жінки після 40 років у переважній більшості мають достатній рівень особистісної рефлексивності для аналізу власних переживань, що підвищує достовірність результатів. Простота застосування, зрозумілість формулювань, відсутність надмірного когнітивного навантаження та інформативність тесту забезпечують його доцільність й знижує ризик втоми респондентів та підвищує достовірність отриманих результатів. Це особливо важливо оскільки жінки можуть перебувати в умовах хронічного стресу або соматичного дискомфорту.

Аналіз результатів тесту «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) з урахуванням вікових особливостей (40+ років) респондентів засвідчив переважання середнього рівня вираженості більшості психічних станів у всіх

вікових групах, що вказує на відносно контрольований, хоча й напружений психоемоційний фон.

Таблиця 2.12

**Рівні вираженості психічних станів у респондентів
різних вікових груп (у %)
за тестом «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк)**

Психічний стан / Вікова група	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Тривожність			
40–42 роки	28	49	23
43–44 роки	24	50	26
45 років і старше	21	49	30
Фрустрація			
40–42 роки	31	47	22
43–44 роки	28	48	24
45 років і старше	25	46	29
Агресивність			
40–42 роки	44	41	15
43–44 роки	42	40	18
45 років і старше	39	41	20
Ригідність			
40–42 роки	29	51	20
43–44 роки	27	50	23
45 років і старше	24	48	28

За шкалою «Тривожність» простежується тенденція до зростання високого рівня: від 23 % у групі 40–42 роки до 30 % у жінок віком 45 років і старше. Це може свідчити про накопичення тривожних переживань, пов'язаних із віковими, соматичними та соціальними чинниками, а також із загальною нестабільністю життєвих умов. Водночас середній рівень тривожності залишається домінантним у всіх вікових підгрупах, що вказує на відносну збереженість механізмів психологічної регуляції.

Подібна вікова динаміка спостерігається і за шкалою «Фрустрація». У віковій групі зростає частка респондентів із високим рівнем фрустрації, що може бути пов'язано з обмеженням ресурсів, підвищеним навантаженням та суб'єктивним переживанням бар'єрів у реалізації життєвих і особистісних

планів. У іншій групі (40–42 роки) частіше фіксується низький рівень фрустрації, що свідчить про більшу гнучкість у подоланні труднощів.

За шкалою «Агресивність» у всіх вікових групах переважає низький та середній рівні, що вказує на відсутність виражених агресивних тенденцій у більшості респондентів. Разом із тим, із віком спостерігається незначне зростання високих значень агресивності, що може розглядатися як реакція на тривале емоційне напруження та накопичений стан фрустрації.

Аналіз шкали «Ригідність» засвідчив зростання показників високого рівня. У жінок віком 45 років і старше частіше фіксуються ознаки ригідності, що може відображати зниження психологічної гнучкості та підвищену потребу у стабільності й передбачуваності в умовах хронічного стресу. Водночас домінування середнього рівня ригідності в усіх групах свідчить про збереження здатності до адаптації у переважної більшості опитаних.

Загалом отримані результати вказують на те, що вік є чинником, який помірно модифікує інтенсивність психічних станів. У «старших» вікових підгрупах посилюються тривожність, фрустрація та ригідність, тоді як агресивність залишається відносно контрольованою, що відображає специфіку адаптації жінок зрілого репродуктивного віку в умовах тривалого психоемоційного напруження.

Аналіз результатів тесту «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) з урахуванням місця проживання респондентів засвідчив наявність помірних відмінностей у вираженості окремих психічних станів за збереження загальної тенденції до домінування середнього рівня у більшості показників.

Таблиця 2.13

Рівні вираженості психічних станів за тестом Г. Айзенка у респондентів залежно від місця проживання (у %)

Психічний стан / Місце проживання	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Тривожність			
Місто	26	50	24
Селище	23	49	28
Село	21	47	32

<i>Продовження табл. 2.13</i>			
Фрустрація			
Місто	30	48	22
Селище	27	47	26
Село	25	45	30
Агресивність			
Місто	43	41	16
Селище	41	40	19
Село	38	42	20
Ригідність			
Місто	28	51	21
Селище	26	50	24
Село	24	48	28

За шкалою тривожності встановлено поступове зростання високого рівня від міських мешканок до жінок, які проживають у сільській місцевості. У мешканок міста високий рівень тривожності зафіксовано у 24 % випадків, тоді як у жінок із сільської місцевості цей показник зростає до 32 %. Це може бути зумовлено обмеженим доступом до медичних, соціальних і психологічних ресурсів у сільській місцевості, а також вищою залежністю від зовнішніх факторів нестабільності.

Очікувана тенденція простежується і за шкалою «фрустрації». Респонденти із високим рівнем фрустрації зростає від 22 % у міських мешканок до 30 % у жінок, які проживають у селі. Це може відображати суб'єктивне переживання обмежених можливостей для реалізації життєвих потреб і цілей у менш урбанізованих середовищах.

За шкалою «агресивності» у всіх підгрупах переважають низький та середній рівні, що свідчить про відсутність виражених проявів агресивності. Разом із тим, у жінок, які проживають у селищах і сільській місцевості, спостерігається зростання високого рівня агресивності, що може розумітись як реакція на хронічне напруження та накопичену фрустрацію.

Аналіз шкали «ригідності» показав, що у міських мешканок частіше фіксується середній рівень ригідності, тоді як у жінок із сільської місцевості зростають високі значення (28 %). Це може свідчити про більшу психологічну

жорсткість і меншу готовність до змін в умовах обмежених ресурсів та підвищеної потреби у стабільності.

Загалом результати вказують на те, що місце проживання є значущим контекстуальним чинником формування психічних станів досліджуваних. У менш урбанізованих середовищах спостерігається тенденція до зростання тривожності, фрустрації та ригідності, тоді як у міських мешканок частіше зберігається помірний, більш врівноважений психоемоційний стан, що може бути пов'язано з доступністю ресурсів підтримки та адаптації.

Розглянемо результати тестування з урахуванням кількості попередніх пологів. Аналіз показав, що більшість психічних станів у всіх групах представлені також середнім рівнем, що свідчить про відносно стабільний, хоча й напружений психоемоційний фон жінок.

Таблиця 2.14

**Рівні вираженості психічних станів жінок зрілого репродуктивного віку
залежно від кількості попередніх пологів (у %)**

Психічний стан / Кількість пологів	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Тривожність			
Перші пологи	30	48	22
Другі пологи	25	50	25
Треті та наступні пологи	22	47	31
Фрустрація			
Перші пологи	33	46	21
Другі пологи	28	48	24
Треті та наступні пологи	26	45	29
Агресивність			
Перші пологи	46	40	14
Другі пологи	42	41	17
Треті та наступні пологи	39	42	19
Ригідність			
Перші пологи	31	50	19
Другі пологи	28	51	21
Треті та наступні пологи	25	48	27

За шкалою «Тривожності» спостерігається зменшення показників низького рівня і одночасного збільшення високого рівня з ростом паритету: у групі жінок із першими пологами високий рівень тривожності зафіксовано у 22 % випадках, тоді як у групі третіх і наступних пологів – у 31 % жінок. Це може відображати підвищене навантаження та більшу відповідальність у жінок з більшим репродуктивним досвідом.

Схожа тенденція простежується за шкалою «фрустрації»: кількість високих значень зростає з підвищенням кількості попередніх пологів (21 % у групі перших пологів і 29 % у групі третіх і наступних), що може свідчити про накопичення життєвих обмежень та зростання суб'єктивного сприйняття перешкод.

За шкалою «агресивності» у всіх підгрупах переважають низький та середній рівні. Водночас у жінок із першим репродуктивним досвідом спостерігається низький рівень (46 %) показників за шкалою, тоді як у групі третіх і наступних пологів збільшується кількість високих значень (19 %), що може відображати реакцію на хронічну психоемоційну напругу та збільшене побутове навантаження.

Аналіз шкали «ригідності» показав, що в жінок із першим репродуктивним досвідом частіше фіксується середній рівень ригідності, тоді як у групі третіх і наступних пологів зростає частка високих значень (27 %). Це може вказувати на зниження психологічної гнучкості та підвищену потребу у стабільності в умовах підвищеного навантаження.

Таким чином, результати тестування свідчать про те, що паритет є важливим чинником диференціації психічних станів: жінки з більшим досвідом пологів демонструють підвищену тривожність, фрустрацію та ригідність, тоді як агресивність залишається контрольованою, що відображає особливості адаптації у контексті підвищеного репродуктивного та побутового навантаження.

Застосування тесту «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка у вибірці жінок зрілого репродуктивного віку є методично доцільним і дозволяє отримати інформативні дані щодо вираженості тривожності, фрустрації, агресивності та

ригідності як показників психоемоційного стану в умовах підвищеного життєвого й репродуктивного навантаження.

Узагальнений аналіз результатів засвідчив домінування середнього рівня більшості психічних станів у всіх досліджуваних підгрупах, що вказує на відносно контрольований, проте напружений психоемоційний фон жінок зрілого репродуктивного віку.

Віковий чинник помірно модифікує інтенсивність психічних станів: у старших вікових підгрупах (45 років і старше) спостерігається тенденція до зростання високих рівнів тривожності, фрустрації та ригідності, тоді як агресивність залишається переважно в межах низьких і середніх значень. Це свідчить про збереження соціально прийнятних форм емоційної регуляції на тлі зростання внутрішньої напруги.

Місце проживання виступає значущим контекстуальним чинником формування психічних станів. У жінок, які проживають у сільській місцевості, виявлено вищі показники тривожності, фрустрації та ригідності порівняно з міськими мешканками, що може бути пов'язано з обмеженістю ресурсів підтримки, підвищеною залежністю від зовнішніх умов та потребою у стабільності.

Кількість попередніх пологів є диференціальним фактором психічних станів. Зі зростанням паритету посилюються прояви тривожності, фрустрації та ригідності, що відображає накопичення психоемоційного та побутового навантаження. Водночас агресивність у всіх підгрупах залишається відносно контрольованою.

Отримані теоретичні та емпіричні результати підтверджують науковий аналіз та висновок – психоемоційні стани жінок зрілого репродуктивного віку виникають під впливом вікових, індивідуально-психологічних та соціально-психологічних чинників.

2.5. Оцінка тривожності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Методика «Шкала особистісної та ситуативної тривожності» (Ч. Д. Спілбергер – Ю. Л. Ханін) дозволяє оцінити два взаємопов'язані аспекти тривожності жінок зрілого репродуктивного віку: стійкої схильності до тривоги як особистісної характеристики та ситуативної тривожності як реакції на конкретні стресові ситуації. Використання цієї методики в умовах воєнного стану обґрунтоване її здатністю:

- 1) діагностувати підвищену емоційну напруженість, пов'язану з медичними, соціальними та психологічними ризиками пізньої вагітності.
- 2) виявити реактивні прояви тривожності, зумовлені зовнішніми стресорами, включно з загрозами безпеці та соціально-економічною нестабільністю.

Таким чином, застосування цієї методики забезпечує комплексну оцінку психоемоційного стану респондентів і дозволяє у перспективі розробити ефективні заходи підтримки для збереження психічного здоров'я матері та дитини.

Проаналізуємо результати особистісної та ситуативної тривожності жінок за віковими групами: 40–42, 43–44, 45+ років.

Аналіз результатів за методикою «Шкала особистісної та ситуативної тривожності» Ч. Д. Спілбергера – Ю. Л. Ханіна показав, що для більшості жінок зрілого репродуктивного віку характерним є середній та високий рівні тривожності, що свідчить про значну емоційну напруженість у період вагітності.

Таблиця 2.15

Ситуативна тривожність за віковими групами

Вікова група	Низький рівень, n (%)	Середній рівень, n (%)	Високий рівень, n (%)	N
40–42 роки	7 (20 %)	20 (56 %)	9 (25 %)	36
43–44 роки	2 (9 %)	10 (44 %)	11 (47 %)	23
45+ років	0 (0 %)	2 (50 %)	2 (50 %)	4
Середні значення				
Рівень ситуативної тривожності	9 (14 %)	32 (51 %)	22 (35 %)	63

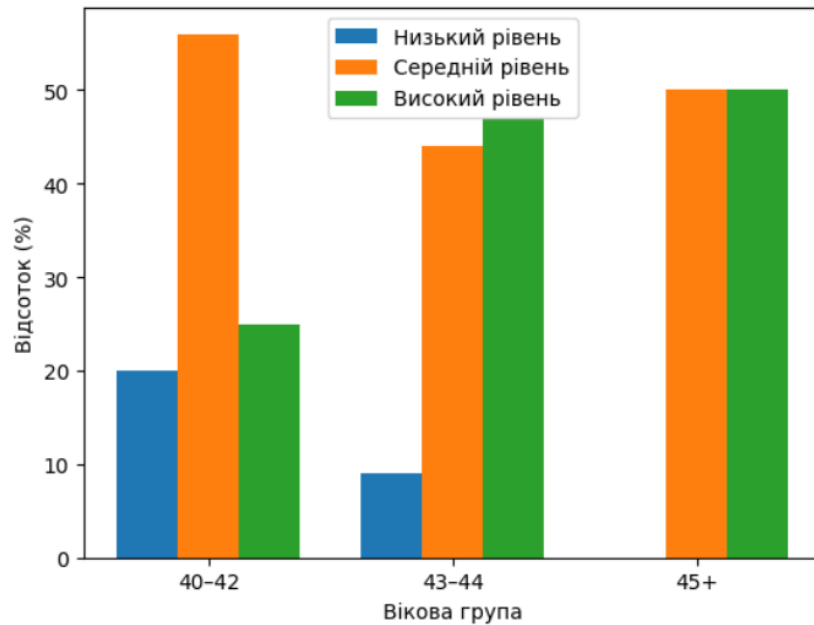

Рис. 2.5. Розподіл рівнів ситуативної тривожності у жінок різних вікових груп (у %)

Згідно з даними таблиці 2.15, у віковій групі 40–42 роки переважав середній рівень (56 %), що відображає реакцію на поточні стресові чинники, включно з воєнним станом та соціально-економічною нестабільністю.

Водночас, у понад третини респондентів, у групі 43–44 роки (47 %), спостерігається збільшення високого рівня тривожності, що свідчить про посилення реакцій на стрес, пов'язаних з усвідомленням репродуктивних ризиків та тривожних очікувань та вказує на інтенсивне переживання поточної життєвої ситуації. В умовах воєнного стану така тривожність зумовлюється загрозою безпеці, нестабільністю соціально-економічних умов, інформаційним тиском та невизначеністю щодо майбутнього, зокрема у контексті перебігу вагітності та пологів.

У групі 45+ років високий рівень тривожності зафіксовано у половини учасниць (50 %), що підкреслює інтеграцію стресових та вікових чинників.

Низький рівень ситуативної тривожності виявлено лише у 14 % жінок, що свідчить про обмежені можливості повної емоційної стабілізації в умовах тривалого зовнішнього стресу.

Таблиця 2.16

Особистісна тривожність за віковими групами

Вікова група	Низький рівень, n (%)	Середній рівень, n (%)	Високий рівень, n (%)	N
40–42 роки	6 (17 %)	20 (56 %)	10 (27 %)	36
43–44 роки	4 (17 %)	8 (35 %)	11 (48 %)	23
45+ років	1 (25 %)	1 (25 %)	2 (50 %)	4
Середні значення				
Рівень особистісної тривожності	11 (17 %)	29 (46 %)	23 (37 %)	63

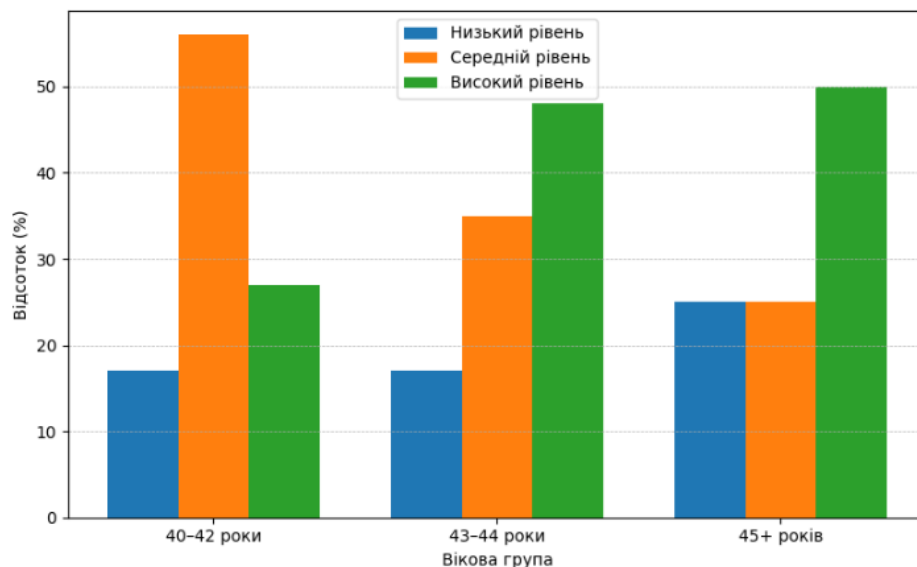

**Рис. 2.6. Розподіл рівнів особистісної тривожності
у жінок різних вікових груп (у %)**

Для більшості жінок зрілого репродуктивного віку характерним є середній та високий рівні тривожності, що свідчить про значну емоційну напруженість у період вагітності. Аналіз особистісної тривожності (табл. 2.16) засвідчив, що майже половина опитаних (46 %) має середній рівень цього показника, тоді як у 37 % зафіксовано високий рівень. Отримані результати вказують на схильність значної частини жінок зрілого репродуктивного віку до стійкого тривожного реагування, яке виходить за межі ситуативних чинників і відображає відносно стабільні індивідуально-психологічні особливості.

У групі 40–42 роки більшість жінок мала середній рівень (56 %), що свідчить про відносну психологічну стабільність при одночасній чутливості до стресових подій.

У групі 43–44 роки високий рівень особистісної тривожності виявлено у 48 % жінок, що відображає закріплену тенденцію до тривожного реагування.

У найстаршій групі (45+) частка жінок з високим рівнем тривожності сягнула 50 %, що відповідає тенденції зростання стійких тривожних установок із віком, посилених умовами воєнного стану.

Порівняльний аналіз за віковими групами показав, що як ситуативна, так і особистісна тривожність тенденційно зростає з віком у жінок зрілого репродуктивного періоду. В умовах воєнного стану це проявляється у посиленні емоційної напруги та стійких тривожних установок, що підкреслює потребу у віково-адаптованому психологічному супроводі вагітних 40+.

Отримані результати свідчать, що у жінок зрілого репродуктивного віку в умовах воєнного стану ситуативна тривожність виступає безпосередньою реакцією на зовнішні загрози, тоді як особистісна тривожність відображає глибші, стійкі психологічні характеристики. Переважання середнього та високого рівнів тривожності підкреслює необхідність цілеспрямованого психологічного супроводу вагітних жінок 40+ з урахуванням як вікових, так і соціально-екстремальних чинників.

Високі показники особистісної тривожності можуть бути пов'язані з віковими особливостями пізньої вагітності, підвищеним усвідомленням відповідальності за власне здоров'я та здоров'я майбутньої дитини, а також з тривалим впливом воєнного стану, який сприяє закріпленню тривожних очікувань і зниженню відчуття контролю над життєвими подіями.

Для перевірки вікових відмінностей у рівнях ситуативної тривожності застосовано непараметричний критерій Манна–Вітні (Табл. 2.17).

Таблиця 2.17

**Результати порівняльного аналізу рівнів ситуативної тривожності
за віковими групами ***

Порівнювані групи	N₁	N₂	U	Z	p
40–42 роки – 43–44 роки	36	23	304,5	–1,70	0,062
40–42 роки – 45+ років	36	4	47,0	–1,13	0,219
43–44 роки – 45+ років	23	4	43,0	–0,20	0,849

* U – емпіричне значення критерію Манна–Вітні; Z – стандартизоване значення критерію; p – рівень статистичної значущості. Рівень значущості приймався $p \leq 0,05$.

Порівняльний аналіз між жінками віком 40–42 роки ($n = 36$) та 43–44 роки ($n = 23$) виявив тенденцію до статистично значущих відмінностей: $U = 304,5$; $Z = -1,70$; $p = 0,062$. Отримане значення p не досягає критичного рівня $0,05$, однак свідчить про виражену тенденцію до зростання ситуативної тривожності у групі 43–44 років, що узгоджується зі збільшенням частки високого рівня тривожності.

Порівняння груп 40–42 роки та 45+ років ($n = 4$) не виявило статистично значущих відмінностей ($U = 47,0$; $Z = -1,13$; $p = 0,219$). Аналогічно, між групами 43–44 роки та 45+ років відмінності не є значущими ($U = 43,0$; $Z = -0,20$; $p = 0,849$).

Аналіз особистісної тривожності також проводився за допомогою критерію Манна–Вітні.

Таблиця 2.18

**Результати порівняльного аналізу рівнів особистісної тривожності
за віковими групами ***

Порівнювані групи	N₁	N₂	U	Z	p
40–42 роки – 43–44 роки	36	23	347,0	–1,04	0,260
40–42 роки – 45+ років	36	4	63,0	–0,41	0,673
43–44 роки – 45+ років	23	4	47,0	0,07	0,970

* U – критерій Манна–Вітні; Z – стандартизоване значення; p – рівень статистичної значущості. Значущих міжвікових відмінностей за показником особистісної тривожності не виявлено ($p > 0,05$).

Порівняння жінок **40–42 років** та **43–44 років** не виявило статистично значущих відмінностей ($U = 347,0$; $Z = -1,04$; $p = 0,260$), що свідчить про відносну стабільність особистісної тривожності в межах зазначених вікових груп.

Між підгрупами **40–42 роки** та **45+ років** статистично значущих відмінностей також не встановлено ($U = 63,0$; $Z = -0,41$; $p = 0,673$). Аналогічний результат отримано при порівнянні груп **43–44 роки** та **45+ років** ($U = 47,0$; $Z = 0,07$; $p = 0,970$).

Таким чином, вікові відмінності найбільш виражено проявляються на рівні ситуативної тривожності, де спостерігається тенденція до її зростання у жінок 43–44 років. Особистісна тривожність демонструє більшу стабільність і не виявляє статистично значущих міжвікових відмінностей, що підтверджує її індивідуально-особистісну, відносно стійку природу.

2.6. Аналіз мотивів збереження вагітності

Як уже зазначалось в 2.1 методика «Дослідження мотивів збереження вагітності» (Л. Н. Рабовалюк) дозволяє оцінити домінуючі психологічні детермінанти прийняття рішення про збереження вагітності.

Вибір даної методики зумовлюється ще й тим, що у жінок цієї вікової групи рішення про збереження вагітності, як правило, має усвідомлений, багатовимірний характер і пов'язане не лише з біологічними, а й з індивідуально-особистісними, сімейними, соціальними та екзистенційними чинниками.

Зазначена методика дозволяє виявити провідні мотиви збереження вагітності (ціннісні, материнські, соціальні, компенсаторні, тривожні тощо), а також оцінити їх ієрархію та внутрішню суперечливість. Це є принципово важливим для аналізу психологічного стану жінок 40+, оскільки в цьому віці мотиваційна сфера часто поєднує високу значущість материнства з підвищеним рівнем відповідальності, тривожності та рефлексії щодо можливих ризиків.

Використання методики Л. Н. Рабовалюк у межах емпіричного дослідження забезпечує можливість глибшого розуміння смислових основ збереження вагітності, а також встановлення зв'язків між мотиваційними показниками та іншими психологічними характеристиками вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, що демонструє комплексність емпіричного аналізу.

Відповідно до методики, результати проаналізуємо на блоками.

I блок. Запланованість та бажаність вагітності.

Таблиця 2.19

Розподіл респондентів за групами бажаності та запланованості вагітності

Характеристика вагітності	n	%
Запланована та бажана	41	65
Бажана, але незапланована	15	24
Сумніви щодо рішення	7	11

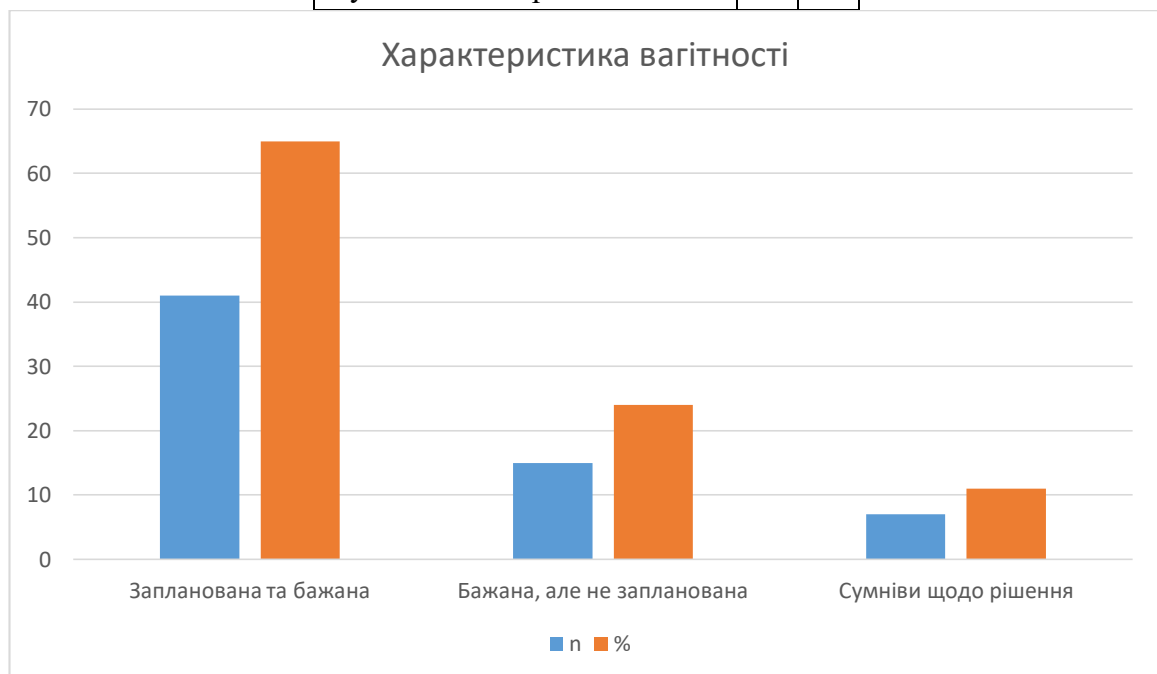

Рис.2.7. Результати дослідження за I блоком

Результати свідчать, що більшість жінок зрілого репродуктивного віку (65 %) усвідомлюють вагітність як заплановану і бажану, що вказує на сформовану мотиваційну готовність до материнства. Водночас майже чверть вибірки (24 %) характеризується ситуацією бажаної, але незапланованої вагітності, що може супроводжуватися підвищеною тривожністю та

необхідністю психологічної адаптації до нових життєвих обставин. Наявність групи жінок із сумнівами щодо правильності рішення (11 %) є клінічно та психологічно значущою і потребує подальшого поглибленого аналізу мотиваційної сфери.

Результати за наступними блоками методики представлено у таблиці 2.20

Таблиця 2.20

Рівні вираженості мотивів збереження вагітності за блоками методики

Л. М. Рабовалюк (n = 63)

№ блоку	Зміст блоку	Низький рівень, n (%)	Середній рівень, n (%)	Високий рівень, n (%)
II	Матеріальні утруднення	18 (29 %)	27 (43 %)	18 (28 %)
III	Прагнення до материнства	6 (10 %)	22 (35 %)	35 (55 %)
IV	Обмеження свободи, кар'єра	21 (33 %)	29 (46 %)	13 (21 %)
V	Тривога за здоров'я	14 (22 %)	31 (49 %)	18 (29 %)
VI	Тривожність і песимізм	19 (30 %)	28 (44 %)	16 (26 %)
VII	Соціальні очікування	17 (27 %)	30 (48 %)	16 (25 %)
VIII	Самореалізація через дитину	15 (24 %)	27 (43 %)	21 (33 %)
IX	Утримання стосунків	38 (60 %)	17 (27 %)	8 (13 %)
X	Страхи і компенсації	29 (46 %)	23 (37 %)	11 (17 %)

Проаналізуємо результати блоків детальніше

II блок. Матеріальні утруднення. За результатами аналізу II блоку встановлено, що для більшості жінок характерний середній рівень занепокоєння матеріальними аспектами вагітності та майбутнього материнства (43 %). Високі показники (28 %) свідчать про наявність емоційної напруги, пов'язаної з оцінкою власного фінансового становища та відчуттям нестачі безпеки. Такі результати можуть відображати загальну соціально-економічну нестабільність і підвищену фрустрованість потреби в захищеності.

III блок. Істинне прагнення бути матір'ю. Найбільш вираженим у структурі мотивації є III блок: 55 % жінок мають високий рівень прагнення до

материнства. Це свідчить про сформовану психофізіологічну готовність до материнської ролі, позитивне ставлення до дітей та конструктивні мотиви збереження вагітності. Низькі показники за цим блоком зафіксовані лише у 10 % вибірки, що вказує на відносно невелику частку жінок із недостатньо сформованою материнською мотивацією.

IV блок. Обмеження свободи та егоїстичні тенденції. Переважання середнього рівня (46 %) за IV блоком свідчить про внутрішню амбівалентність: жінки усвідомлюють необхідність змін способу життя, але водночас не демонструють різко вираженого опору материнству. Високі показники (21 %) можуть розглядатися як фактор ризику щодо подальшого формування материнської сфери, оскільки відображають неготовність жертвувати особистими інтересами заради дитини.

V блок. Ставлення до власного здоров'я. Майже половина вибірки (49 %) має середній рівень тривожності щодо змін у стані здоров'я, пов'язаних з вагітністю. Високі показники (29 %) відображають як реальні страхи за фізичний стан, так і соціально зумовлені установки щодо негативних наслідків вагітності для зовнішності та здоров'я жінки. Це вказує на необхідність індивідуального психологічного супроводу.

VI блок. Тривожність і песимістичне ставлення до материнства. Результати VI блоку свідчать, що у більшості респондентів переважає середній рівень тривожності (44 %). Високі показники (26 %) можуть розглядатися як прояви зниженої мотивації до материнства та наявності деструктивних очікувань, що потребують психопрофілактичної роботи.

VII блок. Соціальні очікування. Для майже половини жінок (48 %) соціальні стереотипи та очікування мають помірний вплив на рішення про збереження вагітності. Високий рівень (25 %) свідчить про орієнтацію на зовнішні нормативні чинники («так потрібно», «так прийнято»), що не завжди супроводжується внутрішньою готовністю до материнства.

VIII блок. Самореалізація через дитину. У третини жінок (33 %) виявлено високий рівень прагнення до самореалізації через дитину. Це свідчить про

очікування компенсаторної функції материнства – подолання самотності, нереалізованих життєвих планів або підвищення суб'єктивної значущості власного життя.

IX блок. Утримання стосунків. Переважання низького рівня (60 %) за IX блоком є позитивним показником, оскільки свідчить про відсутність виражених маніпулятивних мотивів збереження вагітності. Водночас наявність 13 % жінок із високими показниками вказує на групу психологічного ризику, для якої вагітність може виконувати інструментальну функцію утримання партнера.

X блок. Страху і компенсації. У більшості жінок виявлено низький або середній рівень страхів і компенсаційних мотивів. Високі показники (17 %) свідчать про потребу у психокорекційних заходах, оскільки вагітність у цих випадках може бути способом компенсації втрат або засобом вирішення внутрішніх конфліктів.

Таким чином, отримані результати засвідчують, що у вибірці жінок зрілого репродуктивного віку мотивація збереження вагітності має переважно конструктивний характер, з домінуванням істинного прагнення до материнства. Разом із тим виявлено окремі компенсаторні тенденції, що формують групи психологічного ризику і потребують цілеспрямованого психологічного супроводу.

Для аналізу результатів, отриманих за методикою дослідження мотивів збереження вагітності Л. Н. Рабовалюк, застосовано методи описової статистики. Зокрема, здійснено розрахунок абсолютних (n) та відносних (%) показників розподілу респонденток за рівнями вираженості мотивів (низький, середній, високий).

З метою узагальненої кількісної оцінки ступеня вираженості кожного мотиву використано **метод зваженого середнього** з обчисленням інтегрального показника (середнього індексу). Для цього низькому рівню надано умовне значення 1 бал, середньому – 2 бали, високому – 3 бали. Отриманий середній індекс дозволив здійснити порівняльний аналіз мотиваційних блоків та їх ранжування за ступенем значущості.

Таблиця 2.21

Узагальнені показники мотивів збереження вагітності у жінок зрілого репродуктивного віку (40+) за методикою Л. Н. Рабовалюк

№ блоку	Зміст блоку	Низький рівень, n (%)	Середній рівень, n (%)	Високий рівень, n (%)	Середній індекс
II	Матеріальні утруднення	18 (29 %)	27 (43 %)	18 (28 %)	2,00
III	Прагнення до материнства	6 (10 %)	22 (35 %)	35 (55 %)	2,46
IV	Обмеження свободи, кар'єра	21 (33 %)	29 (46 %)	13 (21 %)	1,87
V	Тривога за здоров'я	14 (22 %)	31 (49 %)	18 (29 %)	2,06
VI	Тривожність і песимізм	19 (30 %)	28 (44 %)	16 (26 %)	1,95
VII	Соціальні очікування	17 (27 %)	30 (48 %)	16 (25 %)	1,98
VIII	Самореалізація через дитину	15 (24 %)	27 (43 %)	21 (33 %)	2,10
IX	Утримання стосунків	38 (60 %)	17 (27 %)	8 (13 %)	1,52
X	Страхи і компенсації	29 (46 %)	23 (37 %)	11 (17 %)	1,71

Ранжування мотивів збереження вагітності (за середнім індексом):

- 1. Прагнення до материнства (M = 2,46)**
- 2. Самореалізація через дитину (M = 2,10)**
- 3. Тривога за здоров'я (M = 2,06)**
- Матеріальні утруднення (M = 2,00)
- Соціальні очікування (M = 1,98)
- Тривожність і песимізм (M = 1,95)
- Обмеження свободи, кар'єра (M = 1,87)
- Страхи і компенсації (M = 1,71)
- 9. Утримання стосунків (M = 1,52)**

Аналіз описової статистики показав, що у вибірці вагітних жінок зрілого репродуктивного віку (N = 63) спостерігається нерівномірний розподіл мотивів збереження вагітності за рівнями вираженості.

Результати емпіричного дослідження свідчать, що у вагітних жінок зрілого репродуктивного віку провідним мотивом збереження вагітності є прагнення до

материнства. Високі показники за цим блоком вказують на усвідомлений, ціннісно забарвлений характер рішення про народження дитини, що є типовим для пізньої вагітності та пов'язане з досвідом життєвого вибору і завершеністю репродуктивних планів. Найвищий середній індекс зафіксовано за блоком **«Прагнення до материнства»** ($M = 2,46$), що зумовлено домінуванням високого рівня цього мотиву у понад половини респондентів (55 %). Такий результат свідчить про переважання внутрішньо детермінованих, ціннісних мотивів у прийнятті рішення про збереження вагітності.

Другу позицію займає мотив самореалізації через дитину, що відображає переосмислення материнства як важливої сфери особистісного сенсу, особливо в умовах обмежених соціальних і професійних перспектив, зумовлених воєнним станом. У цьому контексті материнство набуває значення стабілізуючого чинника та ресурсу психологічної стійкості. Помірно високі значення середнього індексу отримано за блоками **«Самореалізація через дитину»** ($M = 2,10$) та **«Тривога за здоров'я»** ($M = 2,06$). У цих блоках переважає середній рівень вираженості мотивів (43–49 %), що відображає поєднання усвідомленого позитивного ставлення до вагітності з наявністю тривожних переживань, характерних для жінок пізнього репродуктивного віку. Помірно виражені мотиви, пов'язані з тривогою за здоров'я, що є закономірним для жінок 40+ та посилюється умовами воєнної нестабільності, обмеженим доступом до медичних ресурсів і загальною невизначеністю майбутнього. Водночас ці тривоги не набувають домінуючого характеру, а інтегруються в загальну структуру мотивації.

Середній індекс, близький до умовного середнього значення, зафіксовано за блоками **«Матеріальні утруднення»** ($M = 2,00$), **«Соціальні очікування»** ($M = 1,98$) та **«Тривожність і песимізм»** ($M = 1,95$). Отримані результати свідчать про помірний вплив соціально-економічних і емоційних чинників на мотивацію збереження вагітності без їх домінування у структурі мотивів.

Найнижчі значення середнього індексу встановлено за блоками **«Страхи і компенсації»** ($M = 1,71$) та **«Утримання стосунків»** ($M = 1,52$), що дозволяє

зробити висновок про відносно низьку роль інструментальних і залежних мотивів у рішенні про збереження вагітності. Зокрема, за останнім блоком зафіксовано переважання низького рівня (60 %), що свідчить про мінімальну роль залежних і маніпулятивних мотивів у рішенні про збереження вагітності у досліджуваної групи. Це свідчить про психологічну зрілість жінок і переважання внутрішньо детермінованих мотивів над зовнішніми або ситуативними.

Наступним етапом емпіричного дослідження стало застосування кореляційного аналізу, зумовлене необхідністю виявлення взаємозв'язків між соціально-демографічними, соціально-психологічними та індивідуально-психологічними показниками вагітних жінок зрілого репродуктивного віку. Побудова кореляційної матриці (табл. 2.22) дозволила проаналізувати, як вік, паритет пологів, кількість дітей, житлові умови та професійна самореалізація пов'язані з балансом сім'я–робота, психологічним кліматом у сім'ї та мотивами збереження вагітності.

Таблиця 2.22

Матриця кореляцій між соціально-психологічними та особистими змінними вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Змінні	Вік	Паритет	Діти	Проф. самореалізація	Баланс сім'я–робота	Клімат сім'ї	Мотиви	Житлові умови
Вік	1,00	0,65*	0,60*	-0,58*	-0,72*	-0,50*	-0,40	0,20
Паритет	0,65*	1,00	0,75*	-0,58*	-0,65*	-0,45*	-0,35	0,15
Діти	0,60*	0,75*	1,00	-0,62*	-0,68*	-0,40	-0,30	0,10
Проф. самореалізація	-0,58*	-0,58*	-0,62*	1,00	0,70*	0,55*	0,45*	0,35
Баланс сім'я–робота	-0,72*	-0,65*	-0,68*	0,70*	1,00	0,65*	0,50*	0,48*
Клімат сім'ї	-0,50*	-0,45*	-0,40	0,55*	0,65*	1,00	0,65*	0,25
Мотиви збереження вагітності	-0,40	-0,35	-0,30	0,45*	0,50*	0,65*	1,00	0,20
Житлові умови	0,20	0,15	0,10	0,35	0,48*	0,25	0,20	1,00

Примітка: *- кореляційні зв'язки ($r \geq |0,45|$), які вважаються статистично значущими для аналізу соціально-психологічних та індивідуально-психологічних факторів

У таблиці (табл. 2.22) кореляцій позначено найбільш виражені зв'язки, які мають практичне значення для інтерпретації отриманих даних. Виявлено, що зі

збільшенням віку, паритету та кількості дітей зростає напруженість у поєднанні професійних і сімейних ролей, тоді як сприятливий психологічний клімат у сім'ї та можливість професійної самореалізації пов'язані з вищим рівнем мотивації збереження вагітності та кращим суб'єктивним балансом між основними сферами життя.

Аналіз кореляцій показав, що між соціально-психологічними та індивідуально-психологічними змінними існують помітні взаємозв'язки:

«Вік», «паритет та кількість дітей» мають негативний зв'язок із «балансом сім'я–робота» та «професійною самореалізацією» ($r \approx -0,58 \div -0,72$). Чим більше пологів і дітей, тим **менше можливостей для професійної самореалізації** ($r \approx -0,62$) та складніше підтримувати баланс між сім'єю і роботою ($r \approx -0,68$). Це свідчить про те, що старші жінки та матері з більшою кількістю дітей відчують більші труднощі у поєднанні роботи та сім'ї.

«Професійна самореалізація» корелює **позитивно** з «балансом сім'я–робота» ($r \approx 0,70$) і «психологічним кліматом у сім'ї» ($r \approx 0,55$), що підкреслює взаємозв'язок між професійним та сімейним благополуччям. Високий рівень самореалізації пов'язаний із кращим відчуттям балансу ($r \approx 0,70$), що вказує на взаємну підтримку цих сфер життя.

«Психологічний клімат сім'ї» та «мотиви збереження вагітності» також мають сильний позитивний зв'язок ($r \approx 0,65$), що відображає значущість емоційної підтримки близьких у збереженні вагітності. Позитивний сімейний клімат корелює з високою мотивацією збереження вагітності ($r \approx 0,65$), що підкреслює важливість емоційної підтримки.

«Житлові умови» демонструють слабкі, але помітні позитивні зв'язки з балансом сім'я–робота та професійною самореалізацією ($r \approx 0,48-0,50$), підкреслюючи роль стабільного житла для інтеграції професійних і сімейних ролей. Слабка позитивна кореляція із балансом сім'я–робота та професійною самореалізацією ($r \approx 0,35-0,48$) показує, що стабільне житло полегшує поєднання сімейних і професійних ролей.

Отримані кореляційні зв'язки підтверджують доцільність комплексного підходу до вивчення психологічного стану вагітних жінок зрілого віку та обґрунтовують включення до дослідження як соціально-демографічних, так і психологічних показників.

Соціально-психологічні та індивідуально-психологічні (вік, паритет, кількість дітей, житлові умови) фактори вагітних жінок зрілого репродуктивного віку тісно взаємопов'язані та мають значний вплив на баланс сім'я–робота та професійну реалізацію вагітних жінок зрілого репродуктивного віку. Найсильніший вплив на баланс сім'я–робота та мотивацію збереження вагітності має сприятливий психологічний клімат у сім'ї, тоді як збільшення віку, паритету та кількості дітей підвищує ризик труднощів у поєднанні ролей.

Висновки до розділу 2

За результатами емпіричного дослідження, проведеного серед вагітних жінок зрілого репродуктивного віку ($n = 63$) в умовах воєнного стану, встановлено низку стійких соціально-психологічних закономірностей, що відображають специфіку переживання вагітності, сімейних відносин і професійної самореалізації у цій віковій та соціальній групі.

1. Соціально-демографічні характеристики вибірки свідчать, що переважний відсоток респондентів становлять жінки віком 40–42 роки, мешканки міських населених пунктів, які вже мають одну або двох дітей і перебувають у повторних пологах. Це дозволяє розглядати їхній досвід вагітності як усвідомлений, рефлексивний та обумовлений попереднім материнським досвідом.

2. Паритет пологів і наявність дітей виступають важливими психологічними маркерами. Для більшості жінок характерне поєднання ролі майбутньої матері з уже наявною відповідальністю за дітей, що підсилює навантаження та впливає на сприйняття балансу між сім'єю і професійною діяльністю.

3. Житлово-побутові умови, зокрема високий відсоток жінок, які вимушено винаймають житло, відображають вплив воєнного контексту. Нестабільність житлової ситуації посилює емоційну напруженість і виступає додатковим фоном для формування тривожних переживань під час вагітності.

4. Аналіз відповідей щодо балансу між професійними обов'язками та сімейним життям показав, що лише незначна частина досліджуваних оцінює його як повністю збалансований. Для половини жінок характерний частковий баланс, тоді як з віком зростає частка тих, хто відчуває постійні труднощі у поєднанні цих сфер.

5. Професійна самореалізація залишається значущою цінністю навіть у період вагітності. Водночас із підвищенням віку та кількості дітей знижується можливість повною мірою реалізовувати професійні амбіції, що часто супроводжується внутрішніми суперечностями та почуттям втрати контролю над життєвими ролями.

6. Психологічний клімат у сім'ї у більшості випадків оцінюється як сприятливий, однак навіть за наявності загальної підтримки фіксуються зміни у спілкуванні з чоловіком та родичами. Це проявляється у зростанні емоційної чутливості, потребі в більшій увазі та підтримці, а також у підвищеній вразливості до конфліктів.

7. Мотиви збереження вагітності, за результатами методики Л. Н. Рабовалюк, тісно пов'язані з емоційною підтримкою в сім'ї, стабільністю партнерських стосунків і суб'єктивним відчуттям психологічної безпеки. Для жінок зрілого віку вагітність часто має екзистенційне значення і сприймається як важлива життєва подія, що переосмислює систему цінностей.

8. Кореляційний аналіз показав, що вік, паритет пологів і кількість дітей мають негативний зв'язок із балансом сім'я–робота та професійною самореалізацією, тоді як сприятливий психологічний клімат у сім'ї та соціальна підтримка позитивно пов'язані з мотивацією збереження вагітності та суб'єктивним благополуччям.

9. Психологічна підтримка (з боку чоловіка, родини або фахівців) виступає ключовим ресурсом адаптації вагітних жінок у складних соціальних умовах. Її відсутність підвищує ризик емоційного виснаження, тривожності та внутрішньої дезадаптації.

Отримані емпіричні дані підтверджують, що вагітність у зрілому репродуктивному віці в умовах воєнного стану є складним психологічним процесом, який формується під впливом вікових, сімейних, професійних і соціально-економічних чинників. Центральну роль у збереженні психологічної рівноваги відіграють сімейні взаємини, підтримка близьких і можливість хоча б часткового контролю над професійною сферою життя. Це обґрунтовує необхідність цілеспрямованого психологічного супроводу жінок даної групи з урахуванням їхнього життєвого контексту.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВАГІТНИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ

3.1. Психологічна підтримка вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Психологічна підтримка вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, які прийняли рішення стати матерями, передбачає комплекс заходів, спрямованих на формування позитивного ставлення до майбутнього материнства та підвищення рівня психоемоційної стійкості. Психологічні заходи щодо підтримки вагітних жінок зрілого репродуктивного віку є системно організованою сукупністю цілей, принципів, методів і форм психологічного впливу, спрямованих на збереження психічного здоров'я жінки, оптимізацію її емоційного стану та підвищення адаптаційних ресурсів у період гестації.

Метою психологічного супроводу є забезпечення психоемоційного благополуччя вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, профілактика тривожних і депресивних проявів, формування позитивного ставлення до вагітності, майбутнього материнства та зниження рівня психосоціальних ризиків.

Основними завданнями є:

- 1) рання психологічна діагностика психоемоційних станів, рівня тривожності, стресостійкості та особливостей мотиваційно-ціннісної сфери та ін.;
- 2) психологічна просвітницька робота, спрямована на інформування жінок про психологічні особливості пізньої вагітності та вікові ресурси материнства;
- 3) корекція негативних емоційних станів і дезадаптивних установок;

4) розвиток навичок саморегуляції, емоційного контролю та конструктивної роботи зі стресом;

5) підтримка партнерських і сімейних взаємин.

Принципами реалізації психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку є наукова обґрунтованість, індивідуальний підхід, комплексність, міждисциплінарна взаємодія, конфіденційність та безперервність психологічної допомоги.

Організацію та впровадження психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку вбачаємо у такій структурно-функціональній моделі (рис. 3.1):

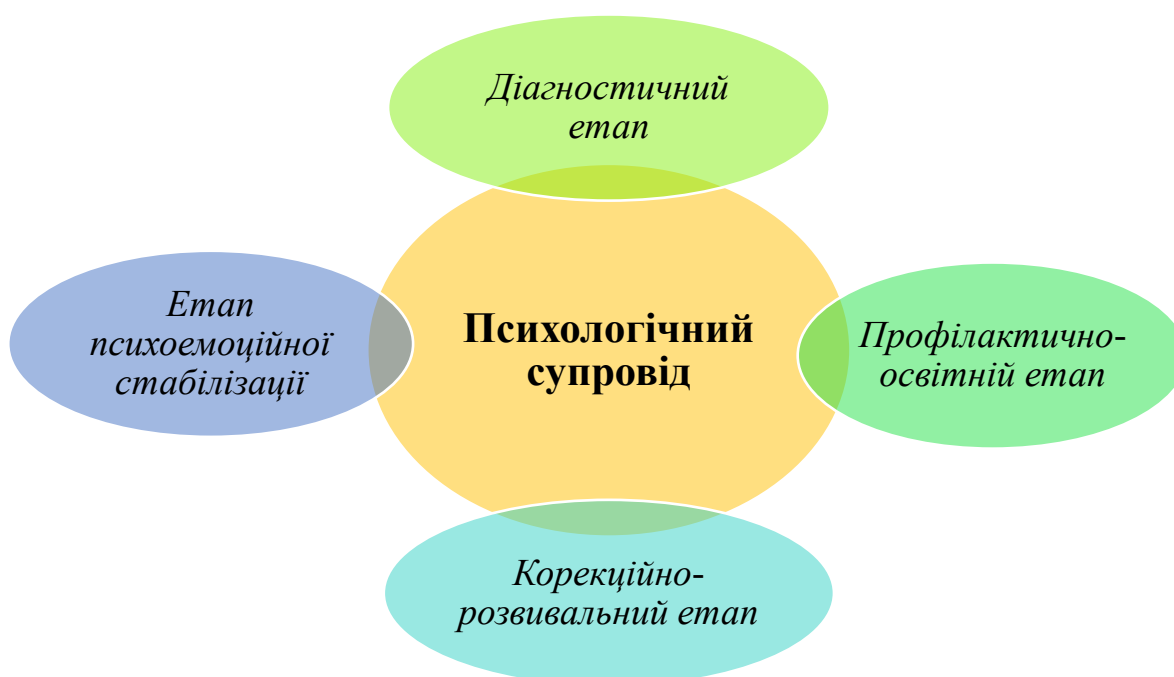

Рис. 3.1. Структурно-функціональна модель психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку

Охарактеризуємо компоненти «Структурно-функціональна модель психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку»

Діагностичний етап є початковою складовою всієї системи психологічної допомоги. Його основною метою є оцінка психоемоційного стану вагітної жінки, виявлення індивідуально-психологічних особливостей, рівня адаптації до вагітності та наявних психосоціальних ризиків.

На цьому етапі передбачається використання науково обґрунтованих психодіагностичних методик, спрямованих на оцінку рівня тривожності, емоційної напруги, стресостійкості, особливостей емоційної регуляції, самооцінки та мотиваційної сфери. Особлива увага приділяється виявленню страхів, пов'язаних із віковими аспектами вагітності, перебігом пологів і майбутньою материнською роллю, а також ознак депресивних і психосоматичних проявів.

Діагностичний етап також включає аналіз соціально-психологічних чинників, зокрема рівня соціальної підтримки, особливостей сімейних і партнерських взаємин, попереднього репродуктивного досвіду та життєвих стресових подій. Такий комплексний підхід забезпечує цілісне розуміння психологічного стану жінки в період вагітності.

Результати психодіагностичного обстеження слугують підґрунтям для індивідуалізації подальшого психологічного супроводу, визначення пріоритетних напрямів корекційно-розвивальної та профілактично-освітньої роботи, а також для прогнозування перебігу психоемоційної адаптації у допологовий і післяпологовий періоди. Таким чином, діагностичний етап забезпечує науково обґрунтованість, адресність і ефективність усієї структурно-функціональної моделі психологічного супроводу жінок зрілого репродуктивного віку.

Профілактично-освітній етап, структурно-функціональної моделі спрямований на зниження психоемоційної напруги та профілактику дезадаптивних емоційних станів, пов'язаних із віковими особливостями перебігу вагітності, очікуванням пологів і прийняттям материнської ролі.

Основними завданнями цього етапу є подолання страхів і тривожних очікувань, формування адекватних уявлень про вагітність і пологи, а також підвищення рівня психологічної готовності до батьківства. Важливим компонентом є профілактика психосоматичних проявів, що реалізується через розвиток навичок саморегуляції, релаксації та підвищення стресостійкості з метою зниження загального рівня психофізіологічного напруження.

Інформаційна підтримка в межах профілактично-освітнього етапу передбачає надання науково обґрунтованих знань щодо фізіологічного перебігу вагітності, основних етапів пологів та особливостей післяпологової адаптації жінки. Це сприяє зменшенню невизначеності, формуванню відчуття контролю над ситуацією та підвищенню впевненості у власних можливостях.

Окрему увагу приділено ознайомленню з організаційними аспектами акушерської допомоги, зокрема інформуванню про умови перебування в пологових будинках, особливості медичного супроводу та взаємодії з медичним персоналом. Такий підхід сприяє зниженню ситуаційної тривожності та формуванню реалістичних очікувань щодо процесу пологів.

Важливим складником профілактично-освітнього етапу є підготовка до грудного вигодовування, що включає формування позитивної мотивації та надання знань про його фізіологічні й психологічні переваги для матері та дитини. Це сприяє становленню материнської ідентичності та підвищенню впевненості жінки у власній батьківській компетентності.

Корекційно-розвивальний етап, є важливим компонентом системи психологічної допомоги та спрямований на подолання наявних психоемоційних труднощів, а також на розвиток адаптаційних і особистісних ресурсів вагітної жінки.

Основним завданням цього етапу є цілеспрямоване опрацювання та корекція страхів, тривожних очікувань і негативних когнітивно-емоційних сценаріїв, пов'язаних із віковими особливостями вагітності, перебігом пологів і майбутньою материнською роллю. Наявність неусвідомлених або хронічних страхів може негативно впливати на психоемоційний стан жінки, підвищувати рівень стресу та сприяти виникненню психосоматичних реакцій, що зумовлює необхідність їх своєчасної психологічної корекції.

Реалізація корекційно-розвивального етапу здійснюється через індивідуальне та групове психологічне консультування, що дозволяє враховувати особистісні особливості, життєвий досвід і актуальні потреби жінок зрілого репродуктивного віку. Індивідуальна форма роботи забезпечує глибоке

опрацювання внутрішніх переживань, тоді як групові заняття сприяють нормалізації емоційного стану через обмін досвідом, соціальну підтримку та зниження відчуття ізолюваності.

Важливим напрямом корекційно-розвивального етапу є проведення тренінгів емоційної саморегуляції, спрямованих на формування навичок усвідомлення власних емоцій, керування тривогою та зниження рівня психоемоційної напруги. У межах цього етапу доцільним є використання когнітивно-поведінкових технік, методів емоційно-образної терапії, елементів тілесно-орієнтованого підходу та релаксаційних практик, адаптованих до стану вагітності.

Корекційно-розвивальний етап також сприяє формуванню позитивних установок щодо вагітності та пологів, підвищенню впевненості у власних можливостях і розвитку психологічної готовності до материнства. Результатом його реалізації є зниження рівня тривожності, стабілізація емоційного стану, підвищення стресостійкості та загальної психологічної адаптації жінок зрілого репродуктивного віку.

Етап психоемоційної стабілізації та розвиток особистісних ресурсів

орієнтований на закріплення досягнутих позитивних змін, відновлення емоційної рівноваги та цілеспрямовану підготовку жінки до пологів і післяпологового періоду.

Цей етап передбачає поглиблену роботу з внутрішніми психологічними ресурсами жінки, зокрема розвиток внутрішньої довіри, зниження рівня страхів і тривожних переживань, а також профілактику психосоматичних реакцій, що можуть виникати внаслідок підвищеного психоемоційного навантаження. Формування відчуття власної сили та психологічної спроможності адаптуватися до фізичних і психічних змін, пов'язаних із вагітністю та майбутніми пологами, є ключовим завданням цього етапу.

Важливим напрямом роботи є розвиток упевненості у власних особистісних ресурсах, що забезпечує ефективну адаптацію до нової життєвої ролі та сприяє збереженню психічного благополуччя у період материнства.

Психоемоційна стабілізація розглядається як основа для гармонійного перебігу пологів і сприятливої післяпологової адаптації.

Окремий компонент етапу становить формування емоційного зв'язку між матір'ю та дитиною в антенатальний період. Це реалізується через розвиток комунікативних навичок взаємодії з ненародженою дитиною, що сприяє становленню материнської ідентичності та підвищенню рівня емоційної готовності до материнства. У межах цього напрямку також здійснюється підготовка до грудного вигодовування, яка включає формування позитивної мотивації та засвоєння знань про його фізіологічні й психологічні переваги для матері та немовляти.

Значну увагу буде приділено навчанню технікам самодопомоги, зокрема дихальним вправам, методам м'язової релаксації та іншим прийомам психофізіологічної саморегуляції. Засвоєння цих навичок сприяє оптимізації емоційного стану жінки під час пологів і в післяпологовий період, зниженню рівня стресу та підвищенню відчуття контролю над власним станом.

Таким чином, реалізація запропонованої «Структурно-функціональної моделі психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку» сприяє зниженню рівня психологічної напруги, підвищенню впевненості жінок у власних ресурсах, формуванню позитивної материнської ідентичності та покращенню загальної якості перебігу вагітності

3.2. Психологічна підтримка сім'ї та вагітних жінок зрілого репродуктивного віку в період очікування дитини

Психологічна підтримка сім'ї та жінок зрілого репродуктивного віку в період очікування дитини є важливим складником комплексного перинатального супроводу, спрямованого на збереження психоемоційного благополуччя жінки, оптимізацію сімейних взаємин і формування психологічної готовності до батьківства. Врахування вікових, особистісних і соціальних чинників дозволяє

підвищити ефективність психологічної допомоги та знизити ризики дезадаптивних емоційних реакцій у період вагітності.

Форми та методи психологічної роботи включають індивідуальне та групове психологічне консультування, інформаційно-просвітницьку діяльність (психоедукацію), використання когнітивно-поведінкових технік, елементів арт-терапії, а також релаксаційних і майндфулнес-практик. Застосування комплексного підходу забезпечує як корекцію наявних психоемоційних труднощів, так і профілактику можливих ускладнень у допологовий і післяпологовий періоди.

1. Форми психологічної підтримки членів сім'ї та вагітних жінок

Індивідуальне психологічне консультування спрямоване на глибоку роботу з емоційним станом жінки та її суб'єктивним досвідом вагітності. У межах цього напрямку здійснюється опрацювання тривожності, страхів і тілесних відчуттів, пов'язаних із перебігом вагітності та пологів, формування позитивного образу материнства, а також підтримка у прийнятті фізичних і психологічних змін та адаптації до нової соціальної ролі.

Групові програми для вагітних жінок зрілого репродуктивного віку реалізуються у форматі тематичних тренінгів (зокрема «Материнство та батьківство після 40 років», «Психологічна готовність до пологів») і груп підтримки з модерацією психолога. Участь у групових формах роботи сприяє обміну досвідом, нормалізації емоційних переживань, зниженню рівня психологічної ізоляції та формуванню відчуття соціальної підтримки.

Перинатальні психоосвітні курси мають на меті підвищення рівня поінформованості сім'ї щодо фізіологічних і психологічних особливостей вагітності у зрілому віці. Вони включають навчання навичкам саморегуляції (дихальні техніки, тілесно-орієнтовані практики), а також підготовку до партнерських пологів і визначення ролі батька як джерела емоційної та практичної підтримки жінки.

2. Психотехніки та методи саморегуляції психоемоційних станів

У межах психологічної підтримки застосовуються різноманітні психотехніки (табл. 3.1), спрямовані на стабілізацію емоційного стану та розвиток особистісних ресурсів. Майндфулнес-медитація, що ґрунтується на усвідомленому диханні та фокусі на тілесних відчуттях, сприяє зниженню рівня тривожності та емоційній стабілізації. Арт-терапевтичні методи (малювання, створення колажів, візуалізація образу майбутньої дитини) забезпечують емоційне розвантаження та сприяють формуванню материнської ідентичності.

Таблиця 3.1

Психотехніки та методи саморегуляції

Метод	Опис	Ціль
Майндфулнес-медитація	Усвідомлене дихання, фокус на тілесних відчуттях	Зниження тривожності, стабілізація емоцій
Арт-терапія	Малювання, колажі, візуалізація образу майбутньої дитини	Емоційне розвантаження, формування материнської ідентичності
Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ)	Робота з негативними переконаннями, страхами	Раціоналізація переживань, підвищення впевненості
Аутогенне тренування	Самонавіювання, релаксація	Зниження психосоматичних симптомів

Когнітивно-поведінкова терапія використовується для роботи з негативними переконаннями та ірраціональними страхами, що дозволяє раціоналізувати переживання та підвищити впевненість у власних можливостях. Аутогенне тренування та інші релаксаційні методики спрямовані на зниження психосоматичних симптомів і загального рівня психофізіологічного напруження.

Психологічна підтримка сім'ї та жінок зрілого репродуктивного віку в період очікування дитини виступає важливим ресурсом збереження психічного здоров'я, гармонізації сімейних відносин і формування позитивного досвіду

материнства та батьківства, тому наш подальший науковий інтерес становить розробка програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років».

При розробці програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років» враховувалась соціально-демографічна ситуація, що характеризується зростанням кількості вагітностей і народжень у зрілому репродуктивному віці. Відкладене батьківство є результатом зміни життєвих стратегій, професійної самореалізації, соціально-економічних чинників та розвитку репродуктивних технологій. Водночас вагітність після 40 років супроводжується не лише медичними, а й специфічними психологічними викликами, що потребують цілеспрямованої психологічної підтримки жінки та її сім'ї.

Наукові дослідження в галузі перинатальної психології засвідчують, що вагітні жінки зрілого репродуктивного віку частіше переживають підвищений рівень тривожності, страхів щодо перебігу вагітності та пологів, стану здоров'я дитини, а також сумнівів стосовно власної спроможності виконувати материнську роль. Додатковими чинниками психоемоційної напруги виступають соціальні стереотипи щодо «пізнього» материнства, попередній репродуктивний досвід, наявність соматичних захворювань та підвищена відповідальність за майбутню дитину. За відсутності своєчасної психологічної допомоги ці чинники можуть негативно впливати на психічне здоров'я жінки, перебіг вагітності та післяпологову адаптацію.

Особливого значення в період очікування дитини набуває роль сім'ї та партнера. Психологічний стан вагітної жінки значною мірою залежить від рівня емоційної підтримки, якості подружніх взаємин і готовності сім'ї до прийняття нової ролі. Водночас члени сім'ї часто не володіють достатніми знаннями щодо психологічних особливостей вагітності у зрілому віці, що зумовлює потребу у психоедукації та розвитку навичок підтримувальної взаємодії.

Запропонована програма ґрунтується на системному, біопсихосоціальному та особистісно орієнтованому підходах і поєднує психоедукаційні, корекційно-

розвивальні та профілактичні компоненти. Формат групових занять з елементами тренінгу забезпечує можливість нормалізації переживань, обміну досвідом, зниження почуття ізольованості та формування відчуття соціальної підтримки, що є особливо важливим для жінок зрілого репродуктивного віку.

Реалізація програми спрямована на розвиток емоційної саморегуляції, зниження рівня тривожності, формування позитивного образу материнства і батьківства після 40 років, а також на підвищення психологічної компетентності сім'ї. Участь у програмі сприятиме покращенню психоемоційного стану вагітних жінок, гармонізації сімейних взаємин і підвищенню готовності до пологів і післяпологового періоду.

Програма занять з елементами тренінгу психологічної підтримки вагітних жінок зрілого репродуктивного віку та членів сімей у період очікування дитини «Материнство та батьківство після 40 років»

Загальна характеристика програми

Програма занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років» розроблена з метою психологічної підтримки вагітних жінок зрілого репродуктивного віку та членів сімей у період очікування дитини. Програма орієнтована на збереження психоемоційного благополуччя, підвищення адаптаційних ресурсів, формування позитивного ставлення до зрілого материнства і батьківства, а також зміцнення сімейних відносин та взаємодії.

Актуальність програми зумовлена зростанням кількості вагітностей у зрілому репродуктивному віці, що супроводжується підвищеним рівнем тривожності, страхів, психоемоційної напруги та потребою у цілеспрямованій психологічній підтримці як жінки, так і її найближчого соціального оточення.

Мета програми. Формування психологічної готовності до материнства і батьківства у зрілому віці, зниження рівня тривожності та страхів, розвиток емоційної стабільності, особистісних і сімейних ресурсів у період очікування дитини.

Завдання програми:

- зниження психоемоційної напруги та корекція тривожних переживань та страхів, пов'язаних із вагітністю та пологами у зрілому віці;
- формування позитивного образу материнства і батьківства після 40 років;
- розвиток навичок емоційної саморегуляції та стресостійкості;
- підвищення психологічної компетентності членів сім'ї щодо підтримки вагітної жінки;
- зміцнення емоційного зв'язку між подружжям та формування готовності до партнерського батьківства;
- підготовка до післяпологового періоду та нової сімейної ролі.

Цільова аудиторія. Вагітні жінки зрілого репродуктивного віку (40+ років) та члени їх сімей (партнери, подружжя).

Форми та методи роботи. Програма реалізується у форматі групових занять з елементами тренінгу та передбачає поєднання таких форм і методів роботи:

- психоедукація (інформаційно-просвітницькі міні-лекції);
- групові дискусії та обговорення;
- вправи когнітивно-поведінкового спрямування;
- заняття та вправи з елементами арт-терапії;
- майндфулнес-практики та релаксаційні техніки;
- тілесно-орієнтовані та дихальні вправи;
- вправи на розвиток сімейної взаємодії.

Структура програми

Програма розрахована на 6–8 занять тривалістю 90 хвилин кожне та включає такі тематичні модулі:

Заняття 1. Психологічні особливості вагітності у зрілому репродуктивному віці. Ознайомлення учасників, формування безпечного групового простору. Обговорення психологічних викликів і ресурсів пізнього материнства та батьківства. Нормалізація переживань.

Заняття 2. Страх, тривожність і очікування: шляхи психологічної корекції. Виявлення та опрацювання страхів, пов'язаних із віком, пологами та здоров'ям дитини. Використання когнітивно-поведінкових технік і вправ на зниження тривожності.

Заняття 3. Емоційна саморегуляція та профілактика психосоматичних проявів. Навчання технікам дихання, релаксації, майндфулнес. Формування навичок управління емоційними та тілесними реакціями.

Заняття 4. Материнська та батьківська ідентичність після 40 років. Робота з образом материнства і батьківства, ресурсами зрілого віку. Арт-терапевтичні вправи, спрямовані на формування позитивної ідентичності.

Заняття 5. Сімейна підтримка та партнерська взаємодія. Роль партнера і сім'ї у період вагітності. Формування навичок емоційної підтримки, конструктивної комунікації, підготовка до партнерських пологів.

Заняття 6. Підготовка до пологів і післяпологового періоду. Психологічна готовність до пологів, адаптація до змін після народження дитини. Формування реалістичних очікувань і ресурсного ставлення до майбутнього батьківства.

Очікувані результати програми. У результаті участі в програмі передбачається:

- зниження рівня тривожності та емоційної напруги;
- підвищення впевненості жінок у власних ресурсах;
- формування позитивного ставлення до материнства і батьківства у зрілому віці;
- покращення сімейної взаємодії та рівня соціальної підтримки;
- підвищення психологічної готовності до пологів і післяпологового періоду.

Таким чином, програма занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років» є науково обґрунтованою, практико-орієнтованою, доцільною в системі перинатальної психологічної допомоги з метою збереження

психічного здоров'я жінок зрілого репродуктивного віку та підтримки їхніх сімей.

Зупинемось детальніше на структурі і змісті одного із занять.

Заняття 5. «Сімейна підтримка та партнерська взаємодія»

Форма проведення: заняття з елементами тренінгу

Тривалість: 90–120 хвилин

Цільова аудиторія: вагітні жінки та їхні партнери / подружні пари / майбутні батьки (до 20 осіб).

Методи роботи: міні-лекція, обговорення, мозковий штурм, робота в парах, рольові ігри, рефлексія.

Мета заняття:

- аналіз значення сімейної та партнерської підтримки під час вагітності;
- формувати розуміння ролі партнера і сім'ї в емоційному та фізичному благополуччі вагітної жінки;
- розвиток навичок емпатії, активного слухання та конструктивної комунікації;
- психоемоційна підготовка учасників до партнерських пологів.

Завдання заняття:

- 1) актуалізувати очікування та переживання майбутніх батьків;
- 2) навчити розпізнавати потреби партнера у період вагітності;
- 3) відпрацювати навички емоційної підтримки;
- 4) зменшити тривожність, пов'язану з партнерськими пологами;
- 5) сприяти формуванню партнерських, рівноправних відносин у сім'ї.

Хід заняття

1. Етап традиційного привітання (10–15 хв.)

Привітання та створення безпечного простору

Ведучий вітає учасників, коротко знайомиться з групою, наголошує на принципах тренінгу:

- конфіденційність;

- взаємна повага;
- активність та добровільність.

2. Ознайомлення з темою і метою заняття

Психолог коротко презентує тему, пояснює її актуальність:

«Вагітність — це період змін не лише для жінки, а й для всієї родини.

Сьогодні ми поговоримо про те, як бути підтримкою один для одного».

Актуалізація досвіду учасників заняття (15 хв.)

Вправа «Очікування та ресурси»

Учасникам пропонується відповісти на запитання (усно або письмово):

- Що для мене означає підтримка під час вагітності?
- Чого я очікую від партнера / сім'ї?
- Що я вже роблю для підтримки близької людини?

Обговорення в колі, узагальнення відповідей.

3. Інформаційно-просвітницький блок (20 хв.)

Міні-лекція «Роль партнера і сім'ї у період вагітності»

Розглядаються такі питання:

- Психоемоційні зміни вагітної жінки.
- Типові страхи та тривоги майбутніх батьків.
- Вплив емоційної підтримки на перебіг вагітності.
- Роль партнера: присутність, прийняття, участь, відповідальність.
- Значення сімейної системи (батьки, родичі).

Можливе використання прикладів, життєвих ситуацій.

4. Практичний блок: розвиток навичок взаємодії (30–40 хв.)

Вправа 1. «Активне слухання» (робота в парах)

Один з партнерів ділиться своїми переживаннями, інший:

- не перебиває;
- віддзеркалює почуття;
- ставить уточнювальні запитання.

Потім учасники міняються ролями.

Обговорення: що було легко, що складно, які відчуття виникли.

Вправа 2. «Слова підтримки»

Учасникам пропонується скласти та озвучити фрази, які:

- заспокоюють;
- підбадьорюють;
- знижують тривожність.

Наприклад: *«Я поруч», «Ти не одна», «Ми впораємося разом».*

Вправа 3. Рольова гра «Партнерські пологи»

Моделюється (у обговоренні) ситуація пологів:

- роль жінки;
- роль партнера;
- роль медичного персоналу.

Обговорюється:

- які дії партнера допомагають;
- що може заважати;
- які емоції виникають.

5. Рефлексивний етап (10–15 хв.)

Вправа «Моє усвідомлення»

Учасники завершують фрази:

- Сьогодні я зрозумів (ла), що...
- Для мене важливо...
- Я хочу спробувати у своїй сім'ї...

Обмін думками у колі.

Підсумки та завершення заняття (5–10 хв.):

- узагальнення основних напрацювань заняття.
- обговорення значення партнерства та спільної відповідальності.
- подяка учасникам за відкритість та активність.
- коротке анонсування наступного заняття.

Таким чином, проведене заняття сприяло формуванню цілісного уявлення про важливість сімейної підтримки та партнерської взаємодії у період вагітності.

Учасники змогли краще усвідомити роль партнера і сім'ї як домінуючого ресурсу емоційної стабільності та психологічного благополуччя майбутньої матері.

У процесі тренінгової роботи учасники краще зрозуміли потреби партнера, навчилися помічати та враховувати емоційні стани одне одного. Вони оволоділи базовими навичками емоційної підтримки, зокрема активного слухання, емпатійного реагування та конструктивного висловлення почуттів.

Завдяки обговоренню та практичним вправам спостерігалось зниження рівня тривожності щодо перебігу вагітності та майбутніх пологів, у жінок з'явилося більше впевненості у власних силах і партнері. Учасники продемонстрували готовність до більш усвідомленої, відповідальної та партнерської взаємодії, що є важливою основою для гармонійних сімейних стосунків та успішного батьківства.

3.3. Ефективність впровадження «Програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років»

Опираючись на теоретичний (Розділ 1), емпіричний (Розділ 2) та практико-методичний (Розділ 3) розділи кваліфікаційної роботи, постало дослідницьке завдання про визначення ефективності впровадження «Програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років», що розглядається у контексті сучасних психологічних підходів до супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, з урахуванням вікових, соціальних та психоемоційних особливостей, а також умов воєнного стану.

Теоретичною основою програми є положення біопсихосоціальної моделі, відповідно до якої вагітність у зрілому репродуктивному віці є не лише фізіологічним процесом, а й складним психологічним і соціальним явищем. У цьому віковому періоді вагітність супроводжується підвищеним рівнем усвідомлення відповідальності, актуалізацією екзистенційних переживань, тривожних очікувань щодо здоров'я матері та дитини, а також переоцінкою

життєвих пріоритетів. Виявлені в I зрізі високі показники ситуативної й особистісної тривожності підтверджують потребу у цілеспрямованому психологічному впливі.

Програма (п.3.2) побудована з урахуванням принципів психологічної підтримки, партнерської взаємодії та розвитку внутрішніх ресурсів. Її ефективність зумовлена поєднанням інформаційного, емоційно-підтримувального та тренінгового компонентів. Інформаційна складова знижує рівень невизначеності, формує реалістичні уявлення про вагітність і пологи у зрілому віці. Тренінгові елементи сприяють формуванню навичок емоційної саморегуляції, активного слухання, конструктивної комунікації та партнерської взаємодії. Підтримуючий контент занять створює безпечний простір для пропрацювання страхів, тривожності і сумнівів, що є особливо важливим для жінок зрілого репродуктивного віку в умовах підвищеного зовнішнього стресу.

Теоретично обґрунтованим є також акцент програми на залученні партнера. Психологічні дослідження свідчать, що наявність стабільної емоційної підтримки з боку партнера знижує рівень тривожності вагітної жінки, підвищує відчуття безпеки та контролю над ситуацією. Отримані результати II зрізу, які демонструють зростання готовності до партнерської взаємодії та покращення психологічного клімату в сім'ї, підтверджують ефективність такого підходу.

Важливим показником ефективності програми є зниження високого рівня ситуативної та особистісної тривожності після її впровадження. З теоретичної точки зору це свідчить про активацію адаптаційних механізмів, підвищення рівня психологічної зрілості та формування більш стійких стратегій подолання стресу. Зменшення частки жінок із високими показниками тривожності та зростання середнього й низького рівнів узгоджується з концепцією розвитку ресурсів особистості через усвідомлення, підтримку та навчання.

Крім того, програма сприяє змінам фокусу ставлення до материнства у пізньому репродуктивному віці. Якщо на етапі I зрізу вагітність часто сприймалася крізь призму ризиків і загроз, то після проходження програми вона дедалі більше осмислюється як цінний, усвідомлений життєвий етап, який має

емоційну й особистісну значущість. Це відповідає положенням гуманістичної психології, згідно з якими прийняття власного досвіду та підтримка з боку значущих інших сприяють психологічному благополуччю.

У якості порівняння було застосовано: «Авторська анкета для визначення соціальних особливостей життєдіяльності вагітних жінок зрілого репродуктивного віку», методика «Шкала особистісної та ситуативної тривожності» (Ч. Д.Спілбергер – Ю. Л. Ханін).

Зупинемось на характеристиці отриманих результатів детальніше.

Таблиця 3.2

**Порівняльні результатів впровадження
«Програми занять з елементами тренінгу
«Материнство та батьківство після 40 років»**

Показник	I зріз (до програми)	II зріз (після програми)
Ситуативна тривожність		
Низький рівень	14 %	32 %
Середній рівень	51 %	54 %
Високий рівень	35 %	14 %
Особистісна тривожність		
Низький рівень	17 %	30 %
Середній рівень	46 %	52 %
Високий рівень	37 %	18 %
Сприйняття сімейної підтримки		
Високе	48 %	74 %
Помірне	34 %	22 %
Низьке	18 %	4 %
Психологічний клімат у сім'ї		
Сприятливий	71 %	86 %
Несприятливий	29 %	14 %
Готовність до партнерської взаємодії (вагітність, пологи)		
Висока	42 %	78 %
Середня	39 %	18 %
Низька	19 %	4 %

<i>Продовження табл.3.2</i>		
Усвідомлення ролі партнера у вагітності та пологах		
Сформоване	45 %	81 %
Частково сформоване	37 %	16 %
Несформоване	18 %	3 %

На початковому етапі дослідження виявлено **високий рівень психоемоційного напруження** у вагітних жінок зрілого репродуктивного віку. За методикою Спілбергера–Ханіна домінували **середній та високий рівні ситуативної (86 %) і особистісної (83 %) тривожності**, що свідчить про поєднання зовнішніх стресорів (вагітність, воєнний стан, житлова й економічна нестабільність) зі стійкими тривожними установками.

Результати авторської анкети показали, що:

- лише **менше половини жінок** відчували достатню сімейну та партнерську підтримку;
- **кожна п'ята респондентка** демонструвала низьку готовність до партнерської взаємодії;
- спостерігалася **висока потреба в емоційній підтримці**, але недостатня сформованість навичок її отримання та надання;
- тривожні очікування щодо вагітності та пологів поєднувались із невпевненістю у партнері.

Таким чином, І зріз підтвердив **наявність групи психологічного ризику** серед вагітних жінок зрілого репродуктивного віку та обґрунтував доцільність упровадження програми психологічного супроводу.

Після реалізації **«Програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років»** зафіксовано позитивну динаміку за всіма ключовими показниками.

Насамперед відзначається:

- **суттєве зниження високого рівня ситуативної тривожності** (з 35 % до 14 %);

- **зменшення високого рівня особистісної тривожності** (з 37 % до 18 %), що свідчить не лише про ситуативне покращення стану, а й про більш глибокі позитивні зрушення у сприйнятті власної вагітності;

- **зростання частки жінок із низьким рівнем тривожності**, що вказує на формування внутрішніх ресурсів саморегуляції.

За даними авторської анкети:

- значно зросло відчуття сімейної та партнерської підтримки;
- покращився психологічний клімат у сім'ї;
- сформувалася висока готовність до партнерської взаємодії та партнерських пологів;

- зросло усвідомлення ролі партнера як активного учасника вагітності й пологів.

Учасниці частіше відзначали впевненість, відчуття «не самотності», зниження страхів та напруження, а також більшу відкритість до комунікації з партнером.

Порівняльний аналіз результатів I та II зрізів переконливо свідчить, що застосування **«Програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років»** є ефективним психологічним інструментом, який:

- знижує рівень ситуативної та особистісної тривожності;
- підсилює ресурси сімейної та партнерської підтримки;
- формує навички емоційної взаємодії;
- підвищує психологічну готовність до партнерських пологів;
- сприяє стабілізації психоемоційного стану вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Таким чином, з теоретико-практичного погляду ефективність упровадження «Програми занять з елементами тренінгу «Материнство та батьківство після 40 років» полягає у її здатності комплексно впливати на психоемоційний стан вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, знижувати рівень тривожності, посилювати ресурси сімейної підтримки та формувати готовність до партнерського батьківства. Отримані результати підтверджують доцільність

використання програми як складової системи психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку.

Висновки до третього розділу

1. Теоретичний аналіз засвідчив, що психологічний супровід вагітних жінок зрілого репродуктивного віку має ґрунтуватися на біопсихосоціальному підході та враховувати вікові, емоційні, сімейні й соціальні чинники переживання вагітності. Вагітність у віці 40+ є психологічно чутливим періодом, що супроводжується підвищеною тривожністю, переоцінкою життєвих пріоритетів і потребою в цілеспрямованій підтримці.

Обґрунтовано доцільність застосування системного психологічного супроводу, спрямованого на забезпечення психоемоційного благополуччя, профілактику дезадаптивних станів і розвиток адаптаційних ресурсів вагітних жінок зрілого репродуктивного віку. Визначено, що ключовими завданнями такого супроводу є рання психодіагностика, психологічна просвіта, корекція тривожних і негативних емоційних станів, розвиток навичок саморегуляції та підтримка партнерських взаємин.

2. Запропонована структурно-функціональна модель психологічного супроводу, яка включає діагностичний, профілактично-освітній, корекційно-розвивальний етапи, а також етап психоемоційної стабілізації та розвитку особистісних ресурсів, є теоретично обґрунтованою та відповідає сучасним вимогам психологічної допомоги вагітним жінкам зрілого репродуктивного віку.

Теоретично доведено, що поєднання індивідуальних і групових форм роботи, використання тренінгових методів, когнітивно-поведінкових і релаксаційних технік, а також залучення партнера до психологічного супроводу сприяє зниженню рівня тривожності, підвищенню стресостійкості та формуванню позитивної материнської ідентичності.

3. Узагальнено, що реалізація комплексного психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку створює умови для стабілізації психоемоційного стану, підвищення впевненості у власних ресурсах і покращення загальної якості перебігу вагітності, що є важливою передумовою успішної адаптації до материнства та післяпологового періоду.

4. Запропонована програма психологічної підтримки вагітних жінок зрілого репродуктивного віку та членів їхніх сімей «Материнство та батьківство після 40 років» ґрунтується на інтеграції системного й особистісно орієнтованого підходів, що забезпечує її цілісний та науковий характер. Поєднання психоедукаційних, корекційно-розвивальних і профілактичних компонентів створює умови для комплексного впливу на психоемоційний стан учасників. Груповий формат занять з елементами тренінгу виявився ефективним засобом нормалізації емоційних переживань, зниження відчуття ізольованості та формування стійкого відчуття соціальної й сімейної підтримки.

Реалізація програми сприяє розвитку навичок емоційної саморегуляції, зниженню тривожності щодо перебігу вагітності та пологів, а також формуванню позитивного образу материнства і батьківства у зрілому віці. Важливим результатом є підвищення психологічної компетентності сім'ї як значущого ресурсу підтримки майбутньої матері. У процесі тренінгової взаємодії учасники поглибили розуміння емоційних потреб партнера, оволоділи базовими навичками емпатійного спілкування, активного слухання та конструктивного вираження почуттів. Це сприяло зміцненню партнерських стосунків і гармонізації сімейних взаємин у період очікування дитини.

Отримані результати свідчать про зростання впевненості жінок у власних можливостях та надійності партнерської підтримки, а також про готовність сімей до більш усвідомленого, відповідального й партнерського батьківства.

Отже, з теоретико-практичного погляду програма «Материнство та батьківство після 40 років» є ефективним інструментом психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, оскільки забезпечує комплексний позитивний вплив на психоемоційний стан, посилює ресурси

сімейної підтримки та формує готовність до батьківства в умовах партнерської взаємодії. Це підтверджує доцільність її впровадження у систему психологічної допомоги та підтримки даної категорії сімей.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. У результаті теоретичного аналізу наукових джерел з теми дослідження з'ясовано, що вагітність як цілісний біопсихосоціальний феномен зумовлює глибинну перебудову організму жінки та трансформацію її особистісної структури. Гестаційний період супроводжується не лише фізіологічними змінами, а й системними психологічними трансформаціями, які охоплюють емоційну, когнітивну, мотиваційно-ціннісну та ідентифікаційну сфери особистості.

Проаналізовано, що психоемоційні стани вагітних жінок мають багатофакторну природу та формуються під впливом поєднання біологічних, психологічних і соціальних детермінант. Вагітність супроводжується перебудовою системи цінностей, переосмисленням життєвих пріоритетів, зміною соціальних ролей і формуванням материнської позиції. Розкрито, що цей процес є індивідуалізованим і залежить від віку жінки, рівня її особистісної зрілості, сімейного контексту та соціальної підтримки.

Розглянуто фізіологічні та гормональні зміни, які відбуваються у період вагітності, а також їхній вплив на функціонування центральної та вегетативної нервової системи. Розкрито специфіку психоемоційних станів вагітних жінок, зокрема прояви тривожності, емоційної нестійкості, підвищеної вразливості, амбівалентності почуттів і змін у сфері самооцінки. З'ясовано, що тривожність є однією з провідних характеристик гестаційного періоду та може зумовлюватися як внутрішніми переживаннями (страх пологів, можливих ускладнень, сумніви щодо материнської компетентності), так і зовнішніми соціальними чинниками (економічна нестабільність, інформаційний тиск, суспільні очікування).

2. Окрему увагу приділено аналізу вікових особливостей психоемоційного стану вагітних жінок. Проаналізовано специфіку переживання вагітності у різних репродуктивних періодах. Визначено, що у молодому віці (18–25 років) вагітність часто супроводжується недостатньою сформованістю материнської ідентичності, емоційною суперечливістю та залежністю від

соціального схвалення. У середньому репродуктивному віці (26–35 років) спостерігається більш гармонійна адаптація до нової ролі, вища відповідальність, сформованість життєвих цінностей і здатність до саморегуляції.

Проаналізовано вплив соціально-психологічних та індивідуально-психологічних чинників на перебіг вагітності. Встановлено, що хронічний стрес, депресивні прояви та тривале психоемоційне напруження можуть негативно впливати на гомеостатичні процеси організму, підвищувати ризик акушерських ускладнень і створювати передумови для порушень психічного розвитку дитини. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність ранньої психодіагностики, профілактики та корекції дезадаптивних психоемоційних станів у період вагітності.

Визначено, що психологічна готовність до материнства є одним із ресурсів ефективної адаптації до вагітності. Вона передбачає сформованість відповідальних установок, розвиток навичок емоційної саморегуляції, усвідомлене прийняття нової соціальної ролі та здатність до мобілізації особистісних ресурсів. Соціальна підтримка партнера, родини та фахівців істотно знижує рівень тривожності та сприяє гармонізації психоемоційного стану жінки.

3. У ході емпіричного дослідження розглянуто показники загального функціонального стану жінок за методикою «САН» та встановлено, що в цілому вони перебувають у межах середнього рівня. Разом із тим з'ясовано наявність міжгрупових відмінностей, зумовлених місцем проживання та паритетністю пологів. Визначено, що найбільш виразні відмінності зафіксовано за шкалою «Активність»: частка низьких значень серед міських респонденток становить 21 %, тоді як серед сільських – 39 %. Це свідчить про нижчий рівень суб'єктивної активності у жінок, що проживають у сільській місцевості. Водночас встановлено, що попри наявні відсоткові розбіжності, статистично значущих відмінностей між підгрупами за показниками самопочуття, активності та настрою не виявлено, що вказує на відносну однорідність вибірки. У межах

аналізу паритетності пологів з'ясовано, що у жінок із другими пологами переважає середній рівень САН, тоді як у групі жінок із третіми та наступними пологами частіше фіксуються знижені показники активності та дещо гірше самопочуття, що відображає накопичення фізичної втоми.

За результатами тесту «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка визначено, що в усіх вікових підгрупах (40–42 роки; 43–44 роки; 45 років і старше) домінує середній рівень вираженості психічних станів. Зокрема, середній рівень тривожності зафіксовано у 49–50 % респондентів у всіх вікових групах. Водночас встановлено зростання частки жінок із високим рівнем тривожності: з 23 % у групі 40–42 роки до 26 % у групі 43–44 роки та 30 % у групі 45 років і старше. Аналогічну тенденцію з'ясовано за шкалою «Фрустрація»: високий рівень фрустрації виявлено у 22 % жінок віком 40–42 роки, у 24 % – у групі 43–44 роки та у 29 % – у жінок віком 45 років і старше. Водночас низький рівень фрустрації частіше фіксується у молодшій віковій групі (31 % у 40–42 роки), що свідчить про вищу здатність до подолання труднощів у цій підгрупі.

За шкалою «Агресивність» встановлено переважання низького та середнього рівнів у всіх вікових групах: низький рівень становить 44 %, 42 % та 39 % відповідно, середній – 41 %, 40 % та 41 %. Високий рівень агресивності з віком зростає від 15 % у групі 40–42 роки до 18 % у групі 43–44 роки та 20 % у жінок віком 45 років і старше, що може бути реакцією на тривале психоемоційне напруження. Аналіз шкали «Ригідність» показав, що середній рівень є домінантним у всіх вікових групах (51 %, 50 %, 48 % відповідно). Разом із тим визначено зростання високого рівня ригідності з віком: з 20 % у групі 40–42 роки до 23 % у групі 43–44 роки та 28 % у жінок віком 45 років і старше, що відображає підвищену потребу у стабільності та передбачуваності.

За результатами аналізу особистісної тривожності встановлено, що у віковій групі 40–42 роки середній рівень зафіксовано у 56 % жінок, високий – у 27 %, низький – у 17 %. У групі 43–44 роки частка жінок із високим рівнем особистісної тривожності зростає до 48 %, тоді як середній рівень становить

35 %. У групі 45+ років високий рівень тривожності зафіксовано у 50 % респондентів. У цілому по вибірці ($n = 63$) середній рівень особистісної тривожності виявлено у 46 %, високий – у 37 %, низький – у 17 % жінок.

За методикою Л. М. Рабовалюк визначено, що провідним мотивом збереження вагітності є «Прагнення до материнства»: високий рівень цього мотиву зафіксовано у 55 % респонденток, середній – у 35 %, низький – у 10 %. Водночас за блоком «Матеріальні утруднення» високий рівень виявлено у 28 %, середній – у 43 %, низький – у 29 % жінок. За блоком «Тривога за здоров'я» середній рівень становить 49 %, високий – 29 %, низький – 22 %.

З'ясовано, що мотиви, пов'язані з соціальними очікуваннями, самореалізацією через дитину та тривожністю і песимізмом, у більшості респонденток представлені на середньому рівні (43–48 %), що свідчить про складну, багатокомпонентну мотиваційну структуру збереження вагітності у жінок зрілого репродуктивного віку.

4. Обґрунтовано доцільність системного психологічного супроводу, спрямованого на забезпечення психоемоційного благополуччя, профілактику дезадаптивних станів і розвиток адаптаційних ресурсів. Запропоновано та теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель психологічного супроводу вагітних жінок зрілого репродуктивного віку, що включає діагностичний, профілактично-освітній, корекційно-розвивальний етапи та етап психоемоційної стабілізації. Визначено, що поєднання індивідуальних і групових форм роботи, застосування тренінгових методів, когнітивно-поведінкових і релаксаційних технік, а також залучення партнера до процесу психологічного супроводу сприяє зниженню тривожності, підвищенню стресостійкості та формуванню позитивної материнської ідентичності.

Узагальнено, що реалізація програми психологічної підтримки «Материнство та батьківство після 40 років» створює умови для стабілізації психоемоційного стану, розвитку навичок емоційної саморегуляції, зміцнення партнерських взаємин і формування усвідомленого батьківства. Отримані результати підтверджують доцільність упровадження комплексних програм

психологічної підтримки у системі медико-психологічної допомоги, що сприятиме гармонійному перебігу вагітності, формуванню позитивної материнської ідентичності та успішній адаптації до батьківства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анищенко О. О. Психологія здоров'я жінок з ускладненою вагітністю: стан, проблеми та шляхи вирішення. *Актуальні проблеми психології*. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. 2010. Т. 1. С. 142–147.
2. Анчева І.А. Психопрофілактика стресу під час вагітності та пологів. *Здоров'я жінки*. 2017. №5 (121), с. 32-34
3. Астахов В. М. Особливості медико-психологічного супроводу вагітних з артеріальною гіпотензією. С. 13-16. Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 18 листопада 2021 р.) : матеріали і тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Київ. 2021. 150 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/728325/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_18.11.2021.pdf
4. Астахов В. М., Бацилева О. В., Пузь І. В. Психологічний супровід у репродуктивній медицині : монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2023. 125 с.
5. Астахов В. М., Бацилева О. В., Пузь І. В. Клініко-психологічні аспекти вагітності та особливості перебігу пологів у жінок із різним типом психологічного компонента гестаційної домінанти. *Запорізький медичний журнал*. 2020. Т. 22, № 5 (122). С. 701-708
6. Бацилева О. В. Репродуктивне здоров'я жінки: медико-психологічні та соціальні аспекти : монографія. Донецьк : Донбас, 2011. 235 с.
7. Бацилева О.В. Особливості психоемоційного стану жінок з переношеною вагітністю. *Проблеми сучасної психології*. 2015. №27. С. 34–47.
8. Бацилева О., Астахов В., Пузь І., Особливості психологічного супроводу вагітних жінок, які мешкають у зоні конфлікту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1(38). С.14-19 URL : <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/434/447>

9. Бацилєва О. В., Астахов В. М., Пузь І. В. Психологічний супровід вагітних в умовах військового стану. Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 черв. 2022 р.) [Електронний ресурс] / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», каф-ра психології. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 8-12. URL : <https://hdl.handle.net/11300/18037>

10. Бацилєва О.В., Пузь І.В. Психологічні аспекти вагітності жінок пізнього репродуктивного віку. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2014. Випуск 23. С. 56-67.

11. Бацилєва, О. В., Пузь, І. В. Психологічні аспекти вагітності жінок пізнього репродуктивного віку. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2014. Випуск 23 с.56-66. URL: <https://journals.urau.ua/index.php/2227-6246/article/view/159429/158685>

12. Брутман В.І. Динаміка психічного стану жінки під час вагітності і після пологів / Брутман В.І., Філіппова Г.Г., Хамітова І. Ю. *Питання України*. 2002. № 1. С. 59–69.

13. Васильченко О.М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз: Монографія. Луганськ: вид-во «Ноулідж», 2013. 556 с.

14. Васильченко О.М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості: навчально-методичне видання. К.: 2012. 96 с.

15. Вдовиченко Ю. П., Дубоссарська З. М. Клінічні та гормональні характеристики пізнього репродуктивного віку жінок. *Здоров'я жінки*. 2019. № 4 (142). С. 32–36.

16. Венцківська І. Б., Майданник О. Ф., Вітовський Я. М. Вплив психоемоційного навантаження на перебіг вагітності. *Збірник наукових праць Асоціації акушерів-гінекологів України*. Київ : Інтермед, 2010. С. 20-24.

17. Вінс В. А. Психологічна підготовка жінок до вагітності, як соціально значущий фактор. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Сер.: Психологія. № 3. URL : <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/219/304>
18. Войцеховська Н. В. Перинатальна психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 240 с.
19. Волкова О.В. Особливості самопочуття, активності та настрою у жінок різного віку із загрозою зриву першої вагітності. *Актуальні проблеми психології*. Т.V. Випуск 12. С. 32-38.
20. Ворнікова Л. К. Соціально-психологічні чинники вікових змін у жінок зрілого віку: факторний та якісний аналізи. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). 14 с.
21. Воронін К.В., Кімова К.Б, Рогачевський О.П. Психосоцистична характеристика у жінок в окремі критичні періоди життя. *Вісник Асоціації акушерів-гінекологів України*. 2000. №1(6). С.47-55.
22. Гавриловська К. Порівняльний аналіз емоційних станів молодих матерів із різним соціальним статусом. Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2015, Випуск 15 С. 83 – 86.
23. Гаєвська Г. В. Психосоматичні особливості вагітних жінок предменопаузального віку. *Гендерна медицина*. 2009. №3 (09). С.43-45.
24. Гладчук Н. З. Особливості гормонального гомеостазу у жінок перименопаузального періоду. *Акушерство, гінекологія та репродуктологія*. 2017. № 2 (3). С. 45–49.
25. Гнатюк Л. В. Гормональні зміни як чинник психоемоційної варіабельності у жінок 40–50 років. *Психологічний часопис*. 2020. № 7. С. 56–62.
26. Даниленко Н.В. Взаємозв'язок між особистісною тривожністю жінки та її вагітністю. Психологічні проблеми збереження репродуктивного здоров'я: Матеріали міжнар. наук.–практ. конф. К.: Міленіум, 2005. С.50–55.
27. Дворніченко Л. Л. Вагітність як критичний період життя жінки та її

родини. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя : збірник наукових праць. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С. 235 – 240.

28. Дослідження психологічного стану вагітних з урахуванням психосоматичного компонента : навчальний посібник / В. О. Потапов, В. В. Чугунов, В. Г. Сюсюка Н. О. Губа, Ю. В. Котлова. Дніпро; Запоріжжя: ТОВ «Карат», 2017. 126 с.

29. Дубоссарська З. М. Порухення менструального циклу у жінок пізнього репродуктивного віку: клініко-патогенетичні аспекти. Репродуктивна ендокринологія. 2016. № 3 (29). С. 18–22.

30. Единбурська шкала післяпологової депресії. URL :

https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022_1437_smd_nv.pdf

31. Ємець О. Я. Зміст і структура психоемоційного стану жінок у пренатальний та постнатальний періоди. *Вісник післядипломної освіти*. Випуск 6 (35). С.49-64

32. Жарких А.В., Беляєва Т.М. Стан вегетативної нервової системи у вагітних залежно від методу фізіопсихопрофілактичної підготовки до пологів. *Педіатрія, акушерство та гінекологія*. 2004. № 2. С.83-86.

33. Жаровська І. М. Охорона репродуктивного здоров'я: міжнародний та національний досвід. *Reproductive Endocrinology*. 2022. №. 66. С. 109–117. URL: <http://reproduct-endo.com/article/download/268967/264423/620292>

34. Жук А.В. Психологічна готовність жінок до народження дитини // Психологічні проблеми збереження репродуктивного здоров'я: Матеріали міжнар. наук.–практ. конф. К., 2005. С.58-62.

35. Жук С. І., Щуревська О. Д., Вітер В. П. Психологічні аспекти невиношування вагітності (огляд літератури). *Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина*. 2011. № 2. С. 132-136.

36. Жук С. І., Щуревська О. Д. Вплив рівня тривожності під час вагітності на формування материнської домінанти у вагітних. Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика. 2016. Вип. 25. С. 33-39.

37. Захарова Н. В. Вікова психологія: психічний розвиток людини в середньому віці. Київ: Логос, 2020. 256 с.
38. Ільченко І.С. Арт-терапія: навчальний посібник для студентів. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 150 с.
39. Калиниченко О. В. Якість життя та емоційний стан жінок у періоді пременопаузи. *Соціальна психологія*. 2016. № 2 (68). С. 77–82.
40. Калька Н., Ковальчук З., Одинцова Г. Практикум з арт-терапії : навчально-методичний посібник. Ч. 2. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 148 с.
41. Канюка С. І. Формування толерантності жінок різного віку як умови їх психологічної готовності до майбутнього материнства : дис. ... к. психол. наук: 19.00.01; Запорізький державний медичний університет Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 2018. 358 с.
42. Картушинська А. В. Психологічні складові фертильності у жінок. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2022. Вип. 13 (4). С. 88–94. URL :
<http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/view/hspedagog13%284%29.2022.88-94>
43. Клінічний протокол з акушерської допомоги «Нормальні пологи» : Наказ Міністерства МОЗ України № 624 від 03.11.2008. URL :
<http://www.moz.gov.ua/docfiles/N624dodatok.doc>
44. Ковтун А. Ю. Невидимий аспект демографічної кризи: порушення репродуктивного здоров'я у жінок. *Психологічні студії*. 2023. № 3. URL:
<http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/psychology/article/view/1346/1252>
45. Ковтун А. Ю. Психоемоційний стан жінок в період вагітності. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2023. Т. 14. № 2. URL:
<http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/view/hspedagog14%282%29.2023.139-143>
46. Кокун О.М. Психофізіологія. Навчальний посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.

47. Коробка Л. А. Психологічні особливості жінок у періоді середньої дорослості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 9. С. 101–106.

48. Костіна Т. В. Емоційна регуляція та стресостійкість жінок у перименопаузі. *Психологічний журнал НПУ Драгоманова*. 2021. № 1 (12). С. 44–50.

49. Кузнєцова В.І. Рекомендації щодо організації психологічної допомоги жінкам з ускладненим перебігом вагітності. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. Серія «Психологія». 2010. №902. С. 154–159.

50. Літвякова І. А. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 806-809.

51. Литвиненко Н. В., Пурденко Т. Й., Островська Л. Й. Вегетативний та психоемоційний статус жінок у динаміці вагітності. *Семейная медицина*. 2015. № 3. С. 51–53. URL :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/simmed_2015_3_16

52. Лукачова, А., Петрунько, О. Психологічні чинники постановки і досягнення життєвих цілей жінками 20-35 років. 2022. С. 425-427. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8d5c5a15-61b4-40e3-a6b1-c71a15ca7739/content>

53. Мартинюк І.С. Соціально-психологічні предиктори самооцінки вагітних жінок: емпіричний аспект. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 10. С. 113-119.

54. Марусяк О. І. Сучасні підходи до діагностики ендокринних змін у жінок пери- та пременопаузи. *Український медичний часопис*. 2015. № 3 (107). С. 23–27.

55. Мельник Л. І. Нейропсихологічні аспекти гормональної перебудови у жінок середнього віку. *Психологія і суспільство*. 2019. № 3. С. 88–94.

56. Методика «САН» (самопочуття, активність, настрій). Практикум з психології : психодіагностичні методики для самопізнання / упорядник Періг І.М. Тернопіль : СМП «Тайп», 2017. 116 с. URL :

<https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22515/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BC%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%202017.pdf>

57. Методика «Шкала ситуативної та особистісної тривожності Ч. Д. Спілбергера - Ю. Л. Ханіна». URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/160/29.pdf>

58. Методичні рекомендації щодо організації надання амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги : Наказ МОЗ України № 417 від 15.07.2011. URL : http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20110715_417.html

59. Моніторинг стану здоров'я матері та дитини. Matrix Babies: аналітично-статистичний довідник. URL: <https://zoiacms.zp.ua/wp-content/uploads/2020/04/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3-2019.pdf>

60. Мотиваційні аспекти психоемоційного стану жінок під час вагітності. Аналіз характеристик гестаційної домінанти у контексті тривожності / В. Г. Сюсюка, О. В. Комарова, О. В. Пейчева, Е. Г. Аверченко. Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. 2017. № 1. С. 115-119. <https://doi.org/10.11603/24116-4944.2017.1.7373>

61. Мухаровська І. Р., Маркова М. В. Медико-психологічний паспорт як алгоритм оцінки психологічного статусу пацієнток у практиці акушерства та гінекології. *Медицинская психология*. 2020. Т. 15. № 1–2. URL: <http://www.mps.kh.ua/archive/2020/12/1>

62. Назаренко Л. Г. Роль стану психоемоційної сфери вагітної жінки при нормальному і ускладненому гестаційному процесі (огляд літератури). *Жіночий лікар*. 2013. № 2. С. 42-46.

63. Наконечна А. В. Ефективність когнітивно-поведінкової терапії та психокорекції у жінок. *Медична психологія*. 2018. Т. 1. № 1. С. 123–124. URL: https://medpsyrehab.com.ua/wp-content/uploads/journal_10_2018_1.pdf

64. Наконечна А. В. Перинатальна психологія: емоційне вигорання матері. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2022. Т. 13. № 1. С. 109–116. URL:

<http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/view/hspedagog13%281%29.2022.109-116>

65. Нікіфорова О. А. Психологічні особливості прояву психоемоційних станів жінок у період вагітності. Кв.робота. Київ. 2022. 84 с.

66. Нікогосян Л. Р. Визначення психосоматичного статусу вагітних жінок залежно від типу гестаційної домінанти. *Вісник морфології*. 2014. Т. 20. № 2. С. 460-462

67. Олійник Н. І. Психофізіологічні зміни жінок у перименопаузальний період. *Вісник післядипломної освіти*. 2017. Вип. 5. С. 112–118.

68. Паньків В. І. Ендокринні зміни середнього віку та психосоматичні реакції. *Ліки України*. 2021. № 3 (247). С. 12–15.

69. Папуча М. В. Самосприйняття, як кризова ситуація у жінок з порушенням репродуктивної сфери. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Сер.: Психологія. № 3. URL:

<http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/223/308>

70. Пелех І. В., Католик Г. В. Емоційні стани вагітної жінки: порівняльний аналіз. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2022. Вип. 13. С. 106–114.

71. Практикум з психології : психодіагностичні методики для самопізнання / упорядник Періг І.М. Тернопіль : СМП «Тайп», 2017. 116 с. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22515/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BC%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%202017.pdf>

72. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2020. 418 с.

73. Пузь І. В. Особливості використання психологічних технологій у роботі з вагітними жінками. Актуальні проблеми психологічної теорії та

практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 8 квіт. 2016 р.). Вінниця: Scientific Publisher ПП «ТД “Едельвейс и К”», 2015. С. 117–121.

74. Пузь І. В. Особливості психологічного супроводу жінок з порушеннями репродуктивної сфери. Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 12 черв. 2020 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 231–235.

75. Пузь І. В. Роль психологічних чинників у виникненні безпліддя у жінок. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 28 лют. – 1 берез. 2019 р. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. С. 337–340.

76. Родзяк М. М. Психологічний аналіз емоційних переживань вагітних жінок. Психологія: реальність і перспективи. 2013. Випуск 1. С. 187-189.

77. Савона. Психологія вагітної жінки – пізнаємо у всіх подробицях. URL : <https://savona.org.ua/psixologiya-vagitno%D1%97-zhinki-piznayemo-u-vsix-podrobicyax/>

78. Семененко І. В. Клінічна характеристика обстежених пацієнток із безпліддям та перенесеним пренатальним стресом. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2022. Т. 7. № 1. С. 182–190. URL: <https://jmbs.com.ua/pdf/7/1/jmbs0-2022-7-1-182.pdf>

79. Сергієні О.В. Емоційний стан жінки в різні періоди вагітності. *Наукові перспективи*. № 7 (25) 2022. С. 508 – 521.

80. Сердюк Л. З., Завірюха В. В. Позитивна психотерапія в сприянні психологічному благополуччю особистості. Актуальні проблеми психології: *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. 2018. Сер.: Загальна психологія. Історія психології. Етнічна психологія. Том 9. Вип. 11. С. 185–193.

81. Сіраковська О. Б. Психологічні аспекти репродуктивного здоров'я жінок. *Психологічний журнал*. 2018. № 4 (14). С. 185-205. URL: https://www.researchgate.net/publication/325739227_PSIHOLOGICNI_ASPEKTI

[REPRODUKTIVNOGO ZDOROV'A ZINOK/fulltext/5b2112a6aca272277fa92022/PSIHOLOGICNI-ASPEKTI-REPRODUKTIVNOGO-ZDOROVA-ZINOK.pdf](https://reproduktivnogo-zdorova-zinok/fulltext/5b2112a6aca272277fa92022/PSIHOLOGICNI-ASPEKTI-REPRODUKTIVNOGO-ZDOROVA-ZINOK.pdf)

82. Скрипник Н. В. Психосоматичні прояви у жінок пізнього репродуктивного віку. *Медико-психологічні проблеми сім'ї*. 2018. № 2. С. 56–60.

83. Степаненко Л.В. Психологічний аналіз факторів дисгармонійних емоційних станів підлітків. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. 2012. Випуск 17. С.577 – 586.

84. Стрижак О. Є. Фізіологія та патологія клімактеричного періоду. Київ: Медицина, 2020. 312 с.

85. Сюсюка В. Г. Клініко-патогенетичні аспекти акушерських і перинатальних ускладнень у жінок з урахуванням психоемоційного стану та їх медико-психологічна корекція : дис д-ра мед. наук : 14.01.01 / Запорізьк. державн. мед. ун-т. Запоріжжя, 2018. 395 с.

86. Сюсюка В.Г. Функціональні аспекти психоемоційних порушень у жінок в період гестації, що зумовлені тривожністю. *Вісник наукових досліджень*. 2017. № 1. С. 95-98.

87. Сюсюка В. Психоемоційний стан жінок під час фізіологічного та патологічного перебігу вагітності. URL : <https://extempore.info/component/content/article/9-journal/1530-psykhoemotsiynnyy-stan-zhinok-pid-chas-fiziolohichnoho-ta-patolohichnoho-perebihu-vahitnosti.html?Itemid=357>

88. Ткач Л. В. Менопаузальний перехід: сучасні уявлення про патогенез та підходи до корекції. *Галицький лікарський вісник*. 2018. Т. 25, № 2. С. 76–80.

89. Томчук С. Негативні психічні стани, їх структура, методологія та методи дослідження. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2005. Сер. 12. С. 127–130. URL :

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3880/Tomchuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

90. Туманова Л. Є., Головченко Л. В., Коломієць О. В. та ін. Стан щитовидної залози у вагітних з великим інтергенетичним інтервалом. *Акушерство, гінекологія та репродуктологія: освіта, клініка, наука: зб. матеріалів Пленуму Асоціації акушерів-гінекологів України та наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Одеса, 21–22 вер.). 2017. С. 40–41.*

91. Ушакова В.Р. Ефективність впроваджених заходів медико-психологічної підтримки сім'ї в період очікування дитини. *Вісник Харківського національного університету №1121. Серія «Психологія», 2014. С. 138 – 144.*

92. Хритинін Д. Ф., Гарданова Ж. Р., Кулакова Е. В. Організація психотерапевтичної допомоги жінкам, які потребують сурогатного материнства в програмі екстракорпорального запліднення. *Громадське здоров'я та охорона здоров'я. 2018. С. 55–59.*

93. Чередниченко Т. В. Стиль переживання вагітності як показник психологічної готовності до материнства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2018. Т. 2. Вип. 1. С. 108–113.*

94. Шамілова Н.В. Формування пренатальної культури – шлях до репродуктивного здоров'я нації. *Наукові записки ін – ту ім.Г.С.Костюка АПН України. К.: Главник, 2005. Вип.26. Т.4. С.28-290.*

95. Шатирко Л.О. Вплив готовності до батьківства на стан родинних стосунків після народження дитини // *Психологічні проблеми збереження репродуктивного здоров'я: Матеріали міжнар. наук–практ. конф. К., 2005. С.107–108.*

96. Швець О. А. Пологи як чинник зміни механізмів психологічного захисту та рівня тривожності жінки. *Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. К. : Міленіум, 2008. С. 190–197.*

97. Шишук О. С. Самосприйняття вагітності як показник психологічного здоров'я жінки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2016, №3 (5) С. 142 – 150.*

98. Шпатаковська Г.В. Дослідження психоемоційного стану жінок у період адаптації до вагітності. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. Том 14, № 26. 2019. С. 102 – 110.

99. Шрамко І. А. Соціальна підтримка жінок в період вагітності та після пологів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: збірник наукових праць. Острог : Вид-во НаУОА, листопад 2018. № 7. С. 108 – 113.

100. Шрамко І. А. Психологічне забезпечення соціальної підтримки жінок під час вагітності та грудного вигодовування : дис к.психол. наук : 19.00.05 / Східноукраїн. національн. у-т імені Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2018, 220 с.

101. Щуревська О. Д. Перебіг вагітності і пологів в умовах соціальних стресів: діагностика та корекція: автореф. дис. ... д-ра мед. наук : 14.01.01; Нац. ун-т охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика. Київ, 2021. 32 с.

102. Юрченко В. М. Теоретико-методологічні засади дослідження психічних станів людини: дис. ... д-ра психол. наук. Рівне, 2009. 397 с.

103. Bartholomew K. Adult attachment processes: Individual and couple perspectives. *British Journal of Medical Psychology*. 1997. Vol. 70. С. 249–264.

104. Barthosikova Z., Tyrlic M. Perception of changes in body weight during pregnancy // *Ceska Gynekologie*. 2002. Vol. 67, № 2. С. 65–71.

105. Benoit D., Parker K. C., Zeanah C. H. Mothers' representations of their infants assessed prenatally: Stability and association with infants' attachment classification. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1997. Vol. 38. С. 307–313.

106. Burger H. G., Hale G. E., Robertson D. M., Dennerstein L. A review of hormonal changes during the menopausal transition: focus on findings from the Melbourne Women's Midlife Health Project // *Human Reproduction Update*. 2007. Vol. 13, № 6. С. 559–565. DOI: 10.1093/humupd/dmm020.

107. Carstensen L. L. The influence of a sense of time on human development // *Science*. 2006. № 312 (5782). С. 1913–1915.

108. Cochrane T. Eight dimensions for the emotions. *Sage Journals*. 2009. № 8. C. 379–420.
109. Freeman E. W. Effects of hormone changes on mood and well-being in midlife women // *Climacteric*. 2010. Vol. 13, № 6. C. 523–532.
110. Freeman E. W. Hormonal fluctuations and mood in midlife women // *Menopause*. 2010. Vol. 17, № 1. C. 25–31. DOI: 10.1097/gme.0b013e3181b970e0.
111. Hale G. E., Zhao X., Hughes C. L., Burger H. G., Robertson D. M., Fraser I. S. Endocrine features of menstrual cycles in middle and late reproductive age and the menopausal transition classified according to the Staging of Reproductive Aging Workshop (STRAW) staging system. *Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*. 2007. Vol. 92, № 8. C. 3060–3067. DOI: 10.1210/jc.2007-0066.
112. Helson R., Soto C. J. Up and down in middle age: Monotonic and nonmonotonic changes in roles, status, and personality. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2005. Vol. 89, № 2. C. 194–204.
113. Inoue K., Yuzawa M. Relationship with husband and child, interpersonal attitude, and personal development as mother // *Shinrigaku Kenkyu*. 2002. Vol. 73, № 5. C. 431–436.
114. Izard C. E., Malatesta C. Z. Perspectives on emotional development. Differential emotions theory of early emotional development. New York, 1987.
115. Izard C. E. *The Psychology of Emotions*. New York: Plenum, 1991.
116. Lachman M. E., Teshale S. M., Agrigoroaei S. Midlife as a pivotal period in the life course: Balancing growth and decline // *Developmental Review*. 2015. Vol. 38. – C. 1–16.
117. Kryshtof S. D. Tekhnolohiia pidhotovky maibutnoho vchytelia pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin do vykorystannia internet-pidtrymky u navchalnomu protsesi // *Pedahohichni nauky*. 2011. № 98. C. 125–131.
118. Roberts B. W., Mroczek D. Personality trait change in adulthood // *Current Directions in Psychological Science*. 2008. Vol. 17, № 1. C. 31–35.
119. Salthouse T. A. When does age-related cognitive decline begin? // *Neurobiology of Aging*. 2009. Vol. 30, № 4. C. 507–514.

120. Velde E. R., Pearson P. L. *The variability of female reproductive ageing*. Human Reproduction Update, 2002. 8 (2), 141–154.

121. Weber M. T., Maki P. M., McDermott M. P. Cognition and mood in perimenopause: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Steroid Biochemistry and Molecular Biology*. 2013. Vol. 142. C. 90–98. DOI: 10.1016/j.jsbmb.2013.06.001.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Авторська анкета

Вагітність – це не лише очікування народження дитини, це час для турботи про себе, прийняття важливих рішень, планування та підготовки до нової ролі в житті. Пропонуємо Вам відповісти на короткі запитання анкети.

1. Загальні дані:

- Вік (повних років) _____
- Місце проживання: місто / селище / село
- Сімейний стан (заміжня, громадянський шлюб, незаміжня) _____
- Вагітність за рахунком: 1 2 3 4 5 більше
- Пологи за рахунком: 1 2 3 4 5 більше
- Наявність дітей _____

2. Освіта:

- школа / ліцей
- молодший спеціаліст
- бакалавр
- магістр

Ваш варіант _____

3. Блок питань про сім'ю:

- Які аспекти сімейного (родинного) життя ви вважаєте найважливішими?
 - спілкування
 - виховання дітей
 - матеріальна стабільність,
 - сімейні традиції
 - ваш варіант відповіді _____
- Як ви оцінюєте баланс між вашими професійними обов'язками та сімейним життям?
 - Чи вважаєте ви, що кар'єрне зростання може негативно вплинути на сімейні відносини?

4. Житлово – побутові умови:

- власне житло (окремо)
- винаймаємо житло
- живемо з батьками (з одним із батьків) _____
- інше _____

5. Блок питань про кар'єру:

- Чи важлива для вас професійна самореалізація у період вагітності?

Чому? _____

- Ставлення до моєї вагітності колег по роботі:

- задовільне

- не задовільне (чому на Вашу думку?) _____

- інше _____

- Які аспекти кар'єри для вас найбільш значущі? (заробіток, статус, самореалізація, стабільність тощо) _____

6. Джерела існування:

- маю роботу (маю підробіток)

- соціальні виплати

- інше _____

6. Блок відкритих запитань:

- Яким ви бачите ідеальний баланс між сім'єю та кар'єрою?

- Які труднощі, пов'язані з поєднанням цих сфер, ви відчуваєте особисто?

7. Психологічний клімат в сім'ї:

- сприятливий

- несприятливий

Взаємини в сім'ї:

- що змінилось у спілкуванні із чоловіком? _____

- що змінилось у спілкуванні із родичами? _____

9. Підтримка:

- є (вказати хто): _____

- відсутня

10. Що, на Вашу думку, зміниться завдяки вагітності ?:

- я сама

- мій чоловік

- подружнє життя

- ваш варіант _____

ДОДАТОК Б

**ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПСИХІЧНИХ СТАНІВ
ВАГІТНИХ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ**

У контексті сучасної перинатальної психології вагітність жінок зрілого репродуктивного віку (після 40 років) розглядається як складний психофізіологічний та соціально значущий процес, що супроводжується психоемоційними, когнітивними та поведінковими реакціями. Зрілість жінки, життєвий досвід, сформована система цінностей і соціальних ролей зумовлюють унікальність переживання материнства в цьому віковому періоді. Водночас вагітність у зрілому віці може супроводжуватись підвищеним рівнем тривожності, екзистенційними роздумами, а також потребою в психологічній підтримці значущих людей.

У науково-психологічних дослідженнях період гестації розглядається як особливий, екзистенційно значущий етап онтогенезу жінки, що супроводжується трансформаціями особистісного, емоційного та тілесного досвіду. З одного боку, вагітність асоціюється з позитивними емоційними переживаннями, пов'язані з очікуванням материнства, з іншого – супроводжується відповідальністю за життя та благополуччя плода. Вагітність як період соціогенезу позначається інтенсивними різномодальними психоемоційними переживаннями, що мають виражену індивідуальну варіативність і специфічну сенсорну насиченість. У чуттєвій структурі вагітної жінки домінують емоції тривоги, радості, очікування, а також тілесні відчуття, які набувають значення сенсу в контексті формування материнської ідентичності.

Визначено психологічні особливості вагітності жінок зрілого репродуктивного віку:

1. Екзистенційна значущість вагітності (переважно вагітність є свідомим рішенням, та визначається високим рівнем психологічної готовності до

материнства, однак, спостерігається зростання тривожності щодо стану здоров'я, пологів і здоров'я майбутньої дитини);

2. Емоційна амбівалентність (інтенсивна емоційна реактивність, що може проявлятися у формі перепадів настрою, переживання страху, невпевненості, сумнівів щодо власної здатності виконувати материнські функції в умовах вікових змін; спостерігається підвищеної чутливості до соціального оточення, потреби в підтримці);

3. Соціально-психологічні чинники (вплив вагітності у зрілому віці на професійну діяльність та самореалізацією, що може викликати внутрішній конфлікт між кар'єрою та материнством; відчуття соціальної оцінки в контексті традиційних уявлень про «оптимальний» вік для народження дітей);

4. Формування материнської ідентичності та образу «Я-мати» (у жінок зрілого репродуктивного віку процес формування материнської ідентичності може мати глибший рефлексивний характер, часто включає переосмислення власного життєвого шляху, цінностей і ролей; високий рівень відповідальності сприяє активному пошуку інформації, участі в програмах психопрофілактики, підготовці до пологів);

5. Психосоматичні аспекти (підвищений рівень тривожності може спричинити психосоматичні реакції: порушення сну, апетиту та ін.).

Досліджуючи прояви психоемоційних станів жінок у період вагітності авторами (К. П. Гавриловська, Т. Г. Герасимова, І. А. Літвякова, О. А. Нікіфорова та ін.), «... визначено характерні особливості емоційного реагування жінок під час вагітності:

— ригідно-імпульсивний тип реагування (нестриманість, несприйнятливність зовнішнього впливу, лабільність настрою, уразливість, вразливість, почуття ізольованості та самотності, боротьба із заборонами та небажаними обмеженнями);

— здатність до опору стресам (зростає домінантність, егоцентризм, що пояснюється боротьбою існування);

– у вагітних, на відміну від невагітних, найбільш високий психічний неспокій і нижчим є психічний спокій, відчуття сили та енергії;

– переважає агресивно-оборонна позиція, нестійкість стану, його диспропорційність...» [3, с. 85; 5, с. 806; 6].

На думку В. В. Абрамченко, М. А. Кочневої, Г. В. Шпатаковської психоемоційні зміни під час вагітності можна пояснити змінами функціонального стану нервової системи, які проявляються у підвищеній чутливості та вразливості, тривожності, що значно посилюється у даний період. Спостерігаються страхи, побоювання ускладнень, втрати дитини, смерті, пологів, болю, невпевненість у своїх материнських якостях [6; 9, с. 104].

Акушерсько-гінекологічна практика та соціологічне дослідження благодійного фонду «280 днів» [6] вказують, що питаннями, які найчастіше викликають занепокоєння у вагітних є:

- індивідуально-психологічні: власне здоров'я; здоров'я дитини (в тому числі, у випадках попереднього негативного досвіду вагітності); взаємодія з дитиною після пологів; страх пологів, страх кесарського розтину;
- соціально-психологічні: матеріальне забезпечення; комунікація з чоловіком і членами родини; нестабільність в країні, війна.

Психічні стани вагітних жінок вивчались в аспекті їх патологічних проявів, порушень діяльності ЦНС, неврологічних розладів, негативних емоційних станів (тривога, емоційна напруженість обтяжена акушерсько-гінекологічним анамнезом) тощо (Г. І. Іщенко, А. Ю. Гільман, К. В. Мазяр, В. Г. Сюсюка та ін.). До негативних психічних станів вагітних жінок належать підвищена дратівливість, поганий настрій, пригніченість, підозрілість та депресивність. Вплив стресів, чутливість до надзвичайних ситуацій, реагування на факти воєнних подій, наявність депресій, нервових зривів може призвести до передчасних пологів, появи ризику загрози викидня тощо (О. В. Бацилева, Г. В. Католик, А. Ю. Ковтун, І. В. Крушельницька, І. В. Пелех, І. В. Пузь).

У той же час, на думку В. Г. Сосюки «... тривожність, в цілому, грає і позитивну роль в плані мобілізації сил для досягнення кінцевої мети і

підвищення відповідальності перед важливими подіями, тобто вона сприяє адаптації жінки до вагітності та до появи дитини. Хоча тривога відображає нормальну реакцію організму, зокрема психіки, на мінливі умови середовища та вплив стресу, однак при тривалому їх впливі або наявності неадекватної адаптаційної моделі поведінки, вона втрачає свої саногенні властивості та переходить в тривожний розлад, часто поєднуючись з депресією та інсомнією». Таким чином, тривога лежить в основі будь-яких змін психічного стану та поведінки, що обумовлені стресом [7, с.58].

У дослідженнях І. А. Літвякової, В. Р. Ушакової проаналізовано фактори, що детермінують тривожність у майбутніх мам, а саме: можливі ускладнення під час вагітності; незапланована вагітність; побоювання щодо наявності генетичних аномалій у плода; боязнь пологів; естетичні страхи; страх про здоров'я майбутньої дитини; боязнь відповідальності за долю дитини; сумніви у власних батьківських здібностях і можливостях забезпечити належні умови виховання; загальна екзистенціальна невизначеність щодо подальших життєвих перспектив [6; 8, с. 35].

Напередодні пологів зростають захисні реакції вагітних жінок: регрес, витіснення, інфантилізм, емоційна нестійкість, незадоволеність та амбівалентність, а також спостерігаються: порушення сну, висока стомлюваність, підвищений рівень тривожності за самопочуття та стан дитини [5, с. 807].

Таким чином, емоційне реагування та тривожність жінок зрілого репродуктивного віку під час вагітності має характерні особливості, що зумовлені як індивідуально-психологічними, так і соціально-психологічними чинниками, а саме: вагітність сприймається усвідомлено (може спричинити переоцінку життєвих пріоритетів) та з відповідальним ставленням до майбутнього материнства, що може впливати на емоційну амбівалентність.

Підвищена тривожність щодо здоров'я матері та дитини спостерігається через усвідомлення вікових ризиків, можливих ускладнень, а також може обумовлюватись попереднім досвідом материнства чи втратою вагітності.

Емоційна нестабільність може бути більш вираженою, що пов'язано з гормональними змінами та психологічним навантаженням.

Турбота про фінансову стабільність та забезпечення майбутньої дитини може спричиняти додатковий стрес, попри наявне стабільне матеріальне становище. Почуття самотності може виникати через соціальне відчуження та впливати на соціально-психологічну комунікацію і взаємодію. Соціальна підтримка партнера, родини та друзів позитивно впливає на стабілізацію емоційного стану.

Список використаної літератури

1. Бацилева О. В., Пузь І. В. Психологічні аспекти вагітності жінок пізнього репродуктивного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 25. С. 45–56. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2014-23.%25p>. URL : <https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/159429>
2. Войцеховська Н. В. Перинатальна психологія: навч. посіб. / Н. В. Войцеховська. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 240 с.
3. Гавриловська К. П. Порівняльний аналіз емоційних станів молодих матерів із різним соціальним статусом. Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2015, Випуск 15 С. 83 – 86.
4. Коренєва Ю. П. Психологічні особливості перебігу вагітності у пізньому репродуктивному віці. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 260–263.
5. Літвякова І. А. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 806-809.
6. Нікіфорова О. А. Психологічні особливості прояву психоемоційних станів жінок у період вагітності. Кв.робота. Київ. 2022. 84 с.
7. Сюсюка В.Г. Клініко-патогенетичні аспекти акушерських і перинатальних ускладнень у жінок з урахуванням психоемоційного стану та їх медико-психологічна корекція : дис. ... д-ра мед. наук : 14.01.01. Запоріжжя, 2018. 395 с.

8. Ушакова В. Р. Вплив подружніх відносин на зміни психоемоційної та особистісної сфер вагітних жінок. *Медична психологія*. 2014. Т. 9, № 3. С. 33-40.

9. Шпатаковська Г. В. Дослідження психоемоційного стану жінок у період адаптації до вагітності. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. Том 14, № 26. 2019. С. 102 – 110.

ДОДАТОК В

ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЖІНОК ЗРІЛОГО РЕПРОДУКТИВНОГО ВІКУ

Актуальність. У науково-психологічних дослідженнях період гестації розглядається як особливий екзистенційно значущий етап онтогенезу жінки, що супроводжується трансформаціями особистісного, емоційного та тілесного досвіду. З одного боку, вагітність асоціюється з позитивними емоційними переживаннями, пов'язані з очікуванням материнства, з іншого – супроводжується відповідальністю за життя та благополуччя плода. Вагітність як період соціогнезу позначена інтенсивними різномодальними психоемоційними переживаннями, що мають виражену індивідуальну варіативність і специфічну сенсорну насиченість. У структурі індивідуально-психічного досвіду вагітної жінки домінують емоції тривоги, радості, очікування, а також соматичні відчуття, які набувають символічного значення в контексті формування материнської ідентичності.

Мета: теоретично проаналізувати й емпірично визначити особливості психоемоційних станів жінок зрілого репродуктивного віку

Результати дослідження.

Психологічні особливості перебігу вагітності у жінок зрілого репродуктивного віку

Вагітність у жінок зрілого репродуктивного віку (від 40+ років) характеризується специфічним поєднанням особистісних, психоемоційних та соціально-психологічних особливостей, зумовлених індивідуально-психологічними, соціально-психологічними та соматичними чинниками.

Однією з провідних характеристик є екзистенційна значущість вагітності. Для більшості жінок у віці 40+ рішення про материнство має усвідомлений, довгоочікуваний і ціннісно значущий характер. Вагітність розглядається як важливий життєвий етап, що супроводжується рефлексією щодо сенсу

материнства, переосмисленням життєвих пріоритетів і відповідальності за майбутнє дитини. Водночас, попри високий рівень психологічної готовності до материнської ролі, спостерігається зростання тривожності, пов'язаної з фізичним станом, перебігом вагітності, пологами та здоров'ям плода.

Емоційний стан вагітних жінок зрілого віку часто має амбівалентний характер. Поряд із позитивними емоціями очікування дитини актуалізуються переживання страху, невпевненості та сумнівів щодо власної здатності повноцінно виконувати материнські функції в умовах вікових змін. Це супроводжується підвищеною емоційною реактивністю, схильністю до коливань настрою, зростанням чутливості до соціального оточення та посиленою потребою в емоційній підтримці з боку близьких і фахівців.

Важливу роль у психологічному переживанні вагітності відіграють соціально-психологічні чинники. Для багатьох жінок досвід професійної самореалізації та соціальної стабільності може зумовлювати внутрішній конфлікт між збереженням професійної ідентичності та прийняттям материнської ролі. Окрім того, вагітність у зрілому віці нерідко супроводжується відчуттям соціального тиску або латентної стигматизації, пов'язаної з поширеними уявленнями про «нормативний» вік материнства.

Підвищений рівень тривожності та емоційного напруження може проявлятися у вигляді психосоматичних реакцій: розлади сну, апетиту, підвищена втомлюваність та різноманітні соматичних скарг. Наявність об'єктивних медичних ризиків, характерних для вагітності у цьому віці, додатково посилює психологічне навантаження та актуалізує потребу у психологічному супроводі.

Процес формування материнської ідентичності у жінок зрілого репродуктивного віку відзначається високим рівнем рефлексивності та усвідомленості. Він включає переосмислення власного життєвого шляху, особистісних цінностей і соціальних ролей. Усвідомлення підвищеної відповідальності за материнство сприяє активному пошуку інформації,

залученню до програм психопрофілактики та відповідальній підготовці до пологів і подальшого материнства.

У медико-психологічній літературі науковцями та лікарями-акушерами гінекологами психічні стани вагітних жінок вивчаються за наступними векторами: психологічний супровід у репродуктивній медицині (В. М. Астахов, О. В. Бацилєва, І. В. Пузь [1]), клініко-патогенетичні аспекти акушерських і перинатальних ускладнень у жінок з урахуванням психоемоційного стану та їх медико-психологічна корекція (В. Г. Сюсюка [7]), психологічні проблеми вагітності та перинатального періоду (І. С. Тимків [11]), особливості психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку (А. В. Картушинська [4]), характеристики реакцій тривоги у вагітних з надмірною вагою (К. В. Тарасенко [10]), вплив тривожності жінок під час вагітності на стан новонароджених та перебіг їх раннього неонатального періоду (В. Г. Сюсюка, Ю. В. Котлова [8]), психологічна допомога жінкам, які страждають безпліддям, в умовах медичної установи (Т. Д. Перепелюк [6]) та ін. Таким чином, автори визначають емоційний стан вагітних як адаптаційний, що має індивідуально-психологічні відмінності обумовлені певними чинниками.

Для жінок під час вагітності характерні особливості емоційного реагування:

- підвищена емоційна чутливість: жінки можуть відчувати більш інтенсивні емоції, ніж зазвичай. Це може проявлятися у вигляді частих змін настрою, від радості та ейфорії до смутку та роздратування;
- тривога та занепокоєння: вагітність може викликати тривогу та занепокоєння щодо здоров'я дитини, майбутніх пологів, фінансових питань та змін у житті;
- депресія: у деяких жінок може розвинутися депресія під час вагітності. Симптоми можуть включати постійний смуток, втрату інтересу до звичних занять, розлади харчової поведінки та сну, а також відчуття безнадійності;

- зміна інтересів: жінки можуть відчувати зміни у своїх інтересах та пріоритетах. Деякі можуть зосередитися на підготовці до народження дитини, інші – на кар'єрі або особистому розвитку;
- підвищена потреба в підтримці: вагітні жінки можуть відчувати більшу потребу в підтримці з боку партнера, сім'ї та друзів;
- фізичні зміни: гормональні зміни та фізичний дискомфорт, пов'язані з вагітністю, також можуть впливати на емоційний стан жінки;
- зв'язок з дитиною: жінки часто відчують сильний значущий емоційний зв'язок зі своєю дитиною під час вагітності. Це може проявлятися у вигляді турботи про здоров'я дитини, розмов з животом та уявлення про майбутнє з дитиною.

Як свідчать результати теоретичних й емпіричних досліджень (В. М. Астахов, О. В. Бацилева, А. В. Картушинська, О. А. Нікіфорова, І. В. Пузь, В. Г. Сюсюка, Г. В. Шпатаковська та ін.), показники страху, тривоги та емоційного напруження у вагітних жінок є статистично вищими у порівнянні з жінками, які не є вагітними. Серед психоемоційних переживань домінують страхи, пов'язані з можливими ускладненнями перебігу вагітності, загрозою втрати дитини, ризиком летальних наслідків, процесом пологів і больовими відчуттями, а також сумніви щодо власної готовності та спроможності до виконання материнської ролі.

У жінок зрілого репродуктивного віку тривожність під час вагітності формується під впливом сукупності факторів, які мають як медико-біологічний, так і психологічний та соціальний характер. До основних детермінант підвищеної тривожності належать такі:

По-перше, значущим джерелом тривоги є очікування можливих ускладнень перебігу вагітності, що можуть негативно позначитися на стані здоров'я плода та новонародженого. Спектр переживань у цьому контексті є досить широким і охоплює занепокоєння щодо впливу професійних навантажень, перенесених або можливих інфекційних захворювань, відсутності

профілактичних щеплень у минулому, а також страхи щодо захворювання на грип, краснуху та інші інфекції під час вагітності.

По-друге, одним із факторів тривожності є незапланована або «спонтанна» вагітність. У такій ситуації жінка часто ретроспективно аналізує власну поведінку до моменту підтвердження вагітності, зокрема вживання алкоголю, тютюну чи медикаментозних засобів, що за несприятливої суб'єктивної оцінки може призводити до різкого зростання тривоги та панічних реакцій.

По-третє, одним із найбільш поширених і стійких чинників тривожності є страх за здоров'я майбутньої дитини, який може мати дифузний характер і супроводжувати весь період вагітності. Також, вираженими є генетичні страхи, пов'язані з імовірністю народження дитини з вродженими вадами або порушеннями розвитку, які сприймаються як незворотні та зумовлені генетичними чинниками.

По-четверте, окреме місце у структурі тривожності займає страх пологів, що включає очікування інтенсивного фізичного болю, переживання безпорадності та втрати контролю над власним тілом у процесі пологів.

По-п'яте, в умовах воєнного стану рівень тривожності істотно посилюється страхом невизначеного майбутнього, що зумовлюється очікуванням глибоких і часто непередбачуваних змін у сімейному та соціальному житті. До провідних чинників тривоги належать загрози безпеці, вимушена нестабільність житлових умов, ризики матеріального неблагополуччя, а також необхідність адаптації до нових форматів сімейної взаємодії в ситуації тривалої стресової напруги. Окреме місце посідають побоювання, пов'язані з обмеженням або призупинкою професійної самореалізації, що в умовах війни набуває додаткового психологічного навантаження та підсилює загальне відчуття екзистенційної невпевненості.

Таким чином, сукупність вищезазначених факторів виникнення тривожності потребують психологічного аналізу чинників психоемоційного реагування жінок зрілого репродуктивного віку під час вагітності (табл. 1).

Таблиця 1

**Чинники психоемоційного реагування
жінок зрілого репродуктивного віку під час вагітності**

Індивідуально-психологічні чинники	Соціально-психологічні чинники
• тривожність щодо здоров'я, • емоційна нестабільність, • сильне бажання мати дитину, • страх перед «старінням» або відчуття енергії, • усвідомлене ставлення до вагітності, • попередній досвід, • зміни пріоритетів	• фінансова тривожність або стабільність, • соціальна підтримка, почуття самотності, • оцінне ставлення соціального оточення

Чинники, що впливають на психоемоційне реагування жінок зрілого репродуктивного віку під час вагітності:

- підвищена тривожність щодо здоров'я: жінки старшого репродуктивного віку можуть відчувати більшу тривогу щодо ризиків, пов'язаних з вагітністю у пізньому віці, таких як генетичні аномалії, ускладнення під час пологів та проблеми зі здоров'ям дитини;

- емоційна нестабільність: гормональні зміни, посилені переживаннями щодо вагітності, можуть призводити до більш виражених перепадів настрою, ніж у молодших жінок;

- більш усвідомлене ставлення до вагітності: жінки зрілого віку часто більш усвідомлено ставляться до вагітності, ретельніше планують її та мають чіткіші очікування. Це може впливати на емоції жінок, вони стають більш зосередженими на майбутньому та відповідальності, підсилюється функція контролю;

- «сильне» бажання мати дитину: жінки старшого репродуктивного віку, які зазвичай вже мають певний життєвий досвід, можуть відчувати сильніше бажання мати дитину у порівнянні з молодшими жінками, що може впливати на їхні емоції, вони стають більш чутливими до будь-яких проблем, пов'язаних з вагітністю;
- виражена тривожність (чи, навпаки, відсутність тривожності) про фінансову стабільність: жінки зрілого віку часто мають стабільне фінансове забезпечення, але можуть відчувати більшу відповідальність за забезпечення дитини, що може викликати додатковий стрес;
- попередній досвід: жінки, які вже мають дітей, можуть порівнювати цю вагітність з попередніми, що може впливати на їхні емоції. Жінки, які мали попередні втрати вагітності, можуть відчувати підвищену тривогу;
- соціальна підтримка: жінки зрілого віку можуть мати більшу соціальну підтримку з боку партнерів, сім'ї та друзів, що може позитивно впливати на їхній емоційний стан. У той же час, жінки також можуть відчувати у свою адресу оцінює/оцінююче ставлення «чужого» соціального середовища;
- зміни в пріоритетах: жінки можуть переглядати свої життєві пріоритети, зосереджуючись на сім'ї та материнстві, що може викликати як позитивні, так і негативні емоції;
- страх старіння: жінки можуть відчувати страх старіння та втрату привабливості («молодості»), що може впливати на їх самооцінку та емоційний стан. Чи, навпаки, відчувати підвищену «наявність сил та енергії, легкість», що стає «емоційним джерелом» в період вагітності.

Таким чином, вагітність у жінок старшого репродуктивного віку супроводжується підвищеним рівнем тривожності, насамперед пов'язаним із побоюваннями щодо соматичного та психічного здоров'я матері й дитини, можливих ускладнень перебігу вагітності та пологів, а також генетичних ризиків. Значний вплив на психоемоційний стан має попередній репродуктивний досвід: як позитивний (наявність дітей), що сприяє більшій впевненості, так і травматичний (втрати вагітності), який асоціюється з підвищеним рівнем

тривоги. Емоційна сфера жінок характеризується більшою лабільністю, що зумовлено поєднанням гормональних змін і високої суб'єктивної значущості вагітності, а також інтенсивними переживаннями відповідальності за майбутнє материнство.

Фінансова стабільність, притаманна багатьом жінкам зрілого віку, не усуває повністю тривожності, а трансформує її у переживання підвищеної відповідальності за матеріальне та емоційне благополуччя майбутньої дитини.

Соціальна підтримка з боку партнера та близького оточення виступає важливим ресурсом емоційної стабілізації, водночас оцінювальне ставлення соціального середовища може бути додатковим стресогенним чинником. Перегляд життєвих пріоритетів у напрямі сім'ї та материнства супроводжується амбівалентними переживаннями, поєднуючи почуття сенсу й наповненості з внутрішніми сумнівами та страхами, зокрема пов'язаними з віковими змінами та самосприйняттям. Для певної частини жінок характерні переживання самотності та соціальної ізольованості, зумовлені невідповідністю життєвих етапів із найближчим соціальним оточенням, що потребує врахування у психологічному супроводі вагітності.

Результати емпіричного дослідження психоемоційних станів у жінок зрілого репродуктивного віку

Емоційний стан жінок старшого репродуктивного віку під час вагітності є складним і багатовимірним утворенням, у якому поєднуються фактори підвищеної вразливості та значні особистісні ресурси, що потребують теоретико-емпіричного вивчення.

Тому, для емпіричного дослідження психоемоційних станів жінок зрілого репродуктивного віку стало застосування тесту «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка, що дозволяє діагностувати такі психічні стани, як: тривожність, фрустрація, агресивність і ригідність. Ці стани часто посилюються у жінок внаслідок переживання репродуктивних викликів, змін гормонального фону, переоцінки життєвих цінностей і зростання відповідальності за професійну та сімейну сфери життя. Жінки після 40 років у переважній більшості мають

достатній рівень особистісної рефлексивності для аналізу власних переживань, що підвищує достовірність результатів. Простота застосування, зрозумілість формулювань, відсутність надмірного когнітивного навантаження та інформативність тесту забезпечують його доцільність й знижує ризик втоми респондентів та підвищує достовірність отриманих результатів. Це особливо важливо оскільки жінки можуть перебувати в умовах хронічного стресу або соматичного дискомфорту.

Аналіз результатів тесту «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) з урахуванням вікових особливостей (40+ років) респондентів засвідчив переважання середнього рівня вираженості більшості психічних станів у всіх вікових групах, що вказує на відносно контрольований, хоча й напружений психоемоційний фон.

Таблиця 2

Рівні вираженості психічних станів за тестом Г. Айзенка у респондентів різних вікових груп (у %)

Психічний стан / Вікова група	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Тривожність			
40–42 роки	28	49	23
43–44 роки	24	50	26
45 років і старше	21	49	30
Фрустрація			
40–42 роки	31	47	22
43–44 роки	28	48	24
45 років і старше	25	46	29
Агресивність			
40–42 роки	44	41	15
43–44 роки	42	40	18
45 років і старше	39	41	20
Ригідність			
40–42 роки	29	51	20
43–44 роки	27	50	23
45 років і старше	24	48	28

За шкалою «Тривожність» простежується тенденція до зростання високого рівня: від 23 % у групі 40–42 роки до 30 % у жінок віком 45 років і старше. Це може свідчити про накопичення тривожних переживань, пов'язаних із віковими, соматичними та соціальними чинниками, а також із загальною нестабільністю життєвих умов. Водночас середній рівень тривожності залишається домінантним у всіх вікових підгрупах, що вказує на відносну збереженість механізмів психологічної регуляції.

Подібна вікова динаміка спостерігається і за шкалою «Фрустрація». У віковій групі зростає частка респондентів із високим рівнем фрустрації, що може бути пов'язано з обмеженням ресурсів, підвищеним навантаженням та суб'єктивним переживанням бар'єрів у реалізації життєвих і особистісних планів. У іншій групі (40–42 роки) частіше фіксується низький рівень фрустрації, що свідчить про більшу гнучкість у подоланні труднощів.

За шкалою «Агресивність» у всіх вікових групах переважає низький та середній рівні, що вказує на відсутність виражених агресивних тенденцій у більшості респондентів. Разом із тим, із віком спостерігається незначне зростання високих значень агресивності, що може розглядатися як реакція на тривале емоційне напруження та накопичений стан фрустрації.

Аналіз шкали «Ригідність» засвідчив зростання показників високого рівня. У жінок віком 45 років і старше частіше фіксуються ознаки ригідності, що може відображати зниження психологічної гнучкості та підвищену потребу у стабільності й передбачуваності в умовах хронічного стресу. Водночас домінування середнього рівня ригідності в усіх групах свідчить про збереження здатності до адаптації у переважної більшості опитаних.

Загалом отримані результати вказують на те, що вік є чинником, який помірно модифікує інтенсивність психічних станів. У «старших» вікових підгрупах посилюються тривожність, фрустрація та ригідність, тоді як агресивність залишається відносно контрольованою, що відображає специфіку адаптації жінок зрілого репродуктивного віку в умовах тривалого психоемоційного напруження.

Аналіз результатів тесту «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) з урахуванням місця проживання респондентів засвідчив наявність помірних відмінностей у вираженості окремих психічних станів за збереження загальної тенденції до домінування середнього рівня у більшості показників.

Таблиця 3

**Рівні вираженості психічних станів за тестом Г. Айзенка у респондентів
залежно від місця проживання (у %)**

Психічний стан / Місце проживання	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Тривожність			
Місто	26	50	24
Селище	23	49	28
Село	21	47	32
Фрустрація			
Місто	30	48	22
Селище	27	47	26
Село	25	45	30
Агресивність			
Місто	43	41	16
Селище	41	40	19
Село	38	42	20
Ригідність			
Місто	28	51	21
Селище	26	50	24
Село	24	48	28

За шкалою «тривожності» встановлено поступове зростання високого рівня від міських мешканок до жінок, які проживають у сільській місцевості. У мешканок міста високий рівень тривожності зафіксовано у 24 % випадків, тоді як у жінок із сільської місцевості цей показник зростає до 32 %. Це може бути зумовлено обмеженим доступом до медичних, соціальних і психологічних ресурсів у сільській місцевості, а також вищою залежністю від зовнішніх факторів нестабільності.

Очікувана тенденція простежується і за шкалою «фрустрації». Респонденти із високим рівнем фрустрації зростає від 22 % у міських мешканок

до 30 % у жінок, які проживають у селі. Це може відображати суб'єктивне переживання обмежених можливостей для реалізації життєвих потреб і цілей у менш урбанізованих середовищах.

За шкалою «агресивності» у всіх підгрупах переважають низький та середній рівні, що свідчить про відсутність виражених проявів агресивності. Разом із тим, у жінок, які проживають у селищах і сільській місцевості, спостерігається зростання високого рівня агресивності, що може розумітись як реакція на хронічне напруження та накопичену фрустрацію.

Аналіз шкали «ригідності» показав, що у міських мешканок частіше фіксується середній рівень ригідності, тоді як у жінок із сільської місцевості зростають високі значення (28 %). Це може свідчити про більшу психологічну жорсткість і меншу готовність до змін в умовах обмежених ресурсів та підвищеної потреби у стабільності.

Загалом результати вказують на те, що місце проживання є значущим контекстуальним чинником формування психічних станів досліджуваних. У менш урбанізованих середовищах спостерігається тенденція до зростання тривожності, фрустрації та ригідності, тоді як у міських мешканок частіше зберігається помірний, більш врівноважений психоемоційний стан, що може бути пов'язано з доступністю ресурсів підтримки та адаптації.

Розглянемо результати тестування з урахуванням кількості попередніх пологів. Аналіз показав, що більшість психічних станів у всіх групах представлені також середнім рівнем, що свідчить про відносно стабільний, хоча й напружений психоемоційний фон жінок.

За шкалою «тривожності» (табл.4) спостерігається зменшення показників низького рівня і одночасного збільшення високого рівня з ростом паритету: у групі жінок із першими пологами високий рівень тривожності зафіксовано у 22 % випадках, тоді як у групі третіх і наступних пологів – у 31 % жінок. Це може відображати підвищене навантаження та більшу відповідальність у жінок з більшим репродуктивним досвідом.

Таблиця 4

**Рівні вираженості психічних станів жінок зрілого репродуктивного віку
залежно від кількості попередніх пологів (у %)**

Психічний стан / Кількість пологів	Низький рівень, %	Середній рівень, %	Високий рівень, %
Тривожність			
Перші пологи	30	48	22
Другі пологи	25	50	25
Треті та наступні пологи	22	47	31
Фрустрація			
Перші пологи	33	46	21
Другі пологи	28	48	24
Треті та наступні пологи	26	45	29
Агресивність			
Перші пологи	46	40	14
Другі пологи	42	41	17
Треті та наступні пологи	39	42	19
Ригідність			
Перші пологи	31	50	19
Другі пологи	28	51	21
Треті та наступні пологи	25	48	27

Схожа тенденція простежується за шкалою «фрустрації»: кількість високих значень зростає з підвищенням кількості попередніх пологів (21 % у групі перших пологів і 29 % у групі третіх і наступних), що може свідчити про накопичення життєвих обмежень та зростання суб'єктивного сприйняття перешкод.

За шкалою «агресивності» у всіх підгрупах переважають низький та середній рівні. Водночас у жінок із першим репродуктивним досвідом спостерігається низький рівень (46 %) показників за шкалою, тоді як у групі третіх і наступних пологів збільшується кількість високих значень (19 %), що може відображати реакцію на хронічну психоемоційну напругу та збільшене побутове навантаження.

Аналіз шкали «ригідності» показав, що в жінок із першим репродуктивним досвідом частіше фіксується середній рівень ригідності, тоді як у групі третіх і наступних пологів зростає частка високих значень (27 %). Це може вказувати на

зниження психологічної гнучкості та підвищену потребу у стабільності в умовах підвищеного навантаження.

Таким чином, застосування тесту «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка у вибірці жінок зрілого репродуктивного віку є методично доцільним і дозволяє отримати інформативні дані щодо вираженості тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності як показників психоемоційного стану в умовах підвищеного життєвого й репродуктивного навантаження.

Узагальнений аналіз результатів засвідчив домінування середнього рівня більшості психічних станів у всіх досліджуваних підгрупах, що вказує на відносно контрольований, проте напружений психоемоційний фон жінок зрілого репродуктивного віку.

Віковий чинник помірно модифікує інтенсивність психічних станів: у старших вікових підгрупах (45 років і старше) спостерігається тенденція до зростання високих рівнів тривожності, фрустрації та ригідності, тоді як агресивність залишається переважно в межах низьких і середніх значень. Це свідчить про збереження соціально прийнятних форм емоційної регуляції на тлі зростання внутрішньої напруги.

Місце проживання виступає значущим контекстуальним чинником психічних станів. У жінок, які проживають у сільській місцевості, виявлено вищі показники тривожності, фрустрації та ригідності порівняно з міськими мешканками, що може бути пов'язано з обмеженістю ресурсів підтримки, підвищеною залежністю від зовнішніх умов та потребою у стабільності.

Кількість попередніх пологів є диференціальним фактором психічних станів. Зі зростанням паритету посилюються прояви тривожності, фрустрації та ригідності, що відображає накопичення психоемоційного та побутового навантаження. Водночас агресивність у всіх підгрупах залишається відносно контрольованою.

Отримані теоретичні та емпіричні результати підтверджують науковий аналіз та висновок – психоемоційні стани жінок зрілого репродуктивного віку

виникають під впливом вікових, індивідуально-психологічних та соціально-психологічних чинників.

Список використаної літератури

1. Астахов В. М., Бацилєва О. В., Пузь І. В. Психологічний супровід у репродуктивній медицині: монографія. Київ, 2023. 125 с.
2. Бацилєва О. В., Пузь І. В. Психологічні аспекти вагітності жінок пізнього репродуктивного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 25. С. 45–56. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2014-23.%25p>
<https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/159429>
3. Войцеховська Н. В. Перинатальна психологія: навч. посіб. / Н. В. Войцеховська. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 40 с.
4. Картушинська А. В. Особливості психологічного здоров'я жінок репродуктивного віку : дис. д-ра філософії. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2023. 239 с.
5. Коренєва Ю. П. Психологічні особливості перебігу вагітності у пізньому репродуктивному віці. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 260–263.
6. Перепелюк Т. Д. Психологічна допомога жінкам, які страждають безпліддям, в умовах медичної установи. *Психологічні студії*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2023. № 3. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/psychology/article/view/1356/1262>
7. Сюсюка В.Г. Клініко-патогенетичні аспекти акушерських і перинатальних ускладнень у жінок з урахуванням психоемоційного стану та їх медико-психологічна корекція : дис. ... д-ра мед. наук : 14.01.01. Запоріжжя, 2018. 395 с.
8. Сюсюка В. Г., Котлова Ю. В. Вплив тривожності жінок під час вагітності на стан новонароджених та перебіг їх раннього неонатального періоду. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*. 2014. № 1. С. 117-120.
9. Стовбан І.В.1, Стовбан М.П.2, Медведовська Н.В. Вплив соціально-економічних та трудових факторів на репродуктивне здоров'я жінок у період

війни. *Актуальні проблеми профілактичної медицини*. 2025. № 29 (2025), с. 120-132. URL: <https://journals.meduni.lviv.ua/index.php/appm/article/view/174>

10. Тарасенко К. В. Характеристика реакції тривоги у вагітних з надмірною вагою. *Збірник наукових праць Асоціації акушерів-гінекологів України*. Київ : Інтермед, 2007. С. 653-655.

11. Тимків І. С. Психологічні проблеми вагітності та перинатального періоду. *Буковинський медичний вісник*. 2014. Т. 18, № 1 (69). С. 182-185.

12. Шпатаковська Г. В. Дослідження психоемоційного стану жінок у період адаптації до вагітності. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. Том 14, № 26. 2019. С. 102 – 110.